

Aposil Bì Jisas manö ud arep gau kale nan nìhön nìhön gila

Luk Diopilas nìp kauyaᅇ kalì kliš rika

¹ Mam Diopilas. Yad nöp manö nöd kalì kliš rìknö u, Jisas nìp yag daulö majö göm, wög il göm mìd damöm, nan nìhön nìhön göm, manö nìhön nìhön hag ñöm ga u, nöp köp nöd u kalì kliš rìknö.
*

² Hainö, God Jisas nìp dam ap ran jak kumi kabö laᅇ au ud ara. Pen nìpe kumi kabö adö laᅇ au arnìg ga magö u, nìpe gö Ana U† nìpe manö nìpe ud arep hag la bì gau kalìp hag ñì aij ga. Manö anìbu magöᅇhalö nöd kalì kliš rìkem nöp ñìnö u.
*

³ Jisas uma pen kauyaᅇ uraköm, ñìn unbö ñìnjuöl mihöp (40) aᅇ u ñìn iru nöp waiö löm, manö nìpe ud arep bì nìpe gau aip mìdöm, God nìbi bì udöm abad mìdeinab manö u kalìp hag ñìmìdöp. Anìg gö, kale amgö magö kale ke nìᅇla nìpe kamìᅇ mìdeia.
*

⁴ Pen umöm uraköm, mìnöᅇ naböᅇ adö il i mìdmìdöp ñìn aᅇ anìb au, ñìn ap bì nìpe anìb gau aip nan magö ñìᅇöm haga, “Yad kalöp nöd hagnö rö, Bapi yad nan nìhön kalöp ñìnabin a ga u, Jerusalem aui nöp mìdmim, abad mìdaimim.
*

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:3:** Luk 24:36-49; Ap 10:41
* **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33

5 Jon ñig pak ñeb bi u nibi bi kalip ñig u nöp pak ña, pen ñin mihöp nöp ap arö, Ana U† u apöm kalöp pak ñinab,” a ga. *

Jisas nipe ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au ap ran jak ara

6 Pen ñin ap Jisas nipe bi nipe anib gau mideila aŋ au waiö lö, nip hagla, “Bi Kub, ne miñi kiŋ hon midö, hon Isrel nibi bi ram minöŋ hon i kauyaŋ ke abad midun, ram minöŋ rimnap abad midun ginabun aka?” gila. *

7 Hageila, kalip haga, “Ñin mai ginab u, Bapi gasi nipe ke niŋöm hag la; nan kale wasö. *

8 Pen Ana U† nipe kalöp auö, kale pidöŋ udmim ammim, Jerusalem nibi bi, Judia nibi bi, Sameria nibi bi, nibi bi ram minöŋ gau gau magöŋhalö gau, yad nihön nihön gipin u kalip hag ñinabim,” a ga. *

9 Anig hagöm, bi nipe gau niŋmidlö niŋöl gi, God nip dam ap ran jak kumi kabö adö laŋ au ud arö niŋöl gi, kumi bad ap apöm nip harika.

10 Pen nipe areia, kale kumi kabö laŋ niŋ midlö niŋöl gi, magö anibu nöp bi waŋj rud yimlö mihau ap kalip pig urak midailö.

11 Bi anib mihau haglö, “Bi Galili nibö gai i, kale nihön ginig kumi kabö laŋ niŋ midpim? Kale niŋöl gi midpe niŋöl gi, God nipe gö, Jisas ap ran jak kumi kabö adö laŋ au ud aröp u, hainö nipe ke unbö rö nöp ado gi aunab,” a gilö. *

* **1:5:** Mad 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mad 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mad 26:64; Luk 21:27

Judas uma u Madaias kuö nipe uda

12 Olip Dum lañ m+deila u arö göm, Jerusalem ado gi arla. Adan m+lö wasö, Olip Dum Jerusalem n+bö sö!; Juda God n+ip sabe gep ñ+n u kale ajm+dal rö nöp.* *

13 Jerusalem amöm, ram haneb kale amjaköm, ram raul adö lañ m+gan u arla. B+ m+deila gau: Pida, Jon, Jems, Edru, Pilip, Domas, Badolomyu, Madyu, Alpias ñ+ n+pe Jems u, Saimon Selod u, Jems ñ+ n+pe Judas u.*

14 Kale pör pör magum göm, God n+ip sabe gi+m+dal. Jisas n+me Maria u, Jisas n+mam b+ gau, n+bi r+imnap halö pör an+g gi+m+dal.

15 Pen ñ+n añ an+b au, n+bi b+ ñ+njuöl unbö kago! j+ñ (120) rö ap magum gi+lö n+ñöl gi, Pida uraköm kal+ip haga,

16 “Añ mam b+ n+ñim. Ana U+ n+pe hadame nöp Depid n+ip gas+ ñö, Judas Jisas n+ip mumug n+ñ+a b+ u gi+nab rö n+ñöm kal+ kliñ r+kö, haga haga rö nöp ga.*

17 Jisas b+ Judas an+bu udö, hon aip m+döm, wög n+pe u jim ñöl gi+m+dun,” a ga.

18 Pen hainö n+pe Jisas n+ip mumug n+ñöm, mani uda u damöm, m+nöñ naböñ ap rauöm, m+d damöm, ñ+n añ+ ap ap lug paköm, mudun n+pe u pabu göm, hibur magöñhalö l+m gi höñ hañauö uma.*

19 An+g göl umö, Jerusalem n+bi b+ magöñhalö n+ñöm, m+nöñ naböñ rauöm uma an+bu, hib

* 1:12: kilomida añ+ ap nöp rö
Mad 10:2-4 * 1:16: Sam 41:9

* 1:12: Luk 24:50-53
* 1:18: Mad 27:3-8

* 1:13:

Akeldama a gila. Akeldama hagla manö it u, “Hagape Luga M+inöŋ Nabö?,” a göm hagla.

²⁰ Pida haga, “Depid hadame nöp God Manö adiŋ Sam a gipal u kali kliš r+köm haga,

‘Ram nipe cög nöp m+dain+m;

Nibi b+ r+mnap ram nipe am m+dagaiöl,’ a ga. Depid manö ap pen haga,

‘Wög nipe u b+ ap udn+m,’ a ga. *

²¹ Haga an+bu, b+ hon ke ap niŋun udnabun. Hon B+ Kub Jisas aip ajm+idun u, b+ hon aip pör ajm+idöp b+ ap niŋun udnabun.

²² B+ hon aip pör ajöm, Jon Jisas n+p ñ+g pak ña u niŋöm, m+id damöm, Jisas umöm uraköm kumi kabö adö laŋ ara niŋa b+ ap niŋun udnabun. B+ an+bu rö udno me, B+ Kub Jisas umöm uraka manö u hag ñ+ aij g+nab,” a ga. *

²³ Pida an+g hagö, b+ ne Madaias aip Josep aip kal+p m+höŋ hag lila. Pen Josep ñ+n r+mnap hib nipe ap Basabas, ap Jasdä, a g+m+dal.

²⁴⁻²⁵ B+ an+ib m+hau kal+p an+g göl hag löm, God n+p sabe göm hagla, “B+ Kub, Judas nöd g+ naij göm umöm, ram nipe m+dain+m au ara u, kuö nipe u an udn+m, a gun, b+ m+höp i hag l+ibun. An+ib u, ne nibi b+ magöŋhalö gas+ niŋöm gipal rö niŋban u me, nöp hag niŋabun, ne ke b+ u a gö, hon niŋun udnabun,” a gila.

²⁶ An+g hagöm, b+ an+ib m+hau ilöŋ cal ud gulu g+ udlö, Madaias hib apranö, Jisas manö ud arep unbö ag+p laŋ aip j+m ñöm, kauyaŋ b+ unbö m+gan laŋ la.

* **1:20:** Sam 69:25; 109:8 * **1:22:** Mad 16:19; Mak 1:9; Jon 15:27

2

Ana U† n†pe aua

¹ N†bi b† Jisas n†p n†ŋ udla gau, Pedikos ñ†n kub u m†ñ†, a g†m, ap ram raul m†gan a†† ap m†deila.
*

² An†g g†l m†dl† n†ŋ†l g†, ad†ŋ gu kub kumi kab† ad† laŋ n†b† hag†m, y†g†n r† ud†m, ram raul m†gan as†k m†deila au yaŋ aua.

³ Pen mag† an†bu n†p n†ŋla, mab m††aŋ ugan r† u ap†m, p†laj†k ke ke pa g† d† g† am†m, n†bi b† nab†c c†g ad† laŋ a†† a†† am m†deia. *

⁴ Am m†d† n†ŋ†l g†, Ana U† ap†m, ana kal†p aŋ daŋ ajmaŋ raua n†ŋ†m kale man† yab†† ad† ke ke hagla. *

⁵ Pen ñ†n an†bu, Juda n†bi b† gau, kale m†gan ke ke, ram m†n†ŋ gau n†b† gau n†b† ap†m, Jerusalem magum g† m†deila. N†bi b† an†b gau kale God Man† haga r† n†ŋ†m g†m†dal.

⁶ Gu kub an†bu hageia n†ŋ†m, n†h†n gab a g†m, n†bi b† iru n†p y†ŋ†d ram an†bu ap†m n†ŋla, man† yab†† ad† ke ke kab† g†l n†p hageila.

⁷ Kale n†ŋ†m, ai† wai† g†m hagla, “N†bi b† gai i mag†ŋhal† Galili n†b†.

⁸ Pen aige g†m man† yab†† hon ke ke hagpun r† kab† g†l hagab†l n†ŋabun?

⁹ Hon r†mnap Padia n†b†, r†mnap Midia n†b†, r†mnap Ilam n†b†, r†mnap Mesopodemia n†b†, r†mnap Judia n†b†, r†mnap Kapasodia n†b†, r†mnap Podas n†b†, r†mnap Ēsia n†b†,

* **2:1:** Lep 23:15-21; Dud 16:9-11 * **2:3:** Mad 3:11 * **2:4:** Ap 4:31; 10:44-46; 19:6; Mak 16:17

10 rımnap Prijia nıbö, rımnap Pampilia nıbö, rımnap Ijip nıbö, rımnap ram mınöŋ Libia, Sairini daun goł gau nıbö, rımnap Rom nıbö auno.

11 Nıbi bı Rom nıbö aula u, rımnap Juda nıbi bı yıjıg göl, rımnap Juda nıbi bı wasö pen uri Juda nıbi bı gıpal rö adö u gıpal. Rımnap Krir nıbö, rımnap Arebia nıbö auno. Pen hon nıŋ mıdno nıŋöl gı, manö yabıtı hon ke ke hagpun rö kabö göl hagöm, God nıpe nan unbö ke yabıtı göp, a göm, hib nıpe haglö adö arab, nıŋabun,” a gıla.

12 Anıg hagöm, gası iru nıŋöl gı, pen hag nıŋö, pen hag nıŋö göm hagla, “Ke yabıtı gab anıbu nıhön gınıg gab,” a göm, gası iru yabıtı nıŋla.

13 Nıbi bı rımnap pen kale ñıñıtıŋ lı hagla, “U ñıg wain iru nöp ñıŋöm, hauıt alöp hagaböl,” a gıla.

Pida manö hag ña

14 Pen Pida bı Jisas manö ud arep bı unbö agıp laŋ aıp uraköm, meg mıgan dap ranöm, nıbi bı iru nöp mıdeila gau kalıp haga, “Kale Juda nıbi bı hon abe, kale nıbi bı Jerusalem aui hanmıdim abe, aui nıhön gajıp u yad kalöp manö hagnıg gabin i nıŋ aıj gımım.

15 Kale rımnap hagpım, ‘Bı gai i ñıg wain iru nöp ñıŋöm, hauıt alöp hagaböl,’ a gıpım u, pen kale ñıg wain ñıŋölö hauıt alagöp. Mıñı sıdö gısön nöp auöp magö u nöp me.

16 Pen manö yabıtı ke ke hagaböl nıŋabım anıbi, bı God manö hagep Joel hadame nöp hagöm kalı kılıñ rıka rö nöp gab me u. Nıpe manö anıbu kalı kılıñ rıköm haga,

- 17 ‘God hagöp, “Ñin hain u,
 nibi bi magöñhalö gau kalip Ana yad yun-
 abin.
 Ñi pai kale gau God Manö nibi bi kalip hag
 ñinaböl.
 Bi praj kale gau naböñ nijnaböl.
 Bi majö kale gau hon nijnaböl. *
- 18 Ñin anibu, nibi bi yip wög gi ñibal gau, nibi
 gau abe bi gau abe,
 kalip Ana yad yunö, manö aij yad u nibi bi
 gau kalip hag ñinaböl.
- 19 Pen kumi kabö adö lañ nan ke gagep rö rimnap
 gem,
 mñöñ naböñ adö it i nan nñeb nñagep ke
 nübö rimnap ginabin.
 Hagape göm, mab inöm, hadu adpif kub göm
 ginab.
- 20 Sidö mailö gagnab;
 rakin hagape bö linab.
 Anig geinab, hainö ñin unbö ke nübö waiö linab.
 Bi Kub mailö aij unbö ke halö aunab.
- 21 Pen nibi bi an an, Bi Kub yip ud kamij yuan, a
 göm, hag nijnaböl gau,
 kalip ud kamij yunab,” a ga.
- 22 Pida nipe Joel kalif klijñ rika manö anibu hag
 pis göm haga, “Kale Isrel nibi bi, manö hagnig
 gabin i nñ aij gimim. Jisas bi Nasared nübö u
 bi yiharij wasö; God nipe ke nip yuö aua. Ñi
 yad u yunö, nan gagep rö iru nöp göm, nan nñeb
 nñagep iru nöp göm ginab añ kalip au nñöm, bi
 anibu God nipe ke hag yuö aua u nñilañ, a göm,

* 2:17: Joe 2:28-32

nip yuö aua. Jisas nipe nan gagep rö an kale ga u, kale ke hadö niñbim.

²³ God kale ginabim rö nöd niñöm, Jisas nip ud niñmagö adö kalöp u lö, kale dam niñbi bi nan si nan naj gipal gau kalip niñbe, nip mab ba lañ al pak lilo uma.

²⁴ Nipe ilön kub yabit udöm uma u pen böñ nöp wip rigöl au midöm, hij gi lug li arnim rö laga. God gö kauyañ uraka.

²⁵ Depid pen hadame nöp Jisas nip manö kalif kliñ riköm haga,

‘Yad niñbin, Bi Kub yad aip pör pör midöp.

Nipe niñmagö yijig yad lau adö midöp u me, yad piñiñ gagnabin. *

²⁶ Anig göp u, hibur midmagö yad pitaiöp; yad niñiñ lem hagabin.

Hañ roman yad umnig gab pen gasi halö midem piñiñ gagnabin.

²⁷ Ai giniñ? Ne yip wip rigöl miñgan arö gagnabön.

Ne Bi Uñ ne arö gö, hañ roman nipe hij gi lug li aragnab.

²⁸ Ne yip kamini midem adan u yamna.

Yad ne aip midem, miñ miñ yabit ginabin, ‘a ga,’ a ga.

²⁹ Pida Depid haga manö anibu hag pis göm haga, “Añ mam bi, yad kalöp manö kabö göl hagnö, niñ aij ginabim. Bac itañ Depid umö rigöl gila ulöm miñgan u midöp; ulöm miñgan anibu miñi hon u rö nöp niñbun. *

³⁰ Pen Depid nipe God manö hag ñeb bi midmidöp u me, nipe niña, God hadame nöp

* 2:25: Sam 16:8-11 * 2:29: 1Ki 2:10

manö hag löm haga, ‘Ne ñi riknabön rik damöm rik linaböl ñi ap nipe ka ne udöm, kin mideinab,’ a ga. *

³¹ Depid nan hainö ginab u niñöm, Mesaia u* nipe umöm uraknab, a göm, haga, ‘Nip wip rigöl miñan arö gaga. Hañ roman nipe hij gi lug li araga,’ a ga. *

³² “Miñi God gö, Jisas nipe uraköm kamij midöp. Nipe kamij midöp u hon magöñhalö amgö magö hon ke niñbun.

³³ God Jisas nip dam ñimagö yijig adö nipe lau la. Löm nipe Ana U† ñinabin a göm haga u, Jisas nip ñö, nipe pen hanip ñö, apöm gu kub hagö, hon manö ke ke hagabun i niñabim. *

³⁴ Pen Depid manö haga anibu, nipe ke hagaga. Depid nipe minöñ naböñ i i midöm, kumi kabö adö lañ araga. Pen nipe haga, ‘Bi Kub nipe Bi Kub yad u nip haga,

“Ñimagö yijig yad lau adö asik midaimön me;

³⁵ yad ginö kaua maual ne gau, rała miñan ne gau mideinaböl,” a ga,’ a ga.

*

³⁶ “Anib u, kale Isrel nibi bi magöñhalö niñ aij gimim: Jisas bi mab ba lañ al pak libe uma bi anibu nöp, God gö Bi Kub yabit midöp. Nipe nöp Mesaia pör abad midmidun me u,” a ga. *

* **2:30:** 2Sa 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 * **2:31:** Grik manö “Krais u” abe, Hibu manö “Mesaia u” abe iñ ap nöp midöp: “God hag la Bi u.” * **2:31:** Sam 16:10 * **2:33:** Ap 5:32; 7:55-56 * **2:35:** Sam 110:1 * **2:36:** Ap 5:30-31

37 Pida manö anıbu hagö, nıbi bı mıdeila gau nıñöm ñaul ara. Anıg gö, kale Pida abe, Jisas manö ud arep bı gau abe, hag nıñöm hagla, “Anıb u, mam bı, hon mıñi nıñön gun?” ö gıla.

38 Hageila, Pida haga, “Kale añı añı magöñhalö mıdpım rö, nan sı nan naij gıpım adö u, nıñön gıñıg anıg gıpun, a gımım, arö gımım, Jisas Kraıs nıp nıñ udmım, ñıg pakmım. Anıg geınabım, God nan sı nan naij gıpım u nıñöm arö göm, Ana Uı nıpe u kalöp ñınab.

39 God hadame nöp haga, ‘Ana yad kalöp Isrel nıbi bı ñem, ñı pai kale yag daunabım gau kalıp ñem, nıbi bı mılö gau kalıp abe ñem gınabın,’ a ga. Anıb u, hon nıñbun, God nıbi bı an an aulan a gınab gau, kalıp magöñhalö Ana Uı u ñınab,” a ga. *

40 Pida kalıp mög nıñöm, manö iru nöp hagöm hagöm haga, “Nıbi bı urı mıdpal rımnap halöwalö gı naij gıpal rö arö gımım, mıd aıj gımım. Wasö u, ilön kub udnabım,” a ga.

41 Nıbi bı iru nöp Pida manö haga u nıñöm, Jisas Kraıs nıp nıñ udöm, ñıg pakla. Ñın anıbu nöp, nıbi bı dri dausan (3000) rö Jisas Kraıs nıp nıñ udöm, Jisas nıbi bı nıpe aıp jım ñöl mıdeila. *

42 Anıb u, kale pör pör apöm, bı Jisas manö ud arep bı gau aıp se göl mıdöm, God Manö hag ñeila u nıñ aıj gun, a göm, hag amıl apıl göl gı, bred ud jö göm se göl ñıñöl gı, God nıp sabe göl gı mıdmıdal. *

Jisas nıbi bı nıpe gau gımdal rö

* 2:39: Aıs 57:19 * 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7

⁴³ God bɪ Jisas manö ud arep bɪ gau kalɪp pɪdöŋ ñö, nan gagep rö iru nöp göm, nan nɪɲeb nɪɲagep iru nöp göm gɪlö, nɪbi bɪ gau nɪɲöm, aiö waiö gɪla.

⁴⁴ Nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪɲ udla gau, se gɪ mɪdöm, nɪbi bɪ nan mɪdageia gau, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp nan hałöwałö ñɪla. *

⁴⁵ Mɪnönɲ nabö?, nan gau u rö nöp sɪkim göm, mani udöm, nɪbi bɪ nan mɪdageia gau kalɪp nɪme lɪ ñɪla.

⁴⁶ Kale pör pör, ñɪn añɪ añɪ, God sabe gep ram u am magum gɪmɪdal. Pen ram kale gau u rö nöp am magum göm, bred ud jö göm, mɪdmagö apen löl gɪ, ñɪñɪ löl gɪ, nan se göl ñɪɲmɪdal.

⁴⁷ Pen nɪbi bɪ mɪdeila gau magöŋhalö, Jisas nɪɲ udla nɪbi bɪ kalɪp nɪɲlö, aij a ga. Pör pör, ñɪn añɪ añɪ, Bɪ Kub nɪpe nɪbi bɪ rɪmnap halö ud kamɪɲ yuö, kale Jisas nɪp nɪɲ udöm, ap Jisas nɪbi bɪ nɪpe nöd nɪbö gau aip mɪdmɪdal. *

3

Bɪ ma naij ga u, Pida gö, kamɪɲ la

¹⁻³ Bɪ nɪme yag daua ñɪn u nöp ma naij ga ap, nɪp ñɪn añɪ añɪ pör pör dapöm, God sabe gep ram ajöŋ ił, Ajö? Kɪñ Aij, a gɪmɪdal u, goł au lɪlö asɪk mɪdmɪdöp. Mɪdöl gɪ, nɪbi bɪ God sabe gep ram raul mɪgan ap armɪdal gau, kale mani nan yɪp ap ñim, a gɪ asɪb gɪmɪdöp.

Pen mañ ap, Pida aip, Jon aip sɪdö gamɪɲ ga dugo magö u, God nɪp sabe gep magö u, God nɪp sabe gɪnɪg, ap padilö nɪɲöl gɪ, bɪ ma naij ga anɪbu

* **2:44:** Ap 4:32-35 * **2:47:** Ap 6:7; 11:21

kalip mihöŋ niŋöm haga, “Yip mani rimnap ñil,” a ga.

⁴ Hageia, kalpe mihöŋ nip niŋ ij halö li midmil, Pida haga, “Halip mihöŋ nöŋ!” a ga. *

⁵ Haga, yip nan ap ñinig gabil, a göm, kalip mihöŋ niŋ midö niŋöl gi,

⁶ Pida haga, “Mani silpa, mani gol, yad midagöp u pen nan yad añ+ ap midöp u nöŋ ñinabin. Jisas Krai Nasared nibö u, hib nipe hagem nöŋ hagabin, ‘Urak aru!’ ” a ga. *

⁷ Pida anig hagöm, ñimagö yijig lau nip udöm, ud urak ñö niŋöl gi, magö anibu nöŋ ma abe, ma goŋ abe aij la.

⁸ Aij gö, yinid urak amöl gi, rata rata göl gi, God nip aij a göl gi, kalip mihöŋ aip God sabe gep ram raul miŋan u ara.

⁹ God nip aij, a göm, abö göl göm ajeia u, nibi bi mideila gau niŋöm,

¹⁰ bi ma naji pör apöm, God sabe gep ram ajön it, Ajö? Kliñ Aij, a gimidal u, goŋ au asik midöm, mani nan gau asib gimidöp bi anibu, aigöl göm ma yabil abö gi auab, a göm, gasi iru niŋöm aiö waiö gila.

Pida manö hag ña

¹¹ Bi anibu nipe, God sabe gep ram höŋ adö, Solomon Ram Bada, a gimidal, miŋan u midöm, Pida aip, Jon aip kalip mihöŋ an an li ud midö niŋöl gi, nibi bi magöŋhalö aiö waiö göl gi, gi dö gi aula.

* 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18

12 Nibi bi aueila, Pida nipe niñöm haga, “Isrel nibi bi gai i, kale niñön giñig gasi iru niñmim halip bi miñön niñ ij halö gabim? ‘Kale miñön bi klö, bi kamñ aij midmil gajil, bi anibi adan aij aij gab,’ a giñim, gasi u niñabim ar? U wasö.

13 Ebrahim, Aisak, Jekop, bac ilañ hon bi gau sabe giñidal God anibu nöp nipe ke gö, bi wög gi ñeb nipe Jisas urakö, nibi bi gau niñöm, nipe mailö aij unbö ke halö midöp a göm, niñbal. Kale pen Jisas niñ udagpe. Pailod, Jisas niñ hubik yuin a ga u pen kale ke, niñ dam mab ba lañ al pak lilañ, a giñe. *

14 Jisas nipe Bi Ut; nipe Bi Kamñ Aij pör nöp God hagöp rö nöp göp. Pen kale hagpe, Jisas nipe bi niñeb hon wasö; bi wip almidöp u hanip hubik yu, a giñe.

15 Anig giñim, Bi kamñ middep magö ñöb u niñ al pak liñbe. Pen God gö, nipe uraka u, hon amgö magö hon ke niñul hagabul.

16 Bi ma naj pör niñbim i, miñi kamñ lajip niñbim. Jisas klö nipe gö me, kamñ löp. Jisas niñ udul, hib nipe haglo, nipe gö böñ nöp kamñ löp.

17 “Pen middeimam yad gai. Kale ke abe, bi kub kale gau abe, hauñ halö midmim, Jisas niñ anig giñe. *

18 Pen God nipe bi manö nipe hagep gau kalip hadame nöp gasi ñö hagla, ‘Hainö God Mesaia nipe ilön kub yabit udöm umnab,’ a giñla u me, hagla rö nöp giñe.

19 Anib u, nan si nan naj giñim u, niñön giñig

* **3:13:** Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * **3:17:** Luk 23:34; 1Di 1:13

anig gipun, a gimim, arö gimim, God n+p ado gi aube, n+pe nan si nan naj gipim pr+ u lk gi yunab. *

²⁰ Anig gipe, Bi Kub n+pe ana kalöp an dan klö n+pe ñöm, Kraiss u kalöp hadame nöp hag la u hag yunab. Kraiss u Jisas me.

²¹ God n+pe hadame nöp hagö, bi manö hagep u+ n+pe gau hagla rö, Jisas n+pe ram m+nöj kumi kabö adö lan au midöp rö midö n+nöl gi, God nan magöjhalö kauyan gi li aij ginab n+n u aunab.

²² Mosiss haga, 'Hainö Bi Kub God kale, n+pe bi manö hagep yad rö, bi il kale ke ap, hag yunab. N+pe apöm, manö hagnab u magöjhalö n+n aij gimim. *

²³ N+bi bi manö n+pe udagnaböl gau, n+bi bi n+pe midageinaböl; kale böj nöp höj adö yan amöm, umnaböl,' a ga.

²⁴ "Bi God manö hagep Samyuel abe, bi God manö hagep hain aula gau abe magöjhalö nan uri waiö lab n+nabun u hadö hag n+la.

²⁵ God hadame nöp nahai itan kale manö hag la u, kale ke nan ame udabim me u. God bac Ebrahim n+p ginabin, a göm, manö hag la. Manö hag löm haga, 'N+ pai ne rikö, kale rik dam dapil göm riknaböl gau, bi ap midöm me, n+pe gö n+bi bi gau magöjhalö m+n m+n ginaböl,' a ga. *

²⁶ Pen God Bi Wög Gi Neb n+pe Jisas ram m+nöj il i yua u, kalöp nöp a göm, nöd yuö aua. Isrel n+bi bi nan si naj naj g+pal u, n+hön ginig anig gipun,

* 3:19: Ap 2:38 * 3:22: Dud 18:15,18-19 * 3:25: Jen 22:18

a göm, adö an+bu arö göm, mid aij g+lan, a göm, kalöp Isrel n+bi b+ gai i nöd yuö aua,” a ga. *

4

Pida aip Jon aip kal+p manö kub hagla

¹ Pida aip, Jon aip n+bi b+ kal+p manö hag ñilö n+ñöl gi, b+ God n+p nan sabe gep b+ gau abe, God sabe gep ram polisman b+ nab+c kale u abe, b+ Sadyusi gau abe, amöm manö hagailö an+bu apdi n+ñla.

² Jisas umöm uraka rö, n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udnaböl gau u rö nöp umöm uraknaböl manö u, n+hön g+n+g hag ñabil, a g+lö, mulu luga.

³ An+b u, kale Pida aip Jon aip ud s+s+ göm, uri dugöp magö i wasö, rol manö kub hagnabun, a göm, kal+p b+ m+höñ dam nagi l+la.

⁴ Pen Pida Jon b+ m+hau manö aij an+bu hag ñailö, n+bi b+ n+ñöm, iru yab+ñ n+ñ udla. An+b u, n+bi b+ Jisas n+ñ udla gau unbö paip dausan (5000) rö ara. *

⁵ Pen ruö, Juda b+ kub ram m+nöñ an+bu abad m+dm+dal abe, b+ manö ud as+kep gau abe, b+ lo manö hag ñeb b+ gau abe, Jerusalem gau ap magum g+la.

⁶ God n+p nan sabe gep b+ kub yab+ñ Anas aip, Kaiapas aip, yam kale b+ Jon u, Aleksada u, b+ yam kale r+mnap halö apöm, añ an+b au m+deila.

⁷ Kale magum göm haglö, Pida Jon kal+p m+höñ u+ g+ dap añ au l+lö, kal+p m+höñ hag n+ñöm hagla, “B+ ma naij ga u aigöl g+ gaj+l kam+ñ löp? P+döñ

* 3:26: Ap 13:46 * 4:4: Ap 2:41

gai n̄bö udmil, hib n̄hön hagmil, an̄g ḡipil?” ö ḡila.

⁸ Hageila, Ana U† n̄pe am Pida an̄ dan̄ ajman̄ rauö n̄n̄öl ḡi, Pida haga, “Kale Juda b̄i kub abe, b̄i manö ud as̄ikep abe, manö hagabin i n̄n̄im.

⁹ B̄i mög gep ma naj ga u gailo kam̄n̄ la u n̄n̄mim, ‘Kale aigöl ḡi gaj̄il kam̄n̄ löp?’ ö ḡimim, hal̄ip manö kub hagabim ar?

¹⁰ An̄b u, kale manö hagn̄g gabin i n̄n̄ aij ḡimim. Isrel n̄bi b̄i gau magöñhalö u rö nöp n̄n̄ aij göl. Jisas Krais b̄i Nasared n̄bö hib n̄pe u nöp n̄n̄ udul, hib n̄pe haglo, n̄pe gö, b̄i an̄b̄i n̄p bön̄ nöp kam̄n̄ lö, aj aij gab n̄n̄abim. Kale Jisas Krais n̄p mab ba lan̄ al pak libe u pen God gö kauyan̄ uraka. *

¹¹ B̄i Jisas an̄bu n̄p me, God Manö kal̄i kliñ riköm hagla,

‘Kale b̄i ram gep gau, kabö m̄ilö ap, u kabö naj, a ḡimim, arö ḡipe u,
uri ram padö an̄ yan̄ b̄in̄g ñöl m̄idöp,’ a ḡila.
*

¹² God n̄pe Jisas hib n̄pe nöp han̄ip haga n̄n̄öm Jisas n̄pe nöp han̄ip ud kam̄n̄ yun̄im rö löp. M̄n̄n̄ n̄abön̄ i† i b̄i ke n̄bö ap han̄ip ud kam̄n̄ yun̄im rö lagöp wasö yab̄i†,” a ga. *

¹³ Pida Jon kale b̄i m̄ihau urakmil, piñ̄n̄ gagmil, haḷowaḷö kabö göl nöp haglö u, b̄i kub an̄b̄i gau n̄n̄öm, aiö waiö göm hagla, “B̄i m̄ihai i kale skul hagaglö u pen kale Jisas aip m̄dmil an̄g ḡimil ḡipil,” a ḡila.

* **4:10:** Ap 3:6,13-16 * **4:11:** Sam 118:22 * **4:12:** Mad 1:21

14 Bî ma naj ga kamiŋ la u aŋ kale au miđö niŋöl gi, kalip mihöŋ manö hag göl rö laga.

15 Anib u me, kale hagla, “Kansol ram i höŋ yaŋ am miđaiil,” a giła. Höŋ yaŋ am miđlö niŋöl gi, kale ke hag niŋ hag niŋ göm hagla,

16 “Bî mihai i hon nihöŋ gun? Kale nan gagep rö u giłö, Jerusalem nihi bi magöŋhalö hadö niŋbal. Anib u, kale mihöŋ nan gagep rö ap gagpil a gun rö lagöp.

17 Pen kale ammil, manö anibu nihi bi riŋoŋ riŋnap haglö, kale u rö nöp niŋöl rö löp. Anig göp u, hon kalip mihöŋ manö kłö hagun hagun, ‘Jisas hib niŋpe u hainö nihi bi riŋnap hagagmil, wasö yabił,’ a gun,” a giła.

18 Anig hagöm, kalip mihöŋ haglö auailö hagla, “Jisas hib u hainö hagagmil; nihi bi riŋnap Jisas manö u hag ñagmil, wasö yabił,” a giła. *

19 Anig hageila, Pida Jon kale pen pe haglö, “Hol God manö niŋp u arö gul, manö kalöp u udlo, God niŋp aij giŋab aka wasö? Kale ke niŋim. *

20 Pen Jisas nihöŋ nihöŋ ga, manö nihöŋ nihöŋ haga u, hol nihi bi gau kalip hag ñi arö gul rö lagöp,” a giłö.

21-22 Anig hagailö, Kansol bi kub gau gasi kale ke niŋöm, ‘Bî i mi ñiŋjuöl mihöp (40) miđöm, uri kamiŋ löp i, nihi bi gau niŋöm magöŋhalö God niŋp aij a gaböl. Hon bi anib mihai i kalip nan ap geinabun u, nihi bi gai i kal aunaböl,’ a göm, kalip mihöŋ yiŋariŋ manö kłö hagöm, hag höŋ yula.

Nihi bi Jisas niŋp niŋ udla gau God niŋp sabe giła

* 4:18: Ap 5:28 * 4:19: Ap 5:29

23 Pida Jon kalip mihön anig göl hag höj yulö, kale am Jisas nibi bi nipe gau kalip niñmil, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, manö nihön nihön hagla u kalip hag ñilö.

24 Hag ñeilö, kale niñöm magöñhalö God nip sabe göm hagla, “Ne Bi Kub añi nibö midpan. Ne kumi kabö adö lañ gi limön, minöñ naböñ if i gi limön, ñig solwara gi limön, nan nihön nihön midöp gau magöñhalö gi limön, gi lina. *

25 Hadame nöp ne gö, Ana Ut nipe bac hon Depid nip gasi ñö, manö nöp u hagöm haga, ‘Juda nibi bi wasö gau kale nihön ginig kal jubal? Nibi bi gau nihön ginig gasi niñ aij göm wasö, manö adö añi hag löm mumug manö hagpal? *

26 Kiñ ram minöñ ke ke abad midpal gau abe, gapman bi kub ram minöñ ke ke abad midpal gau abe, manö adö añi hag löm hagla, “God Bi Kub aip, Mesaia nipe aip, kalip aip pen pen gun,” a gila, a ga.

27 Kiñ Herod abe, gapman bi kub Podias Pailod abe, Juda nibi bi wasö gau rimnap abe, Isrel nibi bi gai i nibö rimnap abe, Jerusalem i apöm, Bi Wög Gi Ñeb ut ne u Jisas, Mesaia hag lina u nöp, manö hag adö añi lila. *

28 Pen ne Bi klö nöd gasi ne ke niñmön hagna, Kraiss nip anig anig ginaböl a gina u me, kalip göl rö la; yiñharin u klö kale midagaiböp. *

* 4:24: Eks 20:11; Ne 9:6; Sam 146:6 * 4:25: Sam 2:1-2 * 4:27: Mad 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23

29 Bî Kub, miñi hanip manö klö naj yabił hagaböl u ne gasi niñmön. Hanip niñi bi wög gi ñeb ne abad mîdmön, pîdönj ne hanip ñö, hon pîrikagun, klö yabił gun manö ne niñi bi gau kalip waiö hag ñun. *

30 Niñi bi nan göp gau, ne gö, hon Bî Wög Gî Ñeb uł ne Jisas hib niñe hagno, kalip kamiñ lîniñ. Ne gö, hon Jisas hib niñe hagno, nan gagep rö rîmnap, nan niñeb niñagep rö rîmnap gun,” a gila.

31 Pen kale God niñ anig gi sabe göl gi midlö niñöl gi, ram mîdeila u munmon rö udöm, Ana Uł niñe ap añ kalip dañ ajmañ rauö, piñiñ gagöm, God Manö u klö yabił göm hag ñila.

Jisas niñi bi niñe nan niñe li ñi aij gila

32 Pen niñi bi Jisas niñ niñ udla anib gau, manö adö añi hagöm, gasi adö añi niñöm, nan kale nan niñhön mîdeia gau, nan kale jîm ñöl nöp midö, nan hon halö a göm niñagla. *

33 Bî Jisas manö ud arep gau, niñi bi gau kalip manö klö gi hagöm hagniñdal, “Jisas niñ al pak lîlö, umöm uraka, niñ amgö niñno,” a gîmîdal niñöm God kalip magöñhalö mög yabił niñöm ud aij yabił gîmîdöp.

34 Kale bi nan lugep mîdageia; magöñhalö nan mîdeia. Niñi bi mînönj nabönj aka ram rîmnap mîdeia gau, sikim gi mani udöm, *

35 bi Jisas manö ud arep gau kalip ñimîdal. Kale pen udöm, niñi bi nan mîdageia gau kalip niñe li ñimîdal.

* 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45

³⁶ Pen bi Lipai il rik damöm rikla bi ap hib nipe Josep. Ram minön nipe Saipras nibö. Bi anibu nipe nibi bi rimnap kalip manö hain hagöm hag ñi aij gö, kale niñöm gasi halö midmidal rö, bi Jisas manö ud arep gau nip Banabas a gila.

³⁷ Josep minön nabön nipe ap hagö, nibi bi rimnap raula niñöm mani anibu dap bi Jisas manö ud arep gau kalip ña.

5

Ananias ber pir allö

¹ Pen bi ber ap midailö. Nugmul hib u Ananias, nibin nipe hib u Sapaira. Ber mihau kale minön nabön kale ap haglö raula.

² Raulö, Ananias nipe mani anibu böñ lau kale ke nime löm, böñ lau dam Jisas manö ud arep bi gau kalip ña. Nibin abe niña. *

³ Pen Ananias mani anibu anig göl dap ñö, Pida haga, “Ananias, Seden nöp gasi ñö, ne pir almön hagpan, ‘Minön raubal mani magöñhalö daubin i,’ a gipan. Manö pir alban anibu, Ana Ut nip u rö nöp pir alban. Mani minön nabön raubal anibu böñ lap pi gimön auban. *

⁴ Minön nabön anibu, minön nabön ne. Sikum ginig, sikim gibnap; arö ginig, arö gibnap. Pen minön sikim gö, mani raula anibu, magöñhalö daunig, magöñhalö daubnap; rimnap nöp daunig, rimnap nöp daubnap; magöñhalö ram ne au arik aunig, arik aubnap. Manö midagböp. Pen ne manö pir alban u, hanip bi nöp manö pir

* 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

alagpan; God nɪp u rō nöp manö pir alban. Ne ai gɪnɪg anɪg gɪpan?” ö ga.

⁵ Pida anɪg hagö, Ananaias nɪñöm, magö anɪbu nöp ap lug mɪnönɟ yaɲ paköm böɲ nöp uma. Anɪg gö nɪñöl gɪ, nɪbi bɪ gau ga anɪbu nɪñöm, anɪnɪn gö pɪñɪɲ gɪla.

⁶ Pen bɪ praj gau apöm, wɪp he mɪlö u waɪɲ wam wam göm, dam rɪgöl gɪla.

⁷⁻⁸ Pen nɪbin, nugmul nɪpe umö dam rɪgöl gɪla u nɪɲaga. Nɪpe yöp söl magö ap mɪdöm apjakö, Pida nɪp haga, “Mɪnönɟ nabön kale ber u sɪkim gɪlö, mani anɪg unbö rō nöp raubal aka?” ga.

Hageia, nɪbin haga, “Raubal u dauub me u,” a ga.

⁹ Hageia, Pida nɪp haga, “Kale ber nɪhön gɪnɪg hag nɪɲmil anɪg gɪpɪl? Bɪ Kub Ana nɪpe manö pir anɪbu nɪɲagnab a gɪmil anɪg gɪpɪl? Nö?! Nagamul umajɪp, dam rɪgöl gɪpal bɪ gau mɪdpal ajön ɪt aui. Nöp u rō nöp ud arnɪg gaböl,” a ga.

¹⁰ Anɪg hagö nɪñöl gɪ, magö anɪbu nöp, Pida ma ɪt au ap lug mɪnönɟ yaɲ paköm uma. Bɪ praj ugan nugmul nɪp dam rɪgöl gɪla anɪbu apöm, nɪbin u rō nöp hadö böɲ nöp uma u nɪñöm, nɪp dam nugmul nɪp rɪgöl gɪla böɲ lau rɪgöl gɪla.

¹¹ Krai nɪp nɪɲ udla nɪbi bɪ gau abe, nɪbi bɪ rɪmnap gau abe, nan ga anɪbu nɪñöm, magöɲhalö anɪnɪn gö pɪñɪɲ gɪla.

Nan gagep rō rɪmnap ke ke gɪla

¹² Bɪ Jisas manö ud arep unbö mɪgan laɲ nan gagep rō iru nöp nɪbi bɪ mɪdeila aɲ au gɪ mɪdeila. Pen nɪbi bɪ God Manö nɪñöm Krai nɪp nɪɲ udla

gau, magöñhalö ap magum gïmïdal God sabe gep ram höñ adö “Solomon Ram Bada” a gïmïdal u. *

13 Nïbi bï rïmnap gau, Kraïs nïp nïñ udla nïbi bï gau kalïp nïñlö aïj a ga u pen, Kraïs nïbi bï nïpe mïdpal anïbu, hon aïge gun am kalïp aïp magum gun, a göm, pïñïñ gïla.

14 Pen pör pör nïbi bï hain nïbö iru yabït nöp, Bï Kub nïp nïñ udöm, nïbi bï nöð nïbö gau aïp ap magum gïmïdal.

15 Jerusalem nïbi bï, bï Jïsas manö ud arep gau gïla rö nïñöm, nïbi bï mïña ga gau dap adan majö gof au löm, köp yad mïgan mïgan löm hagla, “Pïda padiö, sïdö mïmïtan nïpe u kalïp pak ñö, kamïñ lïnab,” a gïla.

16 Nïbi bï yöp ram mïnöh Jerusalem söl au mïdeïla gau, u rö nöp nïbi bï nan ga gau udöm, nïbi bï kïjaki aïön pi halö mïdeïla gau udöm, daula. Daueïla, kalïp gïlö, magöñhalö kamïñ la.

Jïsas manö ud arep bï gau kalïp gï naij göm nagï lïla

17 Anïg geïla, bï God nïp nan sabe gep bï kub yabït u abe, bï nïñeb nïpe bï Sadyusi gau abe, kale nan gagep rö anïg gïlö hib hon lugnab, a göm, bï Jïsas manö ud arep gau kalïp nïñlö mulu luga.

18 Kalïp mulu lugö, bï Jïsas manö ud arep gau kalïp ud sïsi löm, dam gapman kai kalïp ñïlö, nagï lïla.

19 Nagï lïla u, pen ñïn anïbu nöp sïböñ yan, Bï Kub hagö, ejol ap apöm, ajöh u hiïköm, kalïp ut gï dam höñ arla. *

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10

20 Höŋ arlö, ejol haga, “Kale God sabe gep ram u ammim, nibi bi gau kalip, God gö pör pör m+deinaböl manö aij u magöŋhalö hag ñi aij gi+mim,” a ga.

21 Hagö, ram rua niŋöl gi, God sabe gep ram u amöm, ejol u haga rö, nibi bi gau kalip iŋ göm manö hag ñi+la. Anig göl hag ñilö niŋöl gi, God niŋ nan sabe gep bi kub yabiŋ u abe, bi niŋeb niŋe gau abe apjaköm, bi manö ud asi+kep gau kalip magöŋhalö wiñ allö, ap Kansol kub u magum gi+lö, bi God sabe gep ram abad midep bi gau hag yuöm hagla, “Bi Jisas manö ud arep gau nagi libun u miñi am uŋ gi dauim,” a gi+la.

22 Hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi gau nagi lep ram u amöm niŋla, bi Jisas manö ud arep gau midageila. Kale ado gi apöm hagla,

23 “Hon am niŋbun, ajöŋ u giñi+bal rö midajip, bi abad midep bi gau u rö nöŋ ajöŋ iŋ u niŋ midajal u pen hon ajöŋ hi+kun, ram raul mi+gan yaŋ amun niŋbun, bi ap midagajip yabiŋ,” a gi+la.

24 Anig hageila, bi God sabe gep ram abad mideila bi kub kale u abe, God niŋ nan sabe gep bi kub gau abe, manö an+bu niŋöm, anig göŋ ni+hön gi+nab, a göm, gasi iru nöŋ niŋla.

25 Anig göl gasi iru niŋ midlö niŋöl gi, bi ap apöm kalip haga, “Bi nagi li+be gau, kale am God sabe gep ram u midöl göm, nibi bi gau kalip manö hag ñaböl,” a ga.

26 Anig hageia, bi God sabe gep ram abad mideila bi kub kale u, bi niŋe ri+mnap kalip uŋ göm, bi Jisas manö ud arep an+bu gau kalip udnig arla. Amöm, Jerusalem nibi bi gai i hanip kabö

ju paknaböl, a göm, kalip hag gagla; agamij ut gi daula.

²⁷ Jisas manö ud arep bi gau kalip agamij ut gi Kansol ap magum gi mideila an au daulö, God nip nan sabe gep bi kub yabił u kalip haga,

²⁸ “Kalöp, Jisas manö u hagagmim, a gun, manö klö gi hagin hagpun u pen hag wasö niñun arö gipun. Kale pen am Jerusalem niñi bi kalip magöñhalö Jisas manö u hag ñöl gi, hanip hagin, ‘Kale nöp Jisas nip al pak libal,’ a gipim,” a ga.*

²⁹ Anig hageia, Pida bi Jisas manö ud arep rimnap aip hagla, “Niñi bi manö hagpal u udagnabun; God manö nipe u nöp udnabun! *

³⁰ Jisas nip mab ba lañ al pak libe uma u pen, apis bac bi sabe gimidal God u nöp gö, kauyan uraka.

³¹ Uraköm, God nipe gö, am ram minöñ kumi kabö adö lañ au amöm, God ñimagö yijig lau adö midöp. Anib u hon niñbun, nipe nöp Kiñ midöm, hanip ud kamij yunab. Nipe hanip Isrel niñi bi mög niñöm, nan si nan naj gipun u, niñön ginig anig gipun, a gun, arö gino, nipe niñöm nan naj gipun u arö göm, hanip ud kamij yunab. *

³² God göp anibu, hon amgö magö rimid migan hon ke niñun, niñi bi gau kalip hag ñabun. Niñi bi manö nipe niñ udöm hagöp rö nöp ginaböl gau, God nipe Ana Ut u kalip ñö, nipe kalip u rö nöp manö aij anibu hag niñ aij gö niñnaböl,” a gila.

* **5:28:** Mad 27:25 * **5:29:** Ap 4:19 * **5:31:** Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2

³³ Bî Jisas manö ud arep gau anig hageila, bî manö ud asikep ap magum gi mideila anib gau kal juöm hagla, “Kalip böñ nöp al pak lun,” a gila.

³⁴ Anig hagla u pen, an anib au bî ap mideia, hib nipe u Gameliel. Nipe bî Perisi, lo manö hag ñeb bî kale ap. Juda nibi bî magöñhalö nîp nîñlö aij a gimidöp. Bî Gameliel anibu uraköm haga, “Bî ugan anibi kalip hagpe höñ aröl. Yad kalöp manö ap hag ñin,” a ga. Anig hagö, bî anib gau hag höñ yula.

³⁵ Bî anib gau hag höñ yulö nîñöl gi, Gameliel nipe bî Kansol gau kalip haga, “Isrel bî gai i, kale bî gai i kalip nîñön ginig gabim u, gasi nîñ aij gimim gimim.

³⁶ Kale nîñbim, nöd bî Dudas, yad bî kub a göm hagö, manö nipe hagnidöp u nibi bî iru nöp, po hadred rö, nîñ udmidal. Pen hainö bî rîmnap nîp al pak lîlö, nibi bî manö nîp nîñ udmidal gau ke ke arla pis ga. *

³⁷ Pen hainö, hib hon udla ñin u, u rö nöp bî Judas Galili nîbö u haga, ‘Hon gapman gau aip pen pen gun, kalip rîdik gi yunabun,’ a ga. Anig hagö, nibi bî iru nöp manö nîp udöm, urak gapman aip pen pen gila. Pen mid damöm, bî anibu nîp u rö nöp al pak lîlö, nibi bî manö nîp nîñ udmidal gau ke ke arla pis ga.

³⁸ Anib u me, yad kalöp hagabin, bî manö kub hagabun gai i kalip gi naj gagmim. Kalip yîharîñ hag yube aröl. Manö kale ke nöp hagnaböl u, kub ginim a gi wasö nîñöm ap lugnab.

³⁹ Pen God nipe ke hagö ginaböl u, kale ke nöp

* 5:36: Ap 21:38

nan ap g+mim rö lagnab. Kal+p gi naij gun, a g+nabim u, kal+p aip pen pen gagnabim; God aip pen pen g+nabim,” a ga.

⁴⁰ Gameliel anig hagö, bi gau haga rö niñöm, bi Jisas manö ud arep gau kal+p haglö aueila, kal+p nag+i ud rap+n pakus paköm, “Jisas manö u hainö hagagmim, wasö yab+i,” a göm, kal+p hag yulö arla. *

⁴¹ Pen bi Jisas manö ud arep gau, han+p niñön giñig anig gi+pal, a göm, niñagla. God han+p Jisas bi ni+pe kabö göl a göm gö, han+p anig gaböl, a göm, aij a gö niñöl gi, Kansol kub an+bu arö göm arla. *

⁴² Amöm, pör pör God sabe gep ram höñ adö au amöm, ram ram gau amöm, Jisas ni+pe Krais u manö aij u hag ni+m+idal.

6

Nan balu ñeb bi unbö mudun j+iñ hag l+la

¹ Pen m+id damöm, ni+bi bi Jisas ni+p ni+ñ udla gau iru yab+i m+ideila. Pen Juda ni+bi bi Grik manö nöp niñla gau, Juda ni+bi bi Aremeik manö y+dun göl niñla gau, kal+p hag göm hagla, “Ni+bi adu kale gau kal+p mani nan magö nan gau ni+me li ni+ aij gi+pal pen ni+bi adu hon gau kal+p ni+me li aij gagpal,” a g+la. *

² Anig hageila, bi Jisas manö ud arep unbö m+igan lan gau niñöm, ni+bi bi Jisas ni+ñ udla gau magöñhalö w+iñ allö aueila hagla, “Añ mam bi.

* 5:40: Ap 4:18 * 5:41: Mad 5:10-12; 1Pi 4:13 * 6:1: Ap 4:35

Hon God Manö hag ñibun u arö gun, nibi bi gau kalip nan nime li ñinabun u, kabö rö gagnab.

³ Anib u, kale bi unbö mudun jing nimgim hag libe, kalip wög anibu hag lino, wög anibu ginaböl. Pen God Ana kalip ajman rauöm gasi aij ñöb bi gau nöp nimgim hag limim.

⁴ Hon pen God nip sabe göl gi, nibi bi gau kalip God Manö u hag ñöl gi, gi m+deinabun,” a gila.

⁵ Manö hageila anibu ninglö, kalip magöghalö aij a gö, bi unbö mudun jing hag lila. Bi anib gau me: ap Sidipen u. Sidipen nipe God nip ning ud pidöng yabıl gimidöp. Ana Uı nip ajman rau m+dm+döp. Ap Pilip u, ap Prokoras u, ap Naikena u, ap Dimon u, ap Pamenas u, ap Nikolas u. Nikolas nipe daun kub Adiok nibö. Nipe nöd bi Juda wasö u pen hainö Juda nibi bi gasi ningla rö ning uda. Pen hainö nipe Jisas nip ning uda.

⁶ Bi unbö mudun jing anib gau hag löm, kalip dam bi Jisas manö ud arep bi gau mideila au daulö, kale God nip sabe göm, ñimagö nabıc kalip adö lañ lila.

⁷ Pen kale God Manö hag ñilö, arö ningöl gi, Jerusalem nibi bi iru yabıl nöp Jisas nip ning udla. Pen bi God nip nan sabe gep bi gau iru yabıl nöp Jisas manö aij u ningöm ning udla. *

Sidipen nip manö kub hagla

⁸ God nipe Sidipen nip ud aij yabıl göm, pidöng nipe nip ñö, Sidipen nipe nan gagep rö gau, nan ningeb ningagep gau, iru nöp nibi bi mideila an gau gimidöp.

* 6:7: Ap 2:41; 16:5

9 Pen Juda nibi bi ram minonj ke ke gau nibö rimnap apöm Juda magum gep ram ap apöm God nip sabe gimidal; Juda magum gep ram anibu, “Miñi Nagi Midagpun Ram” a gimidal. Bi Juda anib gau, rimnap Sairini daun nibö, rimnap daun kub Aleksadria nibö, rimnap Silisia Propins nibö, rimnap Esia Propins nibö. Kale Sidipen ga rö niñöm, klö yabıl göm nip manö pen pen hagla u pen,

10 God Ana nipe Sidipen nip gasi aij yabıl ñö niñöl gi, bi Juda gau nip manö niñön hagla u, gasi niñ aij göm pen u rö nöp manö aij yabıl hagö, nip pen hagöl rö laga. *

11 Pen kale Sidipen nip hag wasö niñöm, am bi manö pir alep rimnap kalip agamij hag aij gılö, kale apöm hagla, “Hon niñbun, bi i nipe Mosıs manö kalı klıñ rıka u hag juöm, God nip hag juöm göp,” a gıla.

12 Kale manö piral anibu hageila, nibi bi yiharıñ gau löm, bi manö ud asıkep gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, hibur kalip u naij gö, Sidipen nip manö kub hagnig dam Juda Kansol kub mideila gau ud arla.

13 Damöm, bi manö pir alep rimnap halö daulö, kale hagla, “Hon niñbun, bi anibi pör nöp God sabe gep ram uı i hag juöm, Mosıs lo manö kalı klıñ rıka u hag juöm göp.

14 Pen nipe manö ap pen haga niñno u, haga, ‘Jisas bi Nasared nibö u, hainö God sabe gep ram i gi naij göm, geinab, Mosıs manö hanip hag

* 6:10: Luk 21:15

ña gipun u arö gun, manö hain nîbö udun hain ginabun, 'a ga," a gîla.

¹⁵ Pen Juda Kansol kub mîdeila bî gau, Sîdipen nîp nîŋ ij halö löm nîŋla, mulu adîŋ nîpe u ejol mulu adîŋ rö la.

7

Sîdipen Juda Kansol Kub bî gau kalîp Kraïs manö aij u manö haga

¹ Kale manö piral anîg haglö, God nîp nan sabe gep bî kub yabîl u Sîdipen nîp haga, "Manö nöp hagpal anîbu nîŋö hagpal aka pir albal?" ö ga.

² Hageia, Sîdipen haga, "Bapi mam bî, nîŋim! Bac îlaŋ hon Ebrahim hadame nöp daun kub Haran araga adö u, ram mînönj Mesopodemia mîdeia magö u, God mailö aij ke halö mîdöp u nîp haga, *

³ 'Ram mînönj ne i arö gîmön, nîbi bî ne gau arö gîmön, ram mînönj ke yad nöp yamnabin u armön, 'a ga.

⁴ "Hageia, Ebrahim ram mînönj kub Kaldia mîdmîdöp u arö göm, daun kub Haran am mîdmîdöp. Hainö Ebrahim nap umö, God hagö, ap ram mînönj kale mîdpim aui mîdmîdöp. *

⁵ Ñîn anîbu God Ebrahim nîp mînönj nabönj mîgan ap hagaga. Apöm yîharîŋ nöp mîdmîdöp. Ñîn anîbu Ebrahim ñî pai ap rîkaga; yîharîŋ nöp mîdmîdöp. Pen God Ebrahim nîp haga, 'Hainö mînönj nabönj anîbi, ne udnabön. Ñî pai ne yag

* **7:2:** Jen 11:31; 12:1 * **7:4:** Jen 11:31-12:5

daunabön yag daulö arnab gau, m+nöŋ naböŋ an+bi u rö nöp udöm m+deinaböl,' a ga. *

6 Pen God manö ap hagöm haga, 'Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, am n+bi b+ r+mnap ram m+nöŋ gau m+dlö, kalip magöŋhalö nag+ löm, g+ naj yab+ göm, nag+ wög rö hag l+lö, g+lö n+ŋöl g+, m+ unbö po hadred (400) innab. *

7 Pen n+bi b+ kalip an+g geinaböl gau, yad pen pe kalip g+ naj g+nabin. N+bi b+ ne gau, ram m+nöŋ an+bu arö göm, ap y+p sabe göl g+ m+deinaböl ram m+nöŋ i,' a ga. *

8 Pen God Ebrahim n+p manö ap hag löm haga, 'Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp abad m+deinabin u me, ñ+ŋaŋ hagape b+ waŋ hañ r+ib g+ dö g+mim,' a ga. Hagö, hainö Ebrahim ñ+ n+pe Aisak n+p yag dapöm, ñ+n unbö mudun j+ŋ m+dom, ñ+n raleb u ñ+ u n+p waŋ hañ r+ib g+ dö ga. Aisak pen Jekop n+p yag daua. Jekop n+pe pen ñ+ unbö m+gan laŋ gau kalip yag dauö me, hon Isrel n+bi b+ il ke ke m+dpun. *

9 "Bac i+ŋaŋ hon an+ib gau, n+mam nañ+ b+ gau n+mam hain Josep n+p gas+ naj n+ŋlö, mulu lugö, b+ r+mnap ñ+lö, n+p rau dam ram m+nöŋ Ijip ud arla. Ud arlö, m+id aij gaga u pen God n+p hau+ gaga. *

10 Nan m+ŋör Josep n+p auai u, God n+pe n+ŋöm Josep n+p abad m+id aij g+m+döp. God n+pe Josep n+p gas+ aij ñöm gö, Ijip Kin Pero, b+ Josep i gas+ n+ŋ aij yab+ göp, a göm, n+p hagö, m+nöŋ naböŋ

* 7:5: Jen 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Jen 15:13-14; Eks 12:40

* 7:7: Eks 3:12 * 7:8: Jen 17:9-14; 21:4 * 7:9: Jen 28:1-3;

37:11; 39:1-3,21-23

Ijip abe, ram nan nipe gau magöñhalö abe abad m+dm+döp. *

11 “Hainö ñ+n ap kiyö kub yabił u, ram m+nöñ Ijip abe, ram m+nöñ hon Kenan i abe auö, bac hon ram m+nöñ Kenan i m+deila gau nan magö ulhai niñöm, nan ñ+ñeb ap m+idageia, gasi m+lö yabił lila. *

12 Pen nap kale Jekop manö ap niña, nan magö iru nöp ram m+nöñ Ijip m+deia. Anib u niñöm ñi nipe gau kalip hagö, nan magö raunig Ijip arla.

13 Am rau dapöm, ñiñ pis göm, kauyañ pen raunig arla. Arlö, ni+mam Josep kalip haga, ‘Mam bi, kale yip ban a gimim niñbim? Yad namam kale Josep nöp,’ a ga. Hageia, Ijip Kiñ Pero manö anibu niñöm haga, ‘U Josep ni+mam bi nipe gau e!’ ga. *

14 Josep pen, bap yad Jekop, ni+bi bi nipe gau aip yiñ+d auöl, a göm, manö hag yuö, nap Jekop ni+bi bi ñ+niñjuöl m+ihau ni+gañ ado gi da ajip böñ dañ (75) rö udöm, aip arla. *

15 Nap Jekop anig göm, ram m+nöñ Ijip am m+döm, uma. Mid damöm, bac bi anib gau magöñhalö um hakla. *

16 Pen hainö ñi kale gau nap le damöm, daun kub Sekem riñöl gila. Wip riñöl anibu, bac itañ Ebrahim, Hemor ñi nipe gau kalip mani ap ñöm raua. *

17 “Pen God Ebrahim niñ nöd giñabin, a göm, manö hag la rö giñig göm ga u me, ni+bi bi hon

* **7:10:** Jen 41:37-44 * **7:11:** Jen 41:54; 42:1-2 * **7:13:** Jen 45:1-4,16 * **7:14:** Jen 45:9-11; 46:27 * **7:15:** Jen 46:1-7; 49:33
* **7:16:** Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32

Isrel ram m̄n̄n̄ōj Ijip m̄deila gau, ñi pai rik damöm rik dam dapil göm, iru yabıl nöp m̄deila.
*

18 Nibi bi hon Isrel iru nöp m̄deila ñin anıbu, ram m̄n̄n̄ōj Ijip u kin hain nibö waiö la. Kin hain nibö anıbu bac Josep nıp niŋaga u me,

19 nibi bi hon gau gi naij yabıl göm, manö klö hagö, ñi pai kale gau yag dapöm, höj adö gau yulö, ke m̄döm ummidal. *

20 Anıg gıla u pen, ñin anı au, ber m̄ihöp ñi hañ aij ke nibö ap yag dapil, hib nıpe Mosıs a gılö. Ñi anıbu nıp rakın m̄ihau niŋan ram raul m̄ıgan gau nöp pi gılö m̄dm̄döp. *

21 Hainö niŋan anıbu nıp dam höj au yaŋ lılo, Pero pai nıpe u apöm, nıp niŋöm, dam ñi yad, a göm, kabö laum̄döp. *

22 Nıpe anıg göm kabö lauö, kub gö, Ijip nibi bi kale niñön niñön gi midal u, nıp hag ñi aij gıla. Nıpe bi manö klö gi hagöm, wög klö göm gi midöp.

23 “Pen Mosıs mi nıpe unbö niñjuöl m̄ihöp (40) inö, nibi bi yad Isrel kalıp am niñem auın a ga.

24 Pen amöm niŋa, Ijip bi ap Isrel bi ap nıp m̄ıñu magö pakaia. Mosıs niñöm, bi Isrel nıp ud kamıñ yuöm, Ijip bi u nıp böj nöp al pak lö uma.
*

25 Pen Mosıs gasi nıpe niŋa u, ‘Nibi bi yad Isrel hagnaböl, “God Mosıs nıp gasi ñö, apöm hanıp ud asık yuö, mid aij ginabun,” a ginaböl,’ a gi niŋa u pen kale gasi anıbu niŋagla.

* 7:17: Eks 1:7 * 7:19: Eks 1:11-22 * 7:20: Eks 2:2 * 7:21: Eks 2:3-10 * 7:24: Eks 2:11-15

26 Pen ruö Mosıs amöm niŋa, Isrel bi mihöp pen pen gailö. Anig gılö niŋöm haga, 'Bi me, kale mamil miħau midpil; pen pen gabil u arö gıl!' a ga.

27 "Hageia, bi ap bi ap niþ pakaia u, Mosıs niþ ud giđan yuöm haga, 'Ne an hagö, bi kub midmön, halip bi manö ud asikep rö abad midpan?

28 Ne rol Ijip bi u al pak lina u, miñi yip pen al pak linig hagabön aka?' ga.

29 Anig hagö, Mosıs bi al pak libin anibu niŋbal, a göm, piñiŋ gi am ram minöŋ Midian amöm, bi yiħariŋ ap rö midmidöp. Ñin an anib au, nipe nibi udöm, ñi mihöp yag daua. *

30 Anig göm yiħariŋ nöþ midö mi ñinjuöl mihöp (40) ina. Hainö ñin ap ram minöŋ kabö nöþ midöp Sainai Dum söl au midöm niŋa, ejol ap apöm, mab ur añi ap miħariŋ geia an au waiö lö niŋa. *

31 Anig geia Mosıs niŋöm, nan anibu niħön göp, a göm, am söl au apöm niŋö niŋöl gi, Bi Kub haga,

32 'Nahai iħariŋ Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale yad midpin,' a ga. Anig hageia, Mosıs, u Bi Kub nöþ hagab, a göm, piñiŋ göm gıl gıl göm, he göm amgö niŋaga.

33 "Pen Bi Kub Mosıs niþ haga, 'Minöŋ naböŋ uł i am midpan rö, ma rirup ne u ud asik.

34 Ijip nibi bi gau nibi bi yad Isrel kalip gi naij yabił giþal, yad niŋbin. Kale miħöŋ gaböl u apdi niŋem, apem kalip ud asik yunig aubin. Anib u, ne ado gi Ijip armön,' a ga.

* 7:29: Eks 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Eks 3:1-4

35 “Isrel nibi bi nöd Mosıs nıp hagla, ‘Ne an hagö, bi kub midmön, halıp bi manö ud asıkep rö abad midpan?’ ö gıla. Pen hainö, God ejol nıpe hag yuö apöm, mab bıd mıtan geia an au Mosıs nıp waiö lö, God nıpe ke Mosıs nıp nıbi bi kub kale midöm kalıp ud asık yuañ a göm, hag yua.

36 Pen Mosıs Ijip aramöm, nan gagep rö rımnap gau göm, nıbi bi nıpe Isrel kalıp udöm ñig solwara ‘Aıı’ a gıpal u amöm, nan gagep rö rımnap gau göm, hainö Isrel nıbi bi ut gı dam ram mıñöñ aipıñ nöp an gau aramöm, nan gagep rö rımnap gau göl gı midmidöp. Anıg gı midö midö, mı ñınjuöl mıhöp (40) ina. *

37 “Mosıs nıpe nöp me nıbi bi Isrel kalıp haga, ‘God nıpe bi manö nıpe hagep ap, ñı kale ke bi yad rö ap, hag yuö, kalöp aunab,’ a ga.

38 Mosıs nıpe ram mıñöñ aipıñ nöp an gau mıdeia; nıpe apıs bac hon aip mıdeia; Sainai Dum gau ejol ap apöm Mosıs nıp manö hag ña. Mosıs manö anıbu udöm hon Isrel nıbi bi hag ñınab, a göm, God nıpe manö kamıñ anıbu Mosıs nıp ña. *

39 “Mosıs manö kamıñ anıbu hag ña u pen bac hon gau manö anıbu udagla. Kale Mosıs nıp hag juöm, ado gı Ijip arun, a göm, gası u nıñla.

40 Mosıs nımam Eron nıp hagla, ‘Bı ne Mosıs hanıp Ijip nıbö dauub u, nıp nıhön göp u nıñagpun. Anıb u, ne hanıp nan god rö rımnap gö, bı hon rımnap god gıñabön anıb gau ud nöd arlö, hon hain arun,’ a gıla. *

* 7:36: Eks 7:3; 14:21; Nab 14:33 * 7:38: Eks 19:3 * 7:40: Eks 32:1

41 Ñin anibu nöp, god piral kaj kau pi rö ap gi löm, yaur nan gau pak dap sabe gi ñila. Kale ñimagö kale gila u niñöm, u god hon a göm, miñ miñ göl gi nan kub lau ñiñla. *

42 Anig geila, God kalip arö göm haga, 'Anig gipal u, sidö, rakin, gapi gau hatöwatö sabe gilañ,' a ga. Ñin anibu kale nan anib gau nöp sabe gila u me, bi God manö hagep ap God Manö u kali kiiñ riköm haga, 'Isrel nibi bi.

Kale nöd mi ñinjuöl mihöp ram minöñ aipit nöp an gau ajmidim ñin u, kaj kau kaj sipsip nan gau pak yip sabe gi ñagmidim. *

43 Kale nan yiharin piral mihöp kale ke gipe u nip nan pak sabe gi ñi midöl gi, gi midmidim.

Nan anibu, ap Molok a gimdim, ap gapi rö gi limim, Repan a gimdim.

Nan god piral anib mihau nöp, sel ram gi ud ajöl gi, sabe göl gi midmidim.

Gi midmidim anibu, yad kalöp hag yunö, am nagi mideinabim daun kub Babilon ba lau,' a ga.

44 "Bac bi hon gau ram minöñ aipit gau mideila ñin u sel ram ud ajmidal. Sel ram anibu mideia u niñöm, God hon aip midöp a göm niñmidal. Sel ram anibu, God manö haga rö nöp gi lilo mideia.

45 Hainö Josua bac bi hon aip sel ram anibu nap bi kale nibö udla. Hainö, kale sel ram anibu daueilö niñöl gi, God nipe nibi bi ram minöñ aui

* 7:41: Eks 32:2-6 * 7:42: Emo 5:25-27

mideila gau yu gi yua. Sel ram anibu midöm, mid damöm, hainö Depid yag daula. *

⁴⁶ Bac Depid, bi God niñö aij ga bi u, nipe God nip hag niñöm haga, 'Ne yau a gö, yad ram nöp aij ap gi linö, ne God Jekop nöd sabe gimidöp u, ram anibu mideinabön,' a ga. *

⁴⁷ Hageia pen God nipe yau a gaga. Hainö Solomon nipe God sabe gep ram anibu gi la. *

⁴⁸ "Pen God adö i gilañ midöp u, nibi bi ñimagö udöm gi linaböl ram gau midageinab. Bi God manö hagep ap manö anibu hagöm haga,

⁴⁹ 'Bi Kub u haga,

"Ram minöñ kumi kabö adö lañ au
sea kin yad rö adö au asik midem,
minöñ naböñ il i ma yad abö gi löl gi midpin.

Yip nihön ram gi libe, yad han mideinam?

Yad ram auai ake linam?

⁵⁰ Nan gau magöñhalö ñimagö yad ke gi lagpin aka?" ga, a ga.

⁵¹ "Hon ke niñ aij gipun a gimim, nan si nan naj nöp gimim, God Manö niñagpim. Nahai bi gimidal rö nöp gipim. Ana Ut nipe kalöp gasi aij ñö niñbep, pen pör wasö gipim. *

⁵² Nahai bi gau, bi God manö hagep gau kalip magöñhalö gi naj gila. Bi God manö hagep hadame gau, 'God Bi Wög Gi Ñeb aij yöl u aunab,' a gila. Pen nahai bi gau kale bi anib gau u rö nöp al pak lila. Pen mñi God Bi Wög Gi Ñeb aij

* **7:45:** Jos 3:14-17 * **7:46:** 2Sa 7:1-16 * **7:47:** 1Ki 6:1-38

* **7:51:** Ais 63:10

yöl anıbu auö me, kale nıþ mumug nıþmim al pak lıbe. *

⁵³ Pen God lo manö nıpe u, ejol nıpe gau kalıþ hag yuö daulö udpe, pen hagöþ rö nıþmim gagpim,” a ga.

Sıdipen nıþ kabö ju pak lıla

⁵⁴ Sıdipen manö anıbu hagö nıþöl gı, kalıþ mulu kal yabıþ lugö, meg magö hau rıþıköm kal jula.

⁵⁵ Pen Ana Uþ nıpe Sıdipen ajmanı rau mıdö nıþöl gı, nıpe gılanı gı nıþöm kumi kabö adö lanı au nıþa, God mailö aıj unbö ke yabıþ nıpe mıdeia nıþöm Jisas nıpe God ñımagö yıjıg kıd lau adö urak mıdeia. *

⁵⁶ Sıdipen nıþöm haga, “Nıþim! Yad nıþabin, kumi kabö adö lanı au ajöþ hiık mıdöp. Bı Ñı nıpe u God ñımagö yıjıg kıd lau adö urak mıdöp!” a ga. *

⁵⁷ Sıdipen anıg hagö, rımıd kale u ñımagö ud pıþ göm, adıþ magöþhalö uraköm, manö bıatö göm manö kub yabıþ hagöm, gı dö gı am nıpe mıdeia arla.

⁵⁸ Nıþ ud sısı löm, dam dam daun kub anıbu höþ adö yanı ud arla. Bı nıþ manö pir alla gau kal juöm, waþıj mılö kale gau ud juöm, bı praj Sol mıdeia söl au yulö, nıpe abad mıdö nıþöl gı, kale Sıdipen nıþ kabö ju pakla.

⁵⁹ Nıþ anıg göl paklö nıþöl gı, Sıdipen Bı Kub nıþ wıñ al hagöm haga, “Bı Kub Jisas, ana magö yad ud,” a ga.

* 7:52: Mad 23:31 * 7:55: Sam 110:1 * 7:56: Kol 3:1

60 Anig hagöm, kugom yimöm, wiñ kub al hagöm haga, “Bi Kub! Yip al pak laböl i, nan si nan naj gaböl u niñmön arö gımön,” a ga. Anig hagöl göm uma. *

8

1 Sidipen nıp kabö ju pak lıla ñın u, Sol söl au midöm, paj hagöm obi ofete ga.

Jisas nıbi bı nıpe kalıp rıdık gı yulö, ke ke arla

Ñın anıbu nöp, Jerusalem kai it göm, nıbi bı Jisas niñ udla gau kalıp gı naj yabıt gıla. Anig gılö, nıbi bı Jisas nıp niñ udla gau kale magöñhalö piñıñ gı, ram mınöñ Judia gau abe, ram mınöñ Sameria gau abe, ke ke arla. Pen bı Jisas manö ud arep unbö migan lan gau kale nöp Jerusalem mideila.

2 Pen God Manö hagöp rö nöp gımidal bı rımnap, Sidipen nıp mög yabıt gö, mıtöñ kub yabıt göl gı, wip dam rıgöl gıla.

3 Sol pen, nıbi bı Jisas niñ udpal gau gı naj yabıt gınabin, a göm, ram ram göl gı, nıbi bı anıb gau kalıp halöwatö tıp gı dam nagı limıdöp. *

Pilip ram mınöñ Sameria amöm manö hag ña

4 Nıbi bı Jisas nıp niñ ud mideila gau piñıñ gı am ram mınöñ ke gau gau mideila. Pen anıb gau am midöm, Jisas manö aij u dam nıbi bı anıb gau kalıp hag ñımidal.

5-6 Bı ne Pilip u rö nöp am daun kub ap ram mınöñ Sameria au midöm, nıbi bı gau kalıp, Mesaia aua manö aij u hag ña. Pilip manö haga

* 7:60: Luk 23:34 * 8:3: Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

u abe, nan gagep rö ga u abe n+ñöm, manö n+pe n+hön n+hön haga u, r+im+d l+ n+ñ aij yab+ g+la.

⁷ N+pe n+bi b+ k+jaki aiön pi halö m+deila gau iru nöp gö, nan an+bu gau aiö göm hön arla. N+pe n+bi b+ ñ+magö ma p+no gö k+la ga gau iru nöp abe, n+bi b+ ma g+ ga be wa be ga gau iru nöp abe kal+p gö, kam+ñ la.

⁸ An+g gö n+ñöl g+, n+bi b+ daun an+bu hanm+deila gau magöñhalö m+ñ m+ñ yab+ g+la.

⁹ Pen daun kub an+bu b+ ap hanm+döp, hib n+pe u Saimon. N+pe kuj göm, nan gagep rö r+mnap gö, Sameria n+bi b+ gau magöñhalö gas+ iru yab+ n+ñm+dal. Yad b+ kub yab+ m+dpin, a ga.

¹⁰ Saimon n+pe an+g geia, n+bi b+ hib m+deia gau abe, n+bi b+ hib m+dageia gau abe, Saimon manö haga rö nöp n+ñöm hagla, “B+ an+bi n+pe god ‘Klö Kub’ a g+pun u nöp,” a g+la.

¹¹ Nan gagep rö gau pör g+m+döp n+ñöm n+bi b+ gau gas+ iru n+ñöm, manö haga rö nöp n+ñm+dal.

¹² Pen hainö Pilip apöm, God n+bi b+ udöm ram n+pe kumi kabö lan au abad m+deinab manö aij u abe, Jisas Krais manö aij n+pe u abe, hag ñö, n+bi b+ gau kale manö n+pe n+ñ udöm, ñ+g pakla.

¹³ Saimon n+pe ke u rö nöp, Jisas n+ip n+ñ udöm ñ+g paka. Pilip arö, Saimon n+ip hain gö n+ñöl g+, Pilip nan gagep unbö ke rö gaia u n+ñöm, Saimon n+pe aiö waiö ga.

¹⁴ B+ Jisas manö ud arep gau Jerusalem m+dlö n+ñöl g+, kal+p manö ap hagla, “Sameria n+bi b+ God Manö n+ñ udpal,” a g+la. Kale manö an+bu n+ñöm, Pida Jon kal+p m+hön hag yulö, ram m+nön Sameria arlö.

15-17 Ammil niηlö, ni bi bi gau Jisas ni p ni η udlö, Bi Kub Jisas hib hagöm kalip ni g pak ni la u pen Ana U† ni pe kalip auaga. Anib u, Pida Jon bi mihöη, Ana U† ni pe kalip auan, a gi mil, sabe gi mil, ni magö nab+c cög kalip adö lan lölö, Ana U† ni pe kalip añi añi aua. *

18 Kalpe mihöη ni magö nab+c cög adö lan lölö, God ni pe Ana U† ni bi bi gau kalip ni a u, Saimon ni ηöm, yad u rö nö p gi nam, a göm, kalip mihöη mani yamöm haga,

19 “Mani i udmil, yi p pi döη anibu ni lö, yad ni bi bi an an ni magö yad nab+c cög adö lan linö, kale u rö nö Ana U† udnaböl,” a ga.

20 Anig hageia, Pida haga, “God nan aij ni pe yi harin ni öb anibu, ni höη gi ni g mani raunig gabön? Mani anibu ne ke pi g hij gi lugnab!

21 Wög hol gi pul u ne aip wasö. Hibur gasi midmagö ne ni η ud midpan u, God ni ηö aij gagöp.

22 Nan si nan naj gi nam, a gi mön, gasi ni ηban u arö gi mön, God ni p sabe geinabön u, gasi naj yabi ni ηban anibu ni ηöm arö gi ni m rö löp,” a ga.

23 Yad ni ηbin, nan aij kale au nan yad rö midböp a gi mön, ni ηmön, gasi naj ni ηmön, nan si nan naj gi midpan. Anib u, ne nan si nan naj gep magö u, nagi wög gep bi rö midpan.

24 Hageia, Saimon haga, “Köl mihöη Bi Kub u ni p sabe gi lö, nan yi p gi ni m rö löp, a gi mil hagabil anibu gani m,” a ga.

25 Pen Pida aip Jon aip, Jisas kalip mihöη ni höη ni höη ga manö u abe, Bi Kub manö aij u abe,

* 8:15-17: Ap 19:6

nibi bɪ gau kalɪp hag ñɪ pɪs göm, ado gɪ Jerusalem arnɪg, adan nab gau amöl gɪ, ram mɪnönɟ Sameria aɳ au ram rɪɳg aɟlö iru nöp nibi bɪ gau kalɪp Jisas manö aij u hag ñöl gɪ arlö.

Pilip nɪpe bɪ Idiopia nɪbö ap nɪp Jisas manö aij u hag ña

²⁶ Pen Bɪ Kub ejol ap apöm Pilip nɪp haga, “Jerusalem nɪbö daun kub Gasa arbal adan mɪlö u arammön,” a ga.

²⁷ Hagö, Pilip adan haga mɪlö anɪbu amöm nɪɳa, bɪ kub ap, kaj hos tɪp gɪ dam ajöp nan bad adö laɳ asɪköm, adan mɪlö anɪbu areia. Bɪ anɪbu nɪpe nibi kwin Kadaki, ram mɪnönɟ kub Idiopia abad mɪdeia nibi u nɪp wög göl gɪ, mani nɪpe u abad mɪdmɪdöp. Pen nɪpe Jerusalem God sabe gep ram u amöm sabe göl gɪ mɪd pɪs göm,

²⁸ ado gɪ ram mɪnönɟ Idiopia aramöm, God Manö adɪɳ Aisaia kalɪ kɪɳ rɪka u udöm, amgö lɪ nɪɳöl gɪ areia.

²⁹ Pen God Ana Pilip nɪp haga, “Hos nan bad tɪp gɪ dam arab daɳ am söl ba au ammön, bɪ anɪbu aip armil,” a ga.

³⁰ God Ana haga rö nöp, Pilip gɪ dö gɪ söl ba au amöm nɪɳa, bɪ Idiopia nɪbö anɪbu, bɪ God manö hagep Aisaia God Manö adɪɳ kalɪ kɪɳ rɪka u, amgö lɪ nɪɳöl gɪ areia. Pilip nɪɳöm haga, “Ne köp amgö lɪ nɪɳöl gɪ arabön yagol u, manö ɪt u anɪg hagöp a gɪmön nɪɳabön aka wasö?” ga.

³¹ Hageia, nɪpe haga, “Nɪbi bɪ rɪmnap rö yɪp hag ñɪlö nɪɳem rö hagnam,” a ga. Anɪg hagöm Pilip nɪp haga, “Ap adö aui asɪkö hol aip arul,” a ga. Hagaiö, Pilip am adö anɪbu asɪka.

32 Bi an+bu God Manö ad+ñ Aisaia kali+ kññ r+ka an+bu amgö li n+ñeia. Manö an+bu an+göl m+idöp: “N+pe kaj sipsip u† g+ dam al pak l+bal rö nöp m+deia.

Kaj sipsip pi uñ r+klö, aiö g+ gagöp rö, n+pe u rö nöp manö ap hagaga.

33 Nan naj ap gaga u pen n+p manö pir alöm, g+ naj g+la.

N+p böñ nöp al pak l+lö uma u me, hainö b+ an rö m+idöm,

‘An+g an+g g+m+idöp,’ a g+nab?” ö ga. *

34 Bi kub Idiopia n+bö u manö an+bu n+ñöm, Pilip n+p haga, “Manö hagab an+bi, God manö hagep b+ u n+pe ke hagab aka b+ ke n+bö ap n+p hagab?” ö ga.

35 Hagö, Pilip God Manö ad+ñ amgö li n+ñaj+l u nöp il g+ hag dam dam, Jisas manö aij u hag ñ+ aij ga.

36 Pen an+g göl manö g+ damöl g+mil n+ñlö ñ+g ap m+deia. B+ an+bu Pilip n+p haga, “Ñ+g m+idöp i y+p ñ+g pak ñ+nabön aka?” ga. *

37 Hageia, Pilip haga, “Ne Krais n+p hibur gas+ m+dmagö yad n+ñö nöp n+ñ udpin a geinabön u, yad nöp ñ+g pak ñ+nabin,” a ga. Hageia, b+ an+bu pen haga, “Jisas Krais n+pe God Ñ+ n+pe m+idöp u, yad n+ñ udpin,” a ga.

38 Hagö, kaj hos nan †+p g+ dam ajep adö as+ik aueilö u, hos u halö an+b au l+mil, ñ+g yan ammil, Pilip b+ an+bu n+p ñ+g pak ña.

39 An+g göl ñ+g pak ñöm, go† au aulö n+ñöl g+, ad+ñ Bi Kub Ana n+pe Pilip n+p udöm, ke m+gan

* 8:33: Ais 53:7-8 * 8:36: Ap 10:47

ap ud arö niñöl gi, bi kub anibu niþ niŋaga. Niþe pen miñ miñ yabił göl gi adan ara.

⁴⁰ Pen Bi Kub Ana niþe Pilip niþ dam ram miñöŋ Asodas lö, niþi bi ram miñöŋ anib gau daun ke ke mideila gau kalip magöŋhalö Jisas manö aij u hag ñi dam dam, daun kub Sisaria amjaka. *

9

Sol Jisas niþ niŋ uda

¹ Pen Sol niþe Bi Kub manö aij niŋ udöm hain gi midal niþi bi gau kalip al pak lin, a göm, pör klö yabił gi midöp. Mañ ap niþe am God niþ nan sabe gep bi kub yabił u niþ haga, *

² “Yiþ köp rimmnap kali kliñ rik ñaimön, yad dam Juda magum gep ram ke ke midöp daun kub Damaskas amem, kalip ñinabin. Köp anibu kali kliñ rikmön hagmön, ‘Daun kub Damaskas au, kale niþi bi Jisas niþ niŋ udpal rimmnap Juda magum gep ram gau midaiöl u, Sol niþ hagpe, kalip nagi löm, Jerusalem daunim,’ a gi mön, kali kliñ rikmön,” a ga.

³ Sol köp anibu udöm, Damaskas söl söl gö niñöl gi, adiŋ mailö kumi kabö adö laŋ niþö ap lugöm niþ niŋa.

⁴ Sol kaj hos adö laŋ niþö ap lug miñöŋ yaŋ pakö niñöl gi, manö ap niþ haga, “Sol, Sol, yiþ niñön giñig gi mön pör gi naij gabön?” ö ga.

⁵ Hageia, Sol haga, “Bi Kub, ne an?” ö ga.

Hageia, haga, “Yad Jisas, yiþ pör gi naij gabön u nöþ hagabin.

* 8:40: Ap 21:8 * 9:1: Ap 8:3

6 Pen ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm nöp manö hagnim rö niñmön gimön,” a ga.

7 Pen bi Sol aip aula gau manö magö u nöp niñöm, bi nime u niñagöm, gasi mlö löm, manö rimnap hagagla.

8 Sol pen uraköm amgö hiiköm niña, amgö nipe u böñ nöp we ga. Anig gö, bi nipe aip aula gau ñimagö kid nipe u udöm, uł gi Damaskas arla.

9 Nip anig göl amgö we gö, ñig, nan magö nan gau niñagöm, ñin mihau niñan yiharin nöp mideia.

10 Pen Jisas nip niñ uda bi ap Damaskas mideia, hib nipe u Ananaias. Bi anibu nipe naböñ niña, Jisas nip haga, “Ananaias!” a ga.

Hageia haga, “Bi Kub, yad midpin,” a ga.

11-12 Hageia, Jisas haga, “Sol bi daun kub Dasas nibö u, God nip sabe göl gi, naböñ niñöb, bi Ananaias a gipal u nip am ud niñajip, amgö nipe we ga u ñil niñöb. Nipe miñi yip sabe göl gi midöp Judas ram u. Anib u, ne adan ‘Yijig’ a gipal u ammön, Judas ram u amjakmön kalip hagmön, ‘Sol nip niñnig auabin,’ a gimön,” a ga.

13 Jisas nipe anig hageia, Ananaias haga, “Bi Kub. Yad niñbin nibi bi iru yabıl nöp hagpal, ‘Bi Sol anibu nibi bi nöp lau adö midpal Jerusalem gau kalip pör gi naij yabıl göp,’ a gipal.

14 Nipe miñi Damaskas i auöp u, bi God nan sabe gep bi kub gau köp rimnap nip ñilö, nibi bi an an hib ne haglö adö arnab gau, kalip nagı lın, a göm, auöp,” a ga.

15 Ananaias anig hageia, Bi Kub nip haga, “Aru! Bi anibu wög rimnap yad ke nip hag libin. Nipe manö aij yad u Isrel nibi bi kalip hag ñöm, Isrel

nibi bɪ wasö gau kalɪp hag ñöm, kiŋ gau kalɪp hag ñöm gɪnab. *

16 Pen nɪpe ake ranö, iru marö gö niŋöl gɪ, wög anɪbu gɪnab. Anɪg gɪnab u yad ke nɪp hag ñɪ aij gɪnabin,” a ga. *

17 Bɪ Kub anɪg hageia, Ananaias aramöm, Sol mɪdeia ram u apjaköm, raul yaŋ amöm, Sol nɪp nabɪc cög adö laŋ ñɪmagö löm haga, “Mam Sol. Bɪ Kub Jisas nöp adan aŋ au ap lugöm waiö la niŋna u, yɪp hag yuöp auabin i. Ne amgö ne kauyaŋ ñɪl niŋmön, Ana Uɫ nɪpe nöp am ajmaŋ raunɪm, a göm, yɪp hag yuö aubin i,” a ga.

18 Ananaias anɪg hagö niŋöl gɪ, nan hag gaɫ bad rö Sol amgö nɪp harɪköl mɪdeia u, waɫ gɪ lugö niŋöl gɪ, adɪŋ amgö ñɪl niŋa. Amgö niŋöm, urak aramöm, ñɪg paka.

19 Sol nan ñɪŋöm klö uda.

Sol Damaskas nibi bɪ gau kalɪp Jisas manö aij u hag ña

Pen Sol nɪpe ñɪn rɪmnap nibi bɪ Jisas nɪp niŋ udla gau aip Damaskas mɪdöl gɪ,

20 Juda magum gep ram gau ajöm, Jisas nɪpe God Ñɪ nɪpe mɪdöp manö aij u nibi bɪ gau kalɪp hag ña.

21 Nɪpe anɪg göl hag ñɪ mɪdö niŋöl gɪ, kale niŋöm pa gɪl gɪl göm hagla, “Bɪ i me, Jerusalem nibi bɪ Jisas nɪp niŋ udla gau kalɪp gɪ naij gɪmɪdöp me! Mɪñi rɪmnap halö nagɪ lɪ dam, bɪ God sabe gep bɪ kub gau kalɪp ñɪnam a göm auöp,” a gɪla. *

* 9:15: Ap 25:13; 27:24; Ro 1:5

* 9:16: 2Ko 11:23-28

* 9:21:

Ap 8:3

22 Pen Sol Jisas manö aij u hag ñi damöm, Jisas nipe nöp Mesaia u manö kabö göl yabıtı hagö, bı Juda Damaskas han mıdeila gau manö ap pen hagöl rö laga. *

23 Pen hainö mıd damöm, Juda kai ap magum göm, manö hag adö añi löm hagla, “Sol nıp al pak lun,” a gıla.

24 Pen manö hagla anıbu, bı ap niñöm Sol hag ña. Daun kub anıbu, hadame nöp kabö waryö gi gıgabö gıla u me, adan ramö ajmıdal gau, Sol nıp alun, a göm, sıdö an sıbön yan uñın lı mıdeila.

25 Anıg geila niñöm Sol bı nipe gau sıbön an yan nıp wadı mıgan kub ap yagöm, nagi adıköm, tıp gi waryö anıbu mıgan ap höñ adö adö lan nıbö mınön yan yulö, pıñın gi ara. *

Sol Jerusalem am mıdeia

26 Sol Jerusalem amöm, nıbi bı Jisas lau adö mıdeila gau aip mıdeinam, a geia pen kale niñöm, bı i Jisas bı nipe ap wasö, hanıp al pak lınıg auöp, a göm, pıñın gıla. *

27 Anıg geila, Banabas nipe Sol nıp dam bı Jisas manö ud arep gau mıdeila au amöm, kalıp haga, “Bı anıbi nıp niñmim pıñın gagmim. Mañ ap daun kub Damaskas amöl gi, adan an au amöm, Bı Kub nıp niñö, nıp manö rımnap haga. Hainö am Damaskas nıbi bı kalıp pıñın gagöm, Jisas manö aij u hałowałö nöp hag ña,” a ga. *

28 Banabas anıg hagö, Sol nıp udlö, kalıp aip Jerusalem mıdöm, daun kub anıbu mıgan mıgan

* 9:22: Ap 18:28 * 9:25: 2Ko 11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19

* 9:27: 1Ko 9:1

gau amöm, Jisas manö aij u hałowalö yabił nöp hag ña.

²⁹ Pen bi Juda Grik manö niñla gau niñ aip manö pen pen hag amil apil göm, niñ al pak lun, a göm, gasi u niñla.

³⁰ Pen bi Jisas niñ niñ udla rimnap manö anibu niñöm, niñ uł gi dam daun kub Sisaria amöm yulö, daun kub Dasas ara.

³¹ Niñ an anib au, ram mionöñ Judia, Galili, Sameria gau, niñ bi bi Jisas niñ niñ udla gau mid aij gila. Ana Uł niñpe kalip abad mid aij göm, pidöñ ñö niñöl gi, kale klö göm, Bi Kub niñ gasi niñöl gi midöm, niñ bi bi rimnap halö Jisas manö aij u hag ñilö, kale u rö nöp Jisas niñ niñ udla.

Pida Inias niñ gö urak ara

³² Pida ram mionöñ ke ke gau gi ajöl gi, niñ bi bi Jisas niñ niñ udla gau kalip niñ ajmidöp. Anig göl niñ ajöm, mañ ap, niñ bi bi Jisas niñ niñ udla gau kalip niñin, a göm, ram rilig aglö Lida ara.

³³ Ram mionöñ anibu bi ap mideia, hib niñpe u Inias. Pen ñimagö ma niñpe gau kila gö, kuö adö niñpe u nöp han midmidöp mi unbö raleb jini ina.

³⁴ Pida bi anibu niñ haga, “Inias. Nan nöp göp u Jisas gö kamini linab. Urakmön, kuö ne u yad aij gi,” a ga. Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp Inias niñ kamini lö uraka.

³⁵ Inias uraköm gi ajö niñöl gi, ram rilig aglö Lida niñ bi bi gau abe, ram mionöñ Seron niñ bi bi gau abe niñ niñöm, Bi Kub niñ niñ udla.

Dabida uma, Pida gö, uraka

36 Pen Pida ram rilig aglö Lida anibu midö niñöl gi, nibi Jisas nip niñ uda ap uma yöp daun kub Jopa au. Nibi anibu hib nipe Dabida. Pen Grik manö hagöm nip Dokas a gimidäl. Nipe nibi bi gau kalip abad mid aij göm, nibi bi mög gep rö gau kalip wög gi ñimidöp.

37 Nibi anibu nip nan gö hadö umö, nip ñig pak ñöm wip he dam ram raul migan adö lañ lila.

38 Jisas nibi bi nipe Jopa mideila gau manö ap niñla, Pida ap mideila ram rilig aglö Lida au. Lida daun kub Jopa söl au midöp, niñöm kale bi mihöp kalip hag yulö, Pida mideila au ammil manö klö hagmil haglö, “Ne hol aip yinid auö arun,” a gilö.

39 Hagailö, Pida kalip mihöy aip Jopa amöm amjaklö niñöl gi, nip uł gi dam Dabida uma dam lila ram raul adö lañ arla. Uł gi ud areilö niñöl gi, nibi pałpał ap mideila gau, nibi uma anibu nöd kamini midmidöp u, walij milö walij rimnap kalip yiharini ñimidöp gau, Pida nip yamöl gi, mitöy gi mideila.

40 Pida pen nibi bi ap mideila anib gau kalip hag höy yañ yuöm, kugom yimöm, God nip sabe göl gi, ado göm, wip he niñöl gi haga, “Dabida, urak!” a ga. Hagö, Dabida amgö ñil Pida nip niñöm, urak asika.

41 Pida pen ñimagö kid nipe u udöm, ud urak ñöm, nibi pałpał gau abe, nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, kalip magöñhalö wiñ alö aueila haga, “Dabida i,” a ga.

42 Pen Pida anig geia, manö anibu Jopa nibi bi magöñhalö niñöm, nibi bi iru nöp Bi Kub nip niñ udla.

⁴³ Pen Pida nipe daun kub Jopa anibu, bi kaj kau hañ wög gïmïdöp bi ap aip ñin rimnap rapin mïdmïdil. Bi anibu hib nipe Saimon.

10

Ejol ap apöm Konilias nïp manö haga

¹ Pen ami bi gau kalip abad mïdmïdöp bi kub ap daun kub Sisaria mïdmïdöp. Hib nipe u Konilias. Ami bi nipe abad mïdmïdöp anib gau kalip “Idali Ami Bi” a gïmïdal.

² Bi kub Konilias anibu aip, nïbi bi ram nipe gau aip, God nïp nïj ucla. Juda nïbi bi nan kale rimnap mïdagmïdöp u, Konilias nipe mani nan gau hañwawö ñimïdöp. Pen nipe God nïp pör sabe gïmïdöp.

³ Mañ ap sïdö gamïj ga magö u, Konilias nipe naböj nïja, God ejol ap apöm haga, “Konilias!” a ga.

⁴ Hageia, Konilias piñïj göm nïp nïj ij halö löm haga, “Bi kub, yïp nïhön hagabön?” ö ga.

Hageia, ejol u nïp haga, “Ne God nïp sabe gïmön, nïbi bi mög gep gau kalip nan hañwawö ñimön gïpan u, God nöp aij göm nöp hauł gagöp.

⁵ Ne bi rimnap hagö, kale am daun kub Jopa amöm, bi Saimon Pida a gïpal u nïp haglö aunim.

⁶ Nipe Saimon, bi kaj kau hañ wög göp u aip mïdpil ñïg solwara goł au,” a ga.

⁷ Pen ejol manö anibu hagöm arö nïjöl gi, Konilias bi wög nïp gi ñimïdil mïhau abe, ami bi God nïp nïj uda ap abe hagö aueila,

⁸ kalip ejol u manö nïhön nïhön haga u hag ñi aij göm hag yuö, Jopa arnïg hadla.

⁹ Kale am am adan an au hanla. Ruö am am, sidö an aulik magö u, Jopa söl söl gila. Magö anibu Pida God nıp sabe g+nig ara ram adö lan migan u.

¹⁰ Nıpe amöm, God nıp sabe gı midö niñöl gı, nıp kiyö kub yabıl la. Pen nıbi bi nıpe gau nan magö lau gılö niñöl gı, nıpe naböy ap niña.

¹¹ Pida nıpe naböy niñöm niña, kumi kabö adö lan migan hi+köm, wadı kub ap ñon mılö mihau mihau goł lap lap ad+köl mideia an au lug lug m+nöy it yan luga.

¹² Wadı migan anıb yan kaj, wal wayöy, re, yaur ke ke gau magöñhalö nöp mideia.

¹³ Manö ap pen nıp haga, “Pida, urakmön nan ñiñeb anıb yagol gau pak ñö?,” a ga.

¹⁴ Hageia, Pida pen haga, “Bı Kub. Wasö yabıl! Nihön g+nig ñö? a gımön hagpan? Hon Juda nıbi bi nan hil gep anıb gau nan rimnap niñaöpin yabıl,” a ga. *

¹⁵ Hageia, manö anıbu kauyan haga, “Nan nihön nihön God nan ñiñeb a ga gau, hil gep a gımön hagagmön,” a ga. *

¹⁶ Ga anıbu, ij mihau niğan ga. Hainö me, nan wadı kub anıbu ado gı kumi kabö adö lan ara.

¹⁷ Anig gö, Pida naböy niñbin anıbu nihön gınab, a göm, gası iru niñ midö niñöl gı, Konilias bı hag yuö nıp hagnig aula bı kabö u adan it au apjakla.

¹⁸ Apjaköm hagla, “Bı Saimon Pida au midöp aka?” gila.

* **10:14:** Lep 11:1-47; Esi 4:14 * **10:15:** Mak 7:15,19

19 Pida naböŋ niŋajip anibu gasi niŋöl gi midö niŋöl gi, God Ana nip haga, “Ne nö?! Bi mihau niŋaŋ nöp ulhai niŋ auaböl.

20 Anib u, urakmön ram au giyaŋ arammön. Yad ke kalip hag yunö auaböl. Anib u, auö aip arun a gaiöl u, gasi iru niŋagmön aip armön,” a ga.

21 God Ana anig hagö, Pida au yaŋ amöm bi anib gau kalip haga, “Bi ulhai niŋabim bi u, yad me i. Yip manö ap hagnig aubim aka?” ga.

22 Hageia, hagla, “Bi kub Konilias, ami bi gau kalip abad midöp bi kub u hanip hag yuö auabun. Nipe God nip niŋ udöm, God Manö hagöp rö göp; Juda kai nip niŋlö kalip magöŋhalö aij göp. Pen nipe naböŋ niŋa, God ejol ap apöm nip haga, ‘Ne bi rimnap yuö, am Saimon Pida nip ul gi daulö, manö hagainim u niŋmön,’ a ga,” a gila.

Pida Konilias ram ara

23 Anig hagailö, Pida kalip hagö ram raul miŋan amöm hanla.

Ruö Pida, bi Jopa nibö Jisas nip niŋ udla rimnap udöm, Konilias yua bi ugan anibu aip am am adan aŋ au hanla.

24 Ruö u, Sisaria amjaköm, Konilias ram u amjakla. Pen Konilias nipe Pida auab, a göm, nibi bi nipe gau abe, mideimam nipe gau abe, kalip wiñ alö ap magum gi mideila.

25 Pida nipe amöm ram raul arnig gö niŋöl gi, Konilias nip nable paköm, nip bi kub a göm, am ma il nipe au kugom yima.

²⁶ Anig gö n+ñöl göm, Pida pen n+p ud urak ñöm haga, “Ne urak! Yad u rö nöp b+ ap me,” a ga. *

²⁷ Hagö, urakö n+ñöl g+ manö hagöl g+, ram raul m+gan yañ arlö. Ammil Pida n+ñä, n+bi b+ iru nöp ap magum g+ m+deila.

²⁸ Pida kal+p haga, “Kale ke n+ñbim, hon Juda n+bi b+ as+ mas+ g+ aij g+pun. Juda n+bi b+ wasö gau aip ajagpun; ram kale aragpun. Pen yad naböñ n+ñnö, God y+p manö ap haga. N+pe manö haga an+bu, yad n+bi b+ r+mnäp as+ mas+ m+dpal, a gem, kal+p as+ mas+ g+nam rö lagöp.

²⁹ An+ b u n+ñem me, Konilias manö hagöp u n+ñem arö gagpin; hagöp rö n+ñem aubin. An+ b u, y+p n+hön g+nig hagpe aubin?” ö ga.

³⁰ Pida an+g hageia, Konilias haga, “Yad ruö nöp me, m+ñi s+dö gam+ñ göp magö u rö, ram raul m+gan yañ God n+p sabe g+ m+döl g+ n+ñnö, b+ wañj rud yab+ñ y+ma ap apöm, m+dainö ba au uraköl m+deia.

³¹ N+pe y+p haga, ‘Konilias, ne God n+p sabe g+mön, mani nan gau n+bi b+ nan m+dagöp gau kal+p haLöwaLö ñ+mön g+pan u, God n+ñöb.

³² An+ b u me, b+ r+mnäp hag yuö, daun kub Jopa amöm, Saimon hib n+pe ap Pida a g+pal u, n+p uñ g+ dauöl. N+pe Saimon b+ kaj kau hañ wög göp u aip m+dpil ñ+g solwara goñ au,’ a ga.

³³ Ejol u y+p an+g hagö, yad y+ñ+d nöp b+ yad r+mnäp hagnö, nöp am uñ g+ dauajal, y+p aij göp. Hon n+bi b+ aui God p+g m+dpun rö, B+ Kub manö kal+p hag ñ+mön, a göm, nöp hag yuö auban u, m+ñi han+p hag ñö n+ñun,” a ga.

* **10:26:** Ap 14:13-15; Rep 19:10

Pida Konilias nibi bi nipe gau kalip manö hag ña

³⁴ Konilias anig hageia, Pida haga, “Yad miñi niñbin, God nipe, bi söl aui nibö nöp bi aij, bi m+lö gau nibö bi naij, a göm, niñagöp. *

³⁵ Ram minöñ ke ke gau nibö, il ke ke gau nibö, nibi bi an an God nip niñöm ana udöm, manö nipe niñöm hagöp rö ginaböl gau, kalip magöñhalö udnab.

³⁶ Pen God nipe hanip Isrel nibi bi manö aij yua u niñbim. Yad ke aip j+m ñöl midlan, a göm, God nipe Jisas Krais nip hag yua. Jisas Krais nipe nöp me, nibi bi gau magöñhalö Bi Kub kale midöp.

³⁷ Kale ke niñbim, Jon bi ñig pak ñeb u, ñig pak ñöl gi, manö aij anibu il göm, ram minöñ Galili hag ña. Anig göl hagö, hag damöm, hag damöm, nibi bi ram minöñ Isrel midpal gau magöñhalö niñla. *

³⁸ Pen kale niñbim, Jisas Nasared nibö u God aip midöm, Ana U† u nip ñö, abad midö niñöl gi, klö nipe nöp udöm, ram minöñ ke ke gau magöñhalö ajöl göm, nibi bi gau gi aij göl gi, nibi bi Seden kalip gö u†ham mideila gau kalip gö, kamij limidöp. *

³⁹ “Pen Jisas Juda nibi bi ram minöñ kale gau gi ajöl göm, Jerusalem gi ajöl göm, ga ga rö hon amgö hon ke niñno u hagabin. Pen hainö nip mab ba lan al pak lilö uma.

⁴⁰ Uma u pen ñin mihöp midöm, God gö, ñin mihau niñgan u kauyan uraköm, am waiö lö amgö

* **10:34:** Dud 10:17; Ro 2:11
Mad 3:16; Luk 4:17-20

* **10:37:** Mad 4:12-17

* **10:38:**

ninno.

⁴¹ Nibi bi magöñhalö nip amgö ninagla. God hanip nibi bi hag la gau nöp Jisas nip amgö ninno. Nipe umöm urakö ninölg gi, aip midun jim ñöl nan ninun ñig ninno. *

⁴² Jisas hanip haga, 'Manö aij yad u nibi bi gau kalip hag ñimim hagemim, "God haga rö me, hainö Jisas nibi bi kamij mideinaböl gau abe, nibi bi umnaböl gau abe, kalip magöñhalö manö kub hagnab," a gimim,' a ga. *

⁴³ Pen adö anibu, bi God manö hagep gau magöñhalö Jisas Kraiss nip hagem hagla, 'Nibi bi an an Kraiss hib klö yabif nipe u udnaböl gau, nan si nan naj gipal u, God ninöm arö ginab,' a gila," a ga. *

Juda nibi bi wasö gau Ana Ut udla

⁴⁴ Pen Pida anig göl manö hag midö ninölg gi, Ana Ut nipe nibi bi nin mideila gau kalip magöñhalö aua. *

⁴⁵⁻⁴⁶ Ana Ut kalip auö, kale manö ke nöp, han ke nöp hagle gi, God hib nipe hagle adö arö, Juda nibi bi Jisas nip nin udla Pida aip Jopa nibö aula gau, God Juda nibi bi wasö gau kalip Ana Ut ña me u, a göm, aiö waiö gila.

Pida pen haga, *

⁴⁷ "God nipe Ana Ut hanip ña rö u, mifi nibi bi gai i kalip u rö nöp ñöb. Anib u, kale ñig

* **10:41:** Ap 1:8; Luk 24:42-43

* **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5

* **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34

* **10:44:** Ap 11:15; 15:8

* **10:45-46:** Ap 2:4; 19:6

paknabun, a gïlö, nïbi bï rïmnap kalïp wasö göl rö lagöp,” a ga.

⁴⁸ Pida anïg hagöm bï nïpe rïmnap kalïp haga, “Nïbi bï gai i kalïp Jisas Kraiss hib nïpe haggmim ñïg pak ñïmim,” a ga. Ñïg pak ñïlö nïñöl gi, kale hagla, “Pida, ne hon aip ñïn pro magö ap aui mïdaimön,” a gïla. Haglö, ñïn pro magö ap kalïp pig mïdeia. *

11

Pida Jerusalem arö nïp manö hag gïla

¹ Pen Jisas manö ud arep bï gau abe, ram mïnön Judia nïbi bï Jisas nïp nïñ udla gau abe nïñla, Juda nïbi bï wasö gau rïmnap God Manö nïñ udla.

² Anïb u, hainö Pida Jerusalem arö, Juda bï wasö gau u rö nöp hañ rïb gi dö göl, a gïmïdal bï gau, Pida nïp kal göm hagla,

³ “Ne nïhön gïnïg bï hañ rïb gi dö gagpal gau ram kale ammön, kalïp aip nan jïm ñöl ñïñabön?” ö gïla. *

⁴ Anïg hagaila, Pida daun kub Jopa mïdöm naböñ nïña aiud u kalïp hag ñöl gi haga,

⁵ “Yad daun kub Jopa mïdem, God nïp sabe gi mïdem, naböñ nïñnö, kumi kabö adö lañ nïbö, wadï kub ap rö ñon mïlö mïhau mïhau goł lap lap adïköl mïdeia lug lug it yad mïdainö au ap luga. *

⁶ Auö, yad wadï anïbu mïdeia söl au amem nïñnö, kaj, wal wayöñ, re, yaur gau gau magöñhalö mïdeia.

* **10:48:** Ap 2:38 * **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Ap 10:9-48

⁷ Pen manö ap yip haga, ‘Pida, ne urakmön nan anib yagol gau pak ñöñ,’ a ga.

⁸ “Hageia, yad pen hagnö, ‘B+ Kub. Wasö yabit! Nihön ginig ñöñ a g+mön hagpan? Hon Juda n+bi bi nan hil gep anib gau nan r+mnap ñiñagpin yabit,’ a ginö.

⁹ “Anig hagainö, manö anibu kauyan haga, ‘Nan nihön God nan ñiñeb a ga gau, hil gep a g+mön hagagmön,’ a ga.

¹⁰ Ga anibu, ij mihau nigan ga. Pen hainö nan wadi kub anibu ado gi kumi kabö adö lañ ara.

¹¹ “Pen magö anibu nöp, bi mihau nigan ram han midainö u apjakla. Bi anib gau bi kub Konilias, Sisaria nibö hag yuö, yip ut ginig aula.

¹² God Ana yip haga, ‘Gasi iru niñagmön, kalip aip halöwalö armön,’ a ga. Anig hageia, yad mam Jisas manö niñ udpal unbö kagoñ jññ udem, kalip aip Konilias ram u arno.

¹³ Amjakno, Konilias haga, ‘Ejol ap apöm yip haga, “Bi r+mnap hagaimön, daun kub Jopa amöm, bi ap Saimon Pida a gipal u nip ut gi dauöl.

¹⁴ Ut gi daulö, nipe nöp manö r+mnap hag ñö, n+bi bi ram ne aip midpim gau, God kalöp magöñhalö ud kamññ yuö, n+bi bi nipe m+deinabim,” a ga,’ a ga. *

¹⁵ “Konilias yip anig hagö, yad il gem manö hag ñiñö niñöl gi, Ana Ut nipe hanip nöd aua rö, n+bi bi anib gau kalip u rö nöp aua. *

¹⁶ Anig gö, B+ Kub hanip nöd haga manö u gasi niñö. Nipe haga, ‘Jon kalip ñig pak ña u pen söñ

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4

mıdöp God nıpe kalöp Ana U† u pak ñınab,’ a ga.
*

17 Pen hon Bı Kub Jisas Kraıs nıp nıñ udno ñın u, God nan aij yabı† hanıp ña rö, kalıp u rö nöp ña. Anıb u, yad aigöl gem God nıp, ‘Anıg gagmön,’ a gıbnep?” ö ga.

18 Pida anıg hageia, bı nıp manö kal hag gıla gau manö haga u nıñöm, manö kal rımnap halö hag gagla. God hib haglö adö arö nıñöl gı hagla, “Hanıp nöp wasö; Juda nıbi bı wasö gau u rö nöp, nan si nan naij gıpal u, nıhön gıning anıg gıpun, a göm, nıp sabe geınaböl u, nıpe nıñöm, nan si nan naij gıpal gau arö göm, kamıñ pör mıdep magö u kalıp ñınab,” a gıla. *

Adiok nıbi bı Jisas manö aij u nıñ udla

19 Pen Sıdipen nıp kabö ju pak lıla ñın anı au, bı Juda Jerusalem mıdeila gau, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau kalıp gı naij yabı† gılö, kale pıñıñ gı ke ke arla. Rımnap pıñıñ gı ram mıñöñ Pönısia arla, rımnap pıñıñ gı ram mıñöñ ñıg rıb gus ga airan Saıpras arla, rımnap pıñıñ gı daun kub Adiok arla. Amöm, Jisas manö aij u Juda nıbi bı wasö gau kalıp hag ñagla, nıbi bı kale ke Juda kai ju am anıb gau mıdmıdal gau kalıp nöp hag ñıla. *

20 Pen nıbi bı Jisas manö aij u nıñ udla rımnap Saıpras nıbö, rımnap Sairini daun nıbö, pıñıñ gı Adiok amöm, Bı Kub Jisas manö aij u Juda nıbi bı wasö gau kalıp hag ñıla.

* 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4

21 Bî Kub klö nîpe u kalîp aip mîdeia u me, nîbi bî gau kalîp Jisas manö aij u hag ñîlô, nîbi bî iru nöp Bî Kub nîp nîñ udla.

22 Pen Jerusalem nîbi bî Jisas nîp nîñ udla gau, manö anîbu nîñöm, bî kale Banabas nîp haglö, Adiok ara. *

23 Banabas nîpe Adiok amjaköm nîñä, God nîpe nîbi bî anîb gau mög nîñöm gö, Jisas manö aij u nîñ udla. Anîb u me, nîpe ñîñî löm, kalîp manö rîmnap halö hag ñöl gî haga, “Bî Kub nîp nîñ udpim u arö gagmim; nîp añî nöp hibur gasî mîdmagö kale an dan nîñ ud pîdöñ gîmim, cig göl gî mîdaimim,” a ga.

24 Banabas nîpe bî aij yöl. Ana U† nîpe Banabas apöm ajmanñ raumîdöp. Nîpe Jisas manö aij u böñ nöp nîñ uda. Nîpe Jisas manö aij u nîbi bî gau hag ñö, nîbi bî iru nöp Bî Kub nîp nîñ udla.

25 Banabas pen bî Sol nîp am daunam, a göm, daun kub Dasas ara. *

26 Banabas Dasas amjaköm, Sol nîp ulhai nîñöm, u† gî ado gî am Adiok amöm, mî añî anîbu nîbi bî Jisas nîp nîñ udla gau kalîp Jisas manö aij u hag ñöl gî mîdailö. Adiok nîbi bî Jisas Krais nîp nîñ udla gau, nöd hib ñöm Krais Nîbi Bî a gîla.

27 Ñîñ an anîb au, bî God manö hagep rîmnap Jerusalem nîbö Adiok arla.

28 Amöm, God Ana nîpe bî kale ap Agabas nîp gasî ñö haga, “Kiyö kub yabî† ram mîñöñ magöñhalö lîñg gab,” a ga. Hagö, haga rö kiyö kub yabî† u, gapman bî kub Klodias abad mîdmîdöp ñîñ u aua. *

* 11:22: Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30 * 11:28: Ap 21:10

²⁹ Anig göl kiyö kub la niñöm Adiok niñi bi Jisas niñ udla gau hagla, “Niñi bi Jisas manö aij u niñ udpal rímnap ram mĩnön Judia gau midlö niñöl gi, kalip kiyö kub yabi löp u, hon añi añi kalip mani rímnap magum gun ñun,” a gila.

³⁰ Anig hagöm, mani li magum göm, Banabas aip Sol aip kalip ñöm hagla, “Kale bi mihön mani i dammil, Krais niñi bi niñpe abad midpal bi kub gau kalip ñil,” a gila. *

12

Herod Jems niñ al pak löm, Pida niñ nagí la

¹ Ñin añ anib au, gapman bi kub Herod, niñi bi Jisas niñ udla gau rímnap kalip gi naij göl gi, dam nagí löl gi ga.

² Ami bi niñpe gau rímnap hagö, Jon niñmam Jems niñ ru mĩlö kíd udöm böñ nöp al pak lĩlö uma.

³ Herod hagö anig geila, Juda niñi bi gau niñöm ñiñi lila. Ñiñi lila u, Herod niñöm, Pida niñ u rö nöp hagö, dam nagí lila. Gila anibu, Juda niñi bi Bred Yis Halö Ñiñagep ñin añ au gila.

⁴ Herod Pida niñ anig göl dam nagí löm, ami bi unbö raleb böñ dañ (16) kalip niñme li yigwo mĩlö yigwo mĩlö löm haga, “Sidö añ sibön yan bi mihau mihau abad nöp midaimim,” a ga. Herod gasi niñpe u ke niñöm haga, “Pasopa ñin u ap arainim me, hainö Pida niñ dam niñi bi mĩdeinabol añ au amun manö kub hagnabun,” a göm niña.

* **11:30:** Ap 12:25

⁵ Pida nipe anig göl nagı midö niñöl gi, niñi bi Jisas nıp niñ udla gau Pida nıp gası niñöm, klö göm God nıp sabe göl gi nöp mideila.

⁶ Pen gapman bi kub Herod Pida nıp manö kub hagnam, a göm, niña ñin anıbu nöp sıbön au yañ, Pida nıp sen mihöp adıköm, ami bi mihau böñ lap lap niñ midlö niñöl gi, Pida añ yañ haneia. Ami bi rimnap u rö nöp adan il u niñ mideila.

⁷ Pen adiñ Bi Kub ejol nipe ap urak midö niñöl gi, mab mıtanj rö am nagı lep ram raul miñan u ara. Ejol anıbu am Pida nıp riñlöm pak niñöm haga, “Yıñ+d urak!” a ga. Hagö, Pida urakö niñöl gi, sen nıp adıkla u hubıka.

⁸ Ejol Pida nıp haga, “Dip nagı ne u piñ lımön, ma rırup ne u giñmön gi,” a ga. Hagö, Pida ejol haga rö nöp gö, ejol u pen haga, “Waıj miñlö kub ne u yımö, yad aip arul,” a ga.

⁹ Hagö, waıj miñlö kub nipe u yımöm, ram raul miñan mideia u arö göm, ejol u aip hadlö. Ejol ga anıbu, Pida nipe hag niña e, u naböñ niñabin a göm niña.

¹⁰ Pen ami bi niñ mideila ajön il mihau hil giñmil, ajön klö yabıl ain udöm giñla ajön höñ yañ u ke hiñkö niñöl gi, höñ arlö. Ammil, adan añ gau amöl gi Pida niña, ejol u midageia. *

¹¹ Anig ga niñöm Pida haga, “Miñi niñ aij giñpin. U Bi Kub nöp, ejol nipe u hag yuö, ap gapman bi kub Herod yıp nagı piñdön löp u hubık yuöp. Gapman bi kub Herod abe, Juda niñi bi gau abe, nan naij yıp giñig giñpal u, göl rö lagöp,” a ga.

* **12:10:** Ap 5:19

12 Anig hagöm, gasi niñ aij göm, bi ne Jon Mak ni me Maria ram u ara. Ram anibu ni bi bi iru nöp apöm, God ni p sabe gi mideila.

13 Pida apöm, ajön u pa gu gu gö, pai Roda, ram anibu wög gi midöp u ajön u hi knig aua.

14 Pai anibu ajön apöm niña, Pida maj migan u nöp hageia. Ni pe anig niñöm, niñi yabił löm, hauł padö ajön hi kaga; am ni bi bi gau kalip haga, "Pida ap midöp höñ yañ," a ga.

15 Hageia, kale hagla, "Ne hauł alajip hagabön," a gila. Anig hageila, ni pe kłö yabił göm haga, "Piral hagagin; niñö yabił hagabin. Pida midöp höñ yañ," a ga. Hageia hagla, "U ana ni pe u rö löp ap midöp," a gila.

16 Pen Pida ni pe ajön u kauyañ pak gu gu gö gö gö, am ajön u hi köm niñla, Pida nöp mideia niñöm aiö yabił gila.

17 Aiö gıłö niñöl gi, Pida kalip niñ mıtıc gi niñöm haga, "Manö hagagmim!" a ga. Anig hagöm, nagı lep ram midö niñöl gi, God ejol ap yuö apöm, ni p niñön niñön göm daua manö u kalip hag niñöm haga, "Manö anıbi Jems abe, ni bi bi Jisas ni p niñ u dpal gau abe, kalip hag niñmim," a göm, ke migan ap ara.

18 Ruö ram ruö niñöl gi, ami bi gau Pida midageia u niñöm, niñön göp, a göm, hag ap ran ap lugöl gi mideila. Piñiñ göm, "Mai," a göm, ulhaila u pen niñagla. *

19 Herod ami bi anıb gau kalip, Pida ni p yiñid ulhai niñmim dauim, a gö, ulhai wasö niñlö, kalip

* 12:18: Ap 5:22-24

manö kub hagöm, manö hagö ami bî nipe rîmnap
ami bî anîb gau böñ nöp al pak lîla.

Herod uma

Hainö Herod ram mîñnöh Judia arö göm, am
daun kub Sisaria mîdmîdöp.

²⁰ Herod am Sisaria mîdöm, daun kub mîhöp
Daia Saidon nîbi bî gau kalîp nîñö mulu luga.
Pen Daia Saidon nîbi bî apöm, bî Herod ram
nipe abada bî Blasdas nîp mîtöh gi ñöm hagla,
“Hanîp pör kiyö lö, apun Herod ram mîñnöh nipe
i nan magö rau ud arbun halö. Anîb u, hanîp
kal kal juagmim; agamîj jîm ñöl mîdaiun,” a gîla.
Hageila, Blasdas nipe pen haga, “U nîñö hagpim,”
a ga.

²¹ Pen Herod manö anîbu nîñöm, ñîñ ap manö
hagnabin, a göm, hag la. Hainö hag la ñîñ anîbu
auö, nipe kiñ kai yîmbal rö waîj aij aij yabîl gau
yîmöm, sea kiñ kub nipe adö u asîköm, nîbi bî
gau kalîp manö hag ña.

²² Herod manö anîbu hag ñö nîñöl gi hagla, “U
bî ap rö hagagab; god ap rö hagab,” a gîla.

²³ Pen Herod manö anîbu nîñöm, “Yîp manö
anîbu rö hagagmim; God hib nipe nöp hagpe adö
arañ,” a gaga. Anîb u, Bî Kub ejol nipe ap hag
yuö, apöm Herod nîp gö, mîña kub göm, gîse lö
böñ nöp uma. *

²⁴ Pen God Manö u hag ñîlö arö nîñöl gi, ram
mîñnöh gau kîd kîd ara. *

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11

²⁵ Pen Banabas aip Sol aip Jerusalem midmil, ginig aulo u hadö gipul, a gimil, Jon Mak nip ut gi ado gi Adiok arla. *

13

Banabas aip Sol aip manö hag ñöl gi arlö

¹ Daun kub Adiok anib au bi God manö hagep bi rimnap, bi God manö hag ñeb bi rimnap mideila. Bi anib gau me, ap Banabas; ap Simion. Bi Simion anibu nip Bi Pir a gimidal. Bi ap Lusias, nipe Sairini daun nibö. Bi ap Maneyen, nipe Kin Herod bi nneb nipe ap. Pen bi ap Sol.

² Pen ñin ap kale nan magö ñinagöm, Bi Kub nip nöp sabe gi midlö ninöl gi, Ana Ut nipe kalip haga, “Kale Banabas aip Sol aip hagaimim, wög kalip hag linö u gilö arnim,” a ga. *

³ Anig hagö, kale nan magö ñinagöm, God nip sabe göm, Banabas aip Sol aip kalip ñimagö adö laj löm, God kalip mihöj abad mideian, a göm, kalip hag yula. *

⁴⁻⁵ Ana Ut nipe kalip abad midö ninöl gi, bi ni Jon Mak, wög halip pro pro rimnap gi ñan, a gimil, nip ut gi Selusia daun ñig got yan amöm, ñig magib udöm, ram minöj ñig rib gus ga airan Saipras arla. Amöm, daun kub Salamis amöm, Sol aip Banabas aip Juda magum gep ram gau amöm, nibi bi gau kalip God Manö hag ñilö. *

⁶ Pen nibi bi Saipras mideila anib gau kalip God Manö hag ñi dam dam, daun kub Pepos amjaköm,

* 12:25: Ap 11:29-30; 15:37 * 13:2: Ap 9:15 * 13:3: Ap 6:6

* 13:4-5: Ap 12:12; 15:39

Juda bi ap kuj cage aimö gep bi ap nable paklö. Bi anibu hib nipe Ba-Jisas. Nipe manö piral hagöm haga, “Yad God manö hagep bi ap,” a ga.

⁷ Daun kub Pepos au, Saipras gapman bi kub yabit hanmidöp, hib nipe Segias Polas. Bi anibu nipe bi gasi niñ kid yabit hiiköm niñmidöp. Nipe Banabas aip Sol aip, God Manö yip haglö niñin, a göm, kalip hagö apil, nip God Manö hag ñilö. Pen bi kuj cage aimö gep bi u nipe bi kub anibu bi niñeb nipe ap.

⁸ Bi Ba-Jisas anibu, Grik manö hagöm nip Elimas a gimidal. Banabas aip Pol aip kale Segias Polas nip God Manö aij u hag ñilö, nipe rimid li apdi niñ aij ga u pen, bi kuj aimö gep bi u niñöm, Banabas Pol manö naj kek hagöm, Segias Polas Jisas manö u niñ udagnim, a göm, nip haga, “Bi anib mihau manö pir alabil u niñagmön,” a ga.

⁹ Sol hib nipe ap me Pol a gimidal. Ana Uł nipe Pol nip ajman rauöm gasi aij ñö niñöl gi, bi kuj aimö gep bi u nip niñ ij halö li midöm haga,

¹⁰ “Ne kijaki pi yag daua; naj nöp gipan. Nan niñhön niñhön aij midöp u arö gimön, niñbi bi gau kalip piral nöp gabön. Ne pör pör Bi Kub manö niñö nipe u udmön manö piral rö labön. Ne niñ mai gi naj gabön u arö ginabön?”

¹¹ Anig gabön u, God gö, niñ bad ap amgö ne we gö sidö mailö niñagnabön,” a ga.

Pol manö anibu hagö, adni Ba-Jisas niña, kumi pir rö bad ap amgö nipe harikö böñ nöp sib ga. Anig gö, bi ap yip niñmagö ud adan yaman, a göm, ud ririkol göl gi mideia. *

* 13:11: Ap 9:8

12 Banabas Pol kale bi mihöŋ Bi Kub manö u nip hag ñailö u niŋöm, Segias Polas nipe aiö ga. Anib u, Ba-Jisas ga u niŋöm, nipe Jisas nip niŋ uda.

Banabas Pol kale daun kub Adiok, ram m+nöŋ Pisidia au arlö

13 Pen Pol bi nipe gau aip ñig magib udöm, Pepos arö göm, Pega daun, ram m+nöŋ Pampilia au arla. Am midöm, Jon Mak nipe kalip mihöŋ au arö göm, ado gi Jerusalem ara. *

14 Kale pen Pega daun arö gimil, daun kub Adiok, ram m+nöŋ Pisidia au arlö. Am midöm, Juda God nip sabe gep ñin u, Juda magum gep ram u ammil, asik midailö.

15 Juda magum ram abad midmidal bi gau uraköm, Mosıs lo manö kalı kliñ rıka adıŋ rımnap abe, bi God manö hagep gau kalı kliñ rıkla adıŋ rımnap abe, amgö lı niŋ nıbi bi mideila gau kalip hagla. Kale manö hag pis göm, bi ap hag yulö Banabas Pol asik midailö au amöm haga, “Mamil mihöŋ. Nıbi bi gai i niŋ udep manö rımnap midainim u, hanip hag ñilö niŋun,” a gıla.

16 Hagailö, Pol uraköm manö hagnig ñimagö dap ranöm haga, “Kale Juda nıbi bi gau abe, Juda nıbi bi wasö God nip sabe gimidim gau abe, manö hagnig gabin i rimid lı niŋim.

17 God nipe hadame nöp apis bac bi hon gau uda. God anıbu nipe Isrel nıbi bi God hon me. Hainö kale ram m+nöŋ Ijip am mideila, God kalip abad mid aij gö, ñı pai yag dapöm, iru yabı nöp mideila. Bi kub Pero kalip, aragnabim, a ga u pen

* **13:13:** Ap 15:38

God klö ke yabił nıpe u göm, kalıp uł gi dam Ijip hönj adö aula. *

¹⁸ Kale mı ñınjuöl mıhöp (40) ram mınönj kabö nöp mıdmıdöp anj au mıdöm, God nıp manö iru nıbanö sasım lı gımdal u pen God kalıp abad mıd aij ga. *

¹⁹ Pen nöd ram mınönj Kenan nıbi bı rıgonj ke ke unbö mudun jınj mıdeila, pen God nıbi bı nıpe kalıp abad mıd aij göm pıdönj nıpe ñö, nıbi bı rıgonj ke ke unbö mudun jınj nöd mıdeila gau kalıp aip pen pen göm, rıdık gı yu al pak löm, ram mınönj anıbu ram mınönj kale ke rö udla. *

²⁰ Kale Ijip mıdlö mı ina u wö ralöm, ram mınönj aipıł nöp anj gau mıdlö mı ina u wö ralöm, nıbi bı rıdık gı yuöm, ram mınönj kale udla mı ina u abe wö ralöm gılö me, mı unbö po hadred pipdi (450) ina.

“Pen God kalıp dam ram mınönj Kenan aui löm, bı manö ud asıkep rımnap hag lö, kalıp abad mıdmıdal. Hainö bı God manö hagep Samyuel mıdeia ñın u, *

²¹ nıbi bı Isrel gau kale Samyuel nıp hagla, ‘Ne kınj ap hag lö, hanıp nıbi bı magönhalö abad mıdeinab,’ a gıla. Hageila, God bı ne Kis ñı nıpe Sol nıp hag lö, kınj kale mıdmıdöp. Bı anıbu Benjamin kıgın rık damöm rık damöm rık lıla. Sol kınj kale mıdö, mı ñınjuöl mıhöp (40) ina. *

²² Pen hainö God nıpe gö Sol kınj mıdageia. God nıpe Depid kınj kale hag la. God nıpe Depid manö

* **13:17:** Eks 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Nab 14:34; Dud 1:31

* **13:19:** Dud 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Jaj 2:16; 1Sa 3:20 * **13:21:** 1Sa 8:5,19; 10:20-24

hagöm haga, ‘Hibur gasi midmagö yad ke gasi göp rö u, Jesi ñi nipe Depid hibur gasi midmagö nipe abe unbö rö nöp gasi göp; nan nihön nihön gan a gi niñnabin u, nipe anig unbö rö nöp ginab,’ a ga.
*

23 “Pen God nipe gö, Depid ñi pai rikö, rik dam dapil göm, Jisas nip yag daula. Anib u, God nöd manö klö hag la rö, nipe Isrel nibi bi kalip Ud Kamij Yuep Bi ap yua. *

24 Pen Jisas il göm wög gaga magö u, Jon nipe apöm, Isrel nibi bi kalip haga, ‘Nan si nan naj gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gipe, kalöp ñig pak ñinabin,’ a ga. *

25 Jon wög nipe gi pis ginig geia ñin an u, nibi bi gau kalip haga, ‘Kale yip bi an, a gimim, gasi niñbim? Bi Kub pör abad midpim bi u, yad wasö. Bi anibu hainö aunab. Ma rirup nipe u ud hubiknam rö lagöp,’ a ga. *

26 “Añ mam yad, kale rimnap Ebrahim ñi pai nipe midpim; kale rimnap Juda nibi bi wasö pen God nip sabe gimidim. Krais nibi bi ud kamij yuep manö Jon hag ñi midmidöp anibu, God nipe hanip nan a göm haga.

27 Jerusalem nibi bi gau abe, bi kub kale gau abe, Jisas nipe Krais u auub a göm niñagla. Jisas nip al pak lilo uman a gila u, God manö hagep manö kali klij rikla rö nöp gila. Pen God nip sabe ginig Juda magum gep ram pör aumidal u, kale manö kali klij rikla anibu pör pör nöp niñmidal.

* 13:22: 1Sa 13:14; 16:12; Sam 89:20 * 13:23: 2Sa 7:12-16

* 13:24: Mad 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27

28 Nipe nan naj ap göp aka göm ulhai wasö niñöm gapman bi kub Pailod nip hagla, 'Ne hagö nip al pak lilañ,' a gila. *

29 Pen God Manö haga rö, magöñhalö nöp Jisas nip gila. Hainö niñi bi nipe gau apöm, wip he ud asik dam kabö miñgan riñgöl gila. *

30 Riñgöl gila u pen God gö kauyañ uraka.

31 Nipe uraköm, kamiñ midö niñöl gi, niñi bi nipe aip Galili niñö Jerusalem aula gau, nip ñin iru nöp niñla rö, uri Isrel niñi bi kalip Jisas manö aij u hag ñaböl. *

32 "Pen hol bi miñhöñ aubul i, kalöp Krais manö aij u hagnig aubul. God hadame nöp apis bac bi hon kalip manö klö hag löm giñabin a ga manö anibu nöp

33 gasi niñ midöm, God nipe Jisas nip ud urak ña. Ga anibu apis bac bi gau niñagla u pen ñi pai rik lep kale gau miñi hon niñbun. Depid nipe God Manö adin Sam a giñal au Kiñap yigwö an niñö kalik kiliñ riköm haga, 'Ne Niñi yad.

Yad miñi Nap ne midpin,' a ga. *

34 God nipe gö, Jisas uraka u me, hainö umöm hañ roman hij gi lug li arniñ rö lagöp. Manö anibu God Manö adin ap anigöl midöp:

'Yad Depid nip manö ul klö niñö hag linö u kalöp nöp niñabin,' a ga. *

35 Pen God Manö adin ap anigöl midöp:
" 'Ne Bi Ul ne arö gö,

* 13:28: Mad 27:22-23 * 13:29: Mad 27:59-60 * 13:31: Ap 1:3,8 * 13:33: Sam 2:7 * 13:34: Ais 55:3

hañ romanj nipe hij g+ lug li aragn+m,' a ga. *

³⁶ “Pen Depid nipe God wög n+p hag la u, n+bi b+ nipe midm+dal ñ+n an+bu g+ damöm uma. Pen Depid nipe umö, nap n+hi b+ kal+p r+göl g+m+dal gau dam r+göl g+lö, hañ romanj nipe hij g+ lug li ara.

³⁷ Pen God nipe gö uraka B+ an+bu, hañ romanj nipe hij g+ lug li araga.

³⁸ “An+b u, mideimam n+ñim. Jisas nipe umöm uraka u me, God nan si nan naj g+pim u n+ñöm arö g+nab manö aij u kalöp hagabul.

³⁹ Hon Juda lo manö adö u nöp n+ñun geinabun u, God nan si nan naj g+pun u n+ñ nöp mideinab. Pen Jisas mab ba lañ al pak l+lö uma u me, hon Jisas n+p n+ñ udeinabun u, God nan si nan naj g+pun u n+ñöm, arö göm, han+p n+bi b+ aij yad, a g+nab. *

⁴⁰ Pen b+ God manö hagep gau hadame nöp hagla rö han+p gagn+m, a g+mim gas+ u n+ñ aij g+mim. Kale hagla,

⁴¹ ‘Kale n+bi b+ y+p a+ab a+ab ñ+bim gau n+ñim!

Kale midpim magö i, nan ke n+bö ap g+nabin. Nan g+nabin an+bu kalöp nöd hageinaböl u, ñ+lönj li hagaböl, a g+ n+ñnabim.

An+b u, kale pa gil gil g+mim

böñ nöp um hir g+mim!’ a g+la,” a ga. *

⁴² Pol aip Banabas aip manö an+bu hagnil, Juda magum gep ram an+bu höñ arlö n+ñöl g+, n+bi b+ gau hagla, “God n+p sabe gep ñ+n hain u kauyanj apil, han+p manö an+bu r+mnap halö hag ñ+mil,” a g+la.

* 13:35: Sam 16:10 * 13:39: Ro 10:4 * 13:41: Hab 1:5

⁴³ Nibi bi gau magum gi mideila gau ram u arö göm, ke ke arlö niñöl gi, Juda nibi bi kabö göl rımnap abe, nibi bi gau nibö Juda kai niñmidal rö niñ udla rımnap abe, Pol aip Banabas aip kalip hain göm arla. Adan añ au amöl gi, bi mihau kalip haglö, “ ‘God hanip mög niñöm ud aij göp,’ a gımim, gasi u niñöl gi nöp midaimim,” a gılö.

⁴⁴ Pen Juda God nip sabe gep ñın hain u, nibi bi daun kub anıbu mideila gau magöñhalö rö, Bi Kub manö niñniğ ap magum gıla.

⁴⁵ Pen Juda bi kub gau nibi bi iru nibanö aula u niñlö, mulu lugö, Pol Banabas kalip bi mihau kalip niñöm gasi naij niñla. Pol manö niñhön niñhön nibi bi gau kalip haga u hag juöm, hib nıpe u hag pro gıla.

⁴⁶ Juda bi gau anıg gailö, Pol aip Banabas aip piñniğ gagmil, manö pen klö hagmil haglö, “God Manö aij u kalöp Juda nibi bi nöd hagul a gıpul u pen kale manö aij anıbu udagmim, hon pör mıdep magö u niñ udun rö lagöp, a gıvim u me, miñi Juda nibi bi wasö gau kalip hag ñınabul. *

⁴⁷ Niñhön gıniğ: Bi Kub hanip hagöm manö anıg göl haga,

‘Yad hagnö, kale Juda nibi bi wasö gau kalip mailö kale midmim,
ram minöñ ke ke gau ammim,
nibi bi gau magöñhalö mailö anıbu niñlö niñöl gi,
yad kalip ud kamiñ yunabin,’ a ga,” a ga. *

⁴⁸ Juda nibi bi wasö gau manö anıbu niñöm, miñ miñ göm, Bi Kub manö u, manö aij unbö ke yabıtı, a gıla. Anıb u, nibi bi God, pör pör midaiöl,

* **13:46:** Ap 3:26; 18:6 * **13:47:** Ais 49:6

a göm, hag la gau magöñhalö manö aij an+bu n+ñ udla.

⁴⁹ Pen B+ Kub manö u, ram m+ñöñ an+bu gau magöñhalö haglö ara.

⁵⁰ An+g ga u, Juda n+bi b+ gau n+ñlö mulu lugö, am Adiok n+bi kub God n+p n+ñ udla r+mnap abe, b+ kub ram m+ñöñ an+bu abad m+dm+dal gau r+mnap abe, kal+p haglö, kale am n+bi b+ iru nöp dapöm, Pol aip Banabas aip kal+p g+ naij göm, ram m+ñöñ kale gau hag höñ yula.

⁵¹ An+g g+ hag höñ yulö, b+ m+hau kale Adiok ar+k amöl g+, manö aij dam hag ñajul udagpim, a g+mil, ma kale ac+p ac+p gau t+k g+ yumil ammil, daun kub Aikoniam arlö. *

⁵² Pen Ana U+ n+pe n+bi b+ Jisas n+p n+ñ udla gau ajmañ rauö, kale m+ñ m+ñ yabi+ göl g+ m+deila.

14

Pol aip Banabas aip daun kub Aikoniam ajailö

¹ Pol aip Banabas aip am daun kub Aikoniam m+dmil, Juda magum gep ram u ammil, manö hag ñ+ aij g+lö n+ñöl g+, Juda n+bi b+ gau löm, Juda n+bi b+ wasö gau löm, iru nöp Jisas n+p n+ñ udla.

² Pen Juda n+bi b+ r+mnap, Jisas manö hagabil u n+ñ udagnabun, a göm, amöm Juda n+bi b+ wasö gau kal+p manö n+ñeb n+ñagep piral hageila n+ñöm kale n+bi b+ Jisas n+ñ udla gau kal+p n+ñlö mulu kal luga.

³ Pen Pol aip Banabas aip, manö an+bu n+ñmil, ram m+ñöñ an+bu ar+k araglö. Kale au nöp m+dmil, B+ Kub manö u klö göm waiö nöp hag

* **13:51:** Mad 10:14; Ap 18:6

ñim+dil. Bì Kub kalip mihöŋ aip abad midö niñöl gî, nan gagep rö rimnap, nan niñeb niñagep rö rimnap gailö, niñbi bî rimnap niñöm hagla, “Anib u, manö hagabil anibi niñö nöp hagabil,” a göm, niñla. *

⁴ Pen Aikoniam niñbi bî anib gau asik ke ke löm, böŋ u Juda niñbi bî gau manö hagla rö niñla, böŋ u bî Jisas manö ud arep bî gau hagla u nöp niñla.

⁵ Pen Juda niñbi bî rimnap gau löm, bî kub kale gau abe, Pol aip Banabas aip kalip gî naj gun, kabö ju pak lun, a göm, gasi u niñla. *

⁶ Kalpe mihöŋ pen manö anibu niñmil, piñiñ gî am daun kub mihau Lisdra Debi, ram minöŋ Likonia au arlö.

⁷ Ammil, anib gau gî ajöl gî, Kraiss manö aij u hag ñim+dil.

Bì ma naj ga u, Pol gö, kamij la

⁸ Pen daun kub Lisdra anibu, bî ap niñme niñ yag daua ñin u nöp ma naj gö, adan ajagmidöp bî ap midmidöp.

⁹ Bî anibu niñpe ap asik midöm, Pol manö hageia u niñ mideia. Pol bî anibu niñ niñ ij halö löm gasi niña, bî anibi, God yip gö kamij linim rö löp, a gî gasi niñmidöp.

¹⁰ Anib u, Pol niñ niñöm, meg migan dap ranöm haga, “Urak!” a ga. Hagö, bî anibu yinid uraköm, ma abö göm ara.

¹¹ Pol anig gö, niñbi bî niñ mideila gau manö yabit kale Likonia manö u hagöm hagla, “Bì kumi

* 14:3: Mak 16:20; Hib 2:4 * 14:5: Ap 14:19

kabö adö laŋ nı̄bö gau, god mīhöp nı̄bi bī rö limil ap hagabil i,” a gı̄la. *

¹² Anı̄g hagöm, Banabas nı̄p, god Sus, a gı̄la. Pen Pol nı̄pe manö iru nȫp hagnı̄döp rö, nı̄p, god Hemis, a gı̄la.

¹³ God pı̄ral Sus sabe gı̄mı̄dal anı̄bu, sabe gep ram u yȫp gı̄ lı̄la daun goł anı̄b au me, god pı̄ral Sus sabe gep bī kub u abe, nı̄bi bī au mı̄deila gau abe, god Sus pör sabe gı̄pun u mı̄ñi auöp i, a göm, kaj kau nı̄bar rı̄mnap udöm, mab pı̄pı̄t aij aij rı̄mnap ud dauö, nı̄bi bī iru yabīt aula.

¹⁴ Pen Pol aip Banabas aip, geila anı̄bu nı̄ñmil, wałı̄j kale gau ud bītıtı̄ gı̄mil, nı̄bi bī iru nȫp mı̄deila anı̄b au ammil haglö,

¹⁵ “Kale nı̄hön gı̄nı̄g anı̄g gabim? Hol mīhöñ god wasö! Kale nı̄bi bī yabīt mı̄dpim rö, hol u rö nȫp unbö rö mı̄dpun. Hol Jisas Kraıs manö aij nı̄pe u kalöp hag ñı̄nı̄g aubul. God nı̄pe kumi kabö laŋ gı̄ löm, mı̄nön̄ nabön̄ it i gı̄ löm, ñı̄g solwara u gı̄ löm, nan nı̄hön nı̄hön mı̄döp gau magön̄halö gı̄ löm, ga. Hol kalöp Kraıs manö aij u haglo, nan yı̄harı̄ñ pı̄ral sabe gabim gau arö gı̄mim, God kamı̄ñ mı̄döp u nȫp sabe gı̄ mı̄daimim, a gul, kalöp hagabul. *

¹⁶ Pen nȫd nı̄bi bī ram mı̄nön̄ ke ke gau mı̄döm, gası̄ kale ke nı̄ñöm nan yı̄harı̄ñ sabe gı̄la u, God nı̄ñöm kalı̄p gı̄ naj gaga. *

¹⁷ Pen kale yı̄harı̄ñ mı̄dagpim; nı̄p nı̄ñnı̄g, nı̄ñnabim. Nı̄pe pör pör kalöp ud aij göp. Nı̄pe nȫp gö, mȫñ alöm, nan magö iru nȫp mı̄dö nı̄ñöl

* **14:11:** Ap 28:6 * **14:15:** Ap 10:26; Sam 146:6 * **14:16:** Ap 17:30

gɨ, miñ miñ göl gɨ nan ñɨɓim. Anɨb u, nɨpe anɨg gab u nɨɓmim, nɨɓö nöp God hon mɨdöp u hadö nɨɓep,” a gɨlö. *

¹⁸ Anɨg haglö u pen, nɨbi bɨ anɨb gau, bɨ anɨb mɨhai i kumi kabö adö laɓ nɨbö aubil, a göm, kaj kau nɨbar rɨmnap pak sabe gɨ ñɨnɨg geila, uɨham yabɨɨ hag hag wasö gɨlö.

Pol nɨp kabö ju pakla

¹⁹ Pen kalpe mɨhönɨ daun kub Lisdra anɨbu nöp mɨdlö nɨɓöl gɨ, Juda kai daun kub Adiok, ram mɨnönɨ Pisidia au mɨdmɨdal nɨbi bɨ rɨmnap abe, daun kub Aikoniam mɨdmɨdal nɨbi bɨ rɨmnap abe apöm, nɨbi bɨ anɨb gau kalɨp piral hagöm hagla, “Bɨ mɨhau manö aij hagagabil; piral hagabil,” a gɨla. Anɨg hageila, nɨbi bɨ anɨb gau nɨɓöm, Pol nɨp kabö ju pak löm, böɓ nöp umöb, a göm, ɨɨp gɨ dam kabö waryö gɨgabö gɨla u höɓ adö löyanɨ yula. *

²⁰ Anɨg gɨla nɨɓöm nɨbi bɨ Jisas nɨp nɨɓ uɨla gau ap bɨnɨg gɨgabö gɨlö nɨɓöl gɨ, Pol uraköm daun kub anɨbu ado gɨ ara. Pen ruö Pol aip Banabas aip Lisdra arö gɨmɨl Debi arlö.

²¹⁻²² Pol aip Banabas aip Debi ammil, Jisas manö aij u nɨbi bɨ gau kalɨp hag ñailö, nɨbi bɨ iru nöp Jisas nɨp nɨɓ uɨla. Pen kalpe mɨhönɨ nöɨ aubil adö u nöp arul, a gɨmɨl, ado gɨ Lisdra, Aikoniam, Adiok ram mɨnönɨ Pisidia au amöl gɨ, nɨbi bɨ Jisas manö aij u haglö nɨɓ uɨla gau kalɨp kauyanɨ hag ñɨ aij göl gɨ arlö. Kalɨp hag ñɨ aij göl gɨ haglö, “Jisas manö aij u arö gagmim; nɨɓ

* **14:17:** Jer 5:24 * **14:19:** Ap 17:13; 2Ko 11:25

udpim rö nöp niŋ ud miðaimim. Anig giþe, kalöp miŋjör iru ñinaböl pen gasi u niŋagmim; God hanip udöm abad miðeinab, a gimim, klö gimim u nöp niŋbe arnim,” a gilo. *

²³ Anig hagmil, cöc ke ke anib gau, niþi bi Jisas niŋ udla gau bi nabic midaiöl, a gimil, bi rimnap wög anibu hag lilo. Anig gimil, kalpe mihöŋ nan magö ñiŋagmil, God nip sabe göl gi haglö, “Bi Kub, bi gai i nöp niŋ udpal rö, kalip abad miðaimön,” a gilo.

Pol aip Banabas aip daun kub Adiok, Siria Propins au arlö

²⁴ Anig göl ram minöŋ Pisidia gau ajmil, ram minöŋ Pampilia arlö.

²⁵ Pampilia ammil, Jisas manö aij u niþi bi Pega daun gau kalip hag ñimil, daun kub Adalia arlö.

²⁶ Adalia ammil, ñig magib udmil, daun kub Adiok, Siria Propins au, nöd midmil aulö u ado gi arlö. Kale nöd arnig gailö, Adiok niþi bi Jisas nip niŋ udla gau, God nip sabe göm hagla, “Manö aij ne u niþi bi gau kalip hag ñinig arabil rö, kalip mihöŋ abad mid aij gimön,” a göm, kalip mihöŋ hag yulö, ammil, manö anibu hag ñi ajm+dil. *

²⁷ Anib u, ado gi Adiok apil, niþi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip wiñ allö aueila, God nipe gö kale nihöŋ nihöŋ gila gau magöŋhalö hag ñi aij gila. Juda niþi bi wasö gau iru nöp Jisas manö aij u niŋ udla aiud u abe hag ñila. *

²⁸ Kalip anig göl hag ñimil, kalip aip ñin bad ap rapin midailö.

* **14:21-22:** Ap 15:32; 1De 3:3 * **14:26:** Ap 13:1-2 * **14:27:** Ap 15:4,12

15

Bi kub Jerusalem ap magum göm manö hagla

¹ Pen bi rımnap ram mınön Judia nıbö Adiok apöm, bi Juda wasö Jisas nıp nıñ udla gau kalıp hag ñıla, “Mosıs hadame nöp hanıp Juda nıbi bi haga, ‘Ñıñan gısön yag dapim, wañ hañ kale rıb gı dö gımim,’ a ga. Anıb u, kale u rö nöp hañ rıb gı dö gagnabim u, God kalöp ud kamıñ yuagnab,” a gıla. *

² Anıg hageila, Pol aip Banabas aip manö u kabö rö hagagaböl, a gımil, kalıp aip manö pen pen haglö ara. Anıg geila, Adiok nıbi bi Jisas nıp nıñ udla gau, nıbi bi kale ke rımnap abe, Pol Banabas bi mıhau abe hag löm hagla, “Kale Jerusalem ammim, manö anıbi dam, bi Jisas manö ud arep bi gau abe, Jisas nıbi bi nıpe gau kalıp abad mıdpal bi gau abe kalıp hag ñımim, kale pen hag amıl apıl göm gası nıhön nıñnaböl u nıñmim, ap hagpe nıñun,” a gıla. *

³ Anıg hagöm, kalıp hag yulö, kale am ram mınön Pönisia anı au amöl gı, Juda nıbi bi wasö gau Jisas nıp nıñ udla manö anıbu hag ñılö nıñöl gı, añ mam nıñöm magönhalö ñıñı lıla. Ram mınön Pönisia anıbu arö göm, kale amöm ram mınön Sameria anı au amöl gı, manö u rö nöp hag ñılö nıñöl gı, añ mam gau u rö nöp nıñöm ñıñı lıla.

⁴ Pen kale ram mınön Sameria arö göm, amöm Jerusalem amjakeilö, nıbi bi Jisas nıp nıñ udla gau abe, bi Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nıbi bi nıpe gau kalıp abad mıdeila bi gau abe, kalıp

* 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1

hag wihai udöm aij auabim a gila. Hageila, Pol aip Banabas aip, God nipe gö nan nihön nihön gila u magöñhalö kalip hag ñi aij gila. *

⁵ Anig hagailö, Perisi bi Jisas nip niñ udla gau rimnap uraköm hagla, “Juda nibi bi wasö gau Jisas nip niñ udnaböl u, hañ rib gi dö göm, Mosi lo u hagab hagab rö nöp gilañ,” a gila.

⁶ Anig hageila, bi Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nibi bi nipe abad mideila bi gau abe, manö anibu hag aij gun, a göm, ap magum gila.

⁷ Ap magum göm, manö anibu hag amil apil gi midlö niñöl gi, Pida uraköm haga, “Mam bi. Kale niñbim, nöd God hanip nime löm, Juda nibi bi wasö gau Jisas manö aij u niñ udöl, a göm, yip hag lö, yad am kalip Krais manö aij u hag ñi ajmidin. *

⁸ God gasi rimid midmagö hon magöñhalö niñöb u, Ana U† hanip ña rö, Juda nibi bi wasö gau kalip u rö nöp ña. Anig ga u hon niñbun, nipe kalip abe ud aij göp. *

⁹ Hanip Juda kai manö ap ke hagöm, Juda nibi bi wasö gau kalip manö ap ke hagöm gagöp. Krais manö aij u niñ udla u me, God nipe nan si nan naij gila gac midmagö kalip an dan mideia u hik gi yua.

¹⁰ God Juda nibi bi wasö gau böñ nöp uda rö, kale nihön ginig, neb neb göl gi haggim, ‘Mosi lo manö kaliklin riköm haga haga rö nöp lo pro ap gagnabim u, God kalöp ud kamni yuagnab,’ a gipim? Asi masi gi aij gimim, a gipim u, apis bac

* 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43 * 15:8: Ap 10:44; 11:15

bi gi wasö niñla. Hon u rö nöp gi wasö niñbun u, pen uri Juda niñbi bi wasö Jisas niñp niñ udla gau kalip, mñjör anibu udöl, a gimim, hagabim ar? *

¹¹ U aij wasö. Bi Kub Jisas hanip Juda kai mög niñjüb u, it añi anibu nöp me, Bi Kub Jisas niñpe ke gö, hon niñp niñ udno, hanip ud kamini yunab. Anib unbö rö nöp, Bi Kub Jisas Juda niñbi bi wasö gau kalip mög niñjüb u, it añi anibu nöp me, Bi Kub Jisas niñpe ke gö, kale niñp niñ udlö, kalip u rö nöp ud kamini yunab,” a ga. *

¹² Pen niñbi bi ap mideila gau magöñhalö, manö ap hagöm wasö, agamij midailö niñjöl gi, Banabas aip Pol aip kalip aiud udöm, kalpe miñhöñ ram miñnöñ ke gau gau amöl gi, Juda niñbi bi wasö gau Jisas manö aij u hag niñ ajailö niñjöl gi, God niñpe nan gagep rö gau, nan niñeb niñagep gau ga u, aiud u magöñhalö kalip hag niñ aij gilo.

¹³ Pen bi miñhau manö hag piñs gilo niñjöl gi, Jems uraköm haga, “Mam bi. Manö hagniñg gabin i niñjim! *

¹⁴ God Juda niñbi bi wasö gau kalip mög niñjöm ud aij göm, niñbi bi yad ke mideinaböl, a göm, hadö uda u, Saimon uri nöp manö hagöp u niñbun.

¹⁵ God ga anibu, God manö hagep gau hadame nöp hagöm kali kñiñ rikla rö nöp ga. Manö anibu kali kñiñ riköm hagla,

¹⁶ ‘Bi Kub niñpe hagöp,

“Hainö yad ado gi apem,
Depid ram pa luñö gi pa jö gi luga u,

* **15:10:** Mad 11:30; Gal 3:10 * **15:11:** Gal 2:16; Ep 2:5-8

* **15:13:** Gal 2:9

yad ke kauyan gi aij ginö, pidön yabił m+dnab.

17 An+bi u, Juda n+bi bi wasö ram m+inöñ ke gau n+bö gau n+bö,
r+imnap n+bi bi yad m+deinaböl a g+pin gau,
y+ip ułhai n+ñnaböl.

18 Nan n+ñhön n+ñhön hainö g+inab u,
yad Bi Kub hadame dagol gau hag linö u me,
an+g hagabin,” a ga, ’ a g+ıla,” a ga. *

19 Jems manö an+bu hagöm haga, “Gas+ yad n+ñbin u, Juda n+bi bi wasö Jisas n+ñ n+ñ udnaböl gau, kal+ip m+ñör r+imnap ñagun.

20 Pen kal+ip köp kal+ kłiñ r+ik yuun hagn, ‘N+bi bi r+imnap god piral gau n+ñ nan sabe gi ñ+in+g, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñ+ñagmim. N+bi si bi si gagnim. Wal kaj nan gau, hagape u ñ+ñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu g+ilö umn+im u ñ+ñagmim, ’ a gun. Manö gau rö hagn. *

21 Pen ai g+in+g: bac bi hadame nöp g+ıla rö, m+ñi u rö nöp daun gau gau magöñhalö, God n+ñ sabe gep ñ+in u Juda magum gep ram u am magum göm, pör pör manö Mos+ hagöm kal+ kłiñ r+ika u amgö li n+ñm+dal,” a ga.

Juda n+bi bi wasö gau kal+ip köp kal+ kłiñ r+ik yula

22 Jems an+g hagö, bi Jisas manö ud arep gau löm, bi Jisas n+bi bi n+ñpe gau kal+ip abad m+deila bi gau löm, n+bi bi Jisas n+ñ n+ñ udla gau magöñhalö löm, hagla, “Hon bi hon r+imnap hag

* 15:18: Emo 9:11-12 * 15:20: Eks 34:15-17; Lep 17:10-16

lino, Pol Banabas bi mihau aip Adiok arlan, ” a gila. Anig hagom, bi Jisas nibi bi nipe gau abad mideila bi mihon Judas Basabas aip, Sailas aip, kalip hag lila.

²³ Köp ap kali klin rikom, Pol Banabas bi gau nila. Köp anig göl kali klin rikla:

Mam bi, kale midpim?

Hon namam kale, Jisas manö ud arep bi gau abe, Jisas nibi bi nipe gau kalip abad midpil bi mihau abe, kalöp Juda nibi bi wasö daun kub Adiok abe, Siria Propins abe, Silisia Propins abe midmim Jisas nip nij udpim gau, köp kali klin rik yuabun.

²⁴ Ai ginig: manö ap auub nijbun, nibi bi hon gai i rimnap, hanip hag nijom wasö, gasi kale ke u nöp nijom, am manö kub kalöp gasi milö limim rö manö rimnap kalöp hag neila.

²⁵ Anib u, hon bi rimnap hon ke hag lino, bi midmagö hon aij yabit Pol Banabas bi mihau seg ninaböl.

²⁶ Pol Banabas bi mihau gau ajmil, halip al pak linaböl, a gimil, gasi u nijagpil. Bi Kub Jisas Krai manö aij nipe u nibi bi gau kalip hag nil, a gimil, gasi anib u nöp nijmil, halöwatö hag ni aij göl gi ajmidil.

²⁷ Judas Sailas bi mihau yunig gabun. Kale ammil köp kali klin rikabun i manö adö u nöp kalöp hag ni aij ginabil.

²⁸ Hon magum gun, manö anibu hag amil apil gino nijöl gi, Ana Ut nipe hanip gasi aij nö, köp kali klin rikun nijör rimnap kalöp nagnabun, a gino. Yihari? manö mihöp nöp

hagnabun a gun hagno. *

²⁹ Nibi bi rimnap god piral gau sabe ginig, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale niñagmim. Wal kaj nan gau, hagape u niñagmim. Wal kaj nan gau rugu ud bu gilö umnim u niñagmim. Nibi si bi si gagmim. Nan hagabun i arö ginabim u, gi aij ginabim.

Manö hagnun me u. Kale mid aij gimim. Köp kali kün rikla u me u.

³⁰ Köp anbu kali kün riköm bi gau nilö, kale Jerusalem arö göm, daun kub Adiok, Siria Propins gau ado gi arla. Amjaköm, ni bi bi Jisas nip niñ udla gau haglö, magonhalö ap magum gila niñöm köp daula u nila.

³¹ Köp nilö, ni bi bi kale manö anbu amgö li niñlö, kalip aij yabit gö, gasi halö midöm hibur kalip niñi yabit la.

³² Judas Sailas bi God manö hagep bi mihau midmidil me, nin bad ap Adiok midmil, Jisas ni bi bi nipe gau kalip manö iru nöp hag ni aij gilö niñöl gi, kale Jisas manö aij nipe niñ ud pidön göm gasi halö mideila.

³³⁻³⁴ Anig gimil hag ni pis gimil, arnig gilö niñöl gi, ni bi bi Jisas nip niñ udla anib gau ap magum göm, sabe göm, Bi Kub kalpe mihön abad mid aij gö, kale agamij mid aij gil, a göm, kalip mihön hag yula.

³⁵ Pen Pol aip Banabas aip Adiok au midmil, bi anib gau nibö rimnap aip, Bi Kub manö aij u ni bi bi gau kalip hag nil gi mideila.

Pol Banabas ke ke arlö

* 15:28: Mad 23:4

³⁶ Pen m+id damöm, Pol n+ipe Banabas n+ip haga, “Hol m+höhön nöd ajul B+ Kub manö haglo ara ram m+inöh gau, n+ij ud p+idöh göl g+ nöp m+idpal aka gul, am n+ijul auul,” a ga.

³⁷ Hageia, Banabas haga, “An+ib u, Jon Mak n+ip abe u+ g+ ud arul,” a ga. *

³⁸ Hageia, Pol haga, “Ñ+ an+ibu nöd u+ g+ ud arlo, wög g+ haköm auaga; n+ipe Pampilia nöp amöm ar+ik ara. An+ib u, m+ñi n+ip u+ g+ ud aragnabul,” a ga. *

³⁹ Pol an+ig hageia, kalpe m+höhön ke nöp pen pen hagnil, Banabas n+ipe Jon Mak aip ñ+ig mag+ib udmil, ram m+inöhön ñ+ig r+ib gus ga airan Saipras arlö.

⁴⁰ Pol n+ipe pen Sailas n+ip uda. N+ibi b+ Jisas n+ip n+ij udla gau, sabe göm, B+ Kub n+ipe Pol Sailas kal+ip m+höhön abad m+ideiañ, a göm, b+ m+hau hag yula.

⁴¹ Pol n+ipe Siria Propins gau abe, Silisia Propins gau abe g+ ajöl g+, n+ibi b+ Jisas n+ip n+ij udla gau kal+ip God Manö r+imnap halö hag ñ+ aij gö, kale n+ijöm n+ij ud p+idöh g+ m+ideila.

16

Pol ram m+inöh ajm+idöp gau kauyanj ado g+ ara

¹ Pol Sailas kalpe m+höhön aj aj l+mil, Debi ammil, Lisdra amjajklö. Ram m+inöhön an+ib gau Jisas n+ip n+ij uda b+ ap m+ideia; hib n+ipe u Dimodi. B+ an+ibu n+ime n+ipe u Juda n+bö n+ibi ap pen Jisas n+ip n+ij uda. Nap n+ipe u Grik n+bö b+ ap. *

* **15:37:** Ap 12:12,25 * **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10 * **16:1:** Ap 14:6; 2Di 1:5

² Lisdra nibi bi Jisas nip niŋ udla gau abe, Aikoniam nibi bi Jisas nip niŋ udla gau abe, Dimodi bi aij a gila. *

³ Pol pen, Dimodi yad aip Jisas manö u hag ñi ajaiul, a göm niŋa u pen, Juda nibi bi gau hagnaböl, “Dimodi nap nipe u Grik bi ap rö, ñi nipe hañ rıb gi dö gaga rö, manö nipe u udagun,” a ginaböl, a gi gasi niŋöm, Dimodi nip dam arö hañ rıb gi dö gila.

⁴ Pol Sailas Dimodi kalpe daun daun gau gi ajöl gi, bi Jisas manö ud arep gau abe, bi Jisas nibi bi nipe gau kalıp abad mıdeila bi gau abe, Jerusalem gau magum göm manö niñön niñön hagla u, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalıp hag ñöm, aniğ aniğ gimim, a gila. *

⁵ Aniğ göl gau gau gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau, kalıp Jisas manö aij u hag ñi aij gılö, kale manö anıbu niŋ udöm, klö göm, nipe haga rö nöp gi mıdeila. Niñ añi añi pör pör nibi bi rımnap halö Jisas manö aij u niŋöm, Jisas nip niŋ udla.

Pol naböŋ niŋa

⁶ Pol bi nipe gau aip Esia Propins mıdpal nibi bi gau kalıp Kraıs manö aij hag ñun a göm, arniğ geila u pen Ana Uı nipe, aragmim, a ga. Anıb u, ram mıñöŋ Prija aŋ gau ajöm, Galesia Propins aŋ gau ajöm geila. *

⁷ Kale am am, ram mıñöŋ Misia sösöl apöl gi, Bidinia Propins arun a geila u pen Jisas Ana nipe kalıp, aragmim, a ga.

* 16:2: Plp 2:19-22 * 16:4: Ap 15:23-29 * 16:6: Ap 18:23

⁸ Jisas Ana nipe anig hagö, kale Bidinia Propins aragla; ram m+nöñ Misia anj au aramöm daun kub Droas arla.

⁹ Droas amöm, sibön anj yanj Pol naböñ n+ñ, bi Masedonia Propins n+bö ap uraköl m+dom, n+p manö neb neb gi hagöm haga, “Ne ñig ju böñ i Masedonia aumön, hanip gi ñimön,” a ga.

¹⁰ Pol anig gi naböñ n+ñ, hon hagno, “U God nöp, Masedonia n+bi bi kalip Jisas manö aij u am hag ñim, a göp,” a gun, magö an+bu nöp Masedonia arnig gun nan gi j+n g+no.

N+bi Lidia Jisas n+p n+ñ uda

¹¹ Am ñig mag+u udun, Droas arö gun, ram m+nöñ ñig r+u gus ga airan Samodres arno. Ruö pen Samodres arö gun, Niapolis daun amjakno.

¹² Ñig mag+u udun, Pilipai, Masedonia Propins anj au amjakno. Rom gapman n+bi bi iru nöp aram Pilipai m+dom abad m+dm+dal. An+u, ram m+nöñ anj au Pilipai daun kub yab+ m+deia. Hon ñ+n bad ap Pilipai gau m+daino.

¹³ Juda God n+p sabe gep ñ+n u, God n+p sabe gep ka ap m+deinab, a gun, daun ajöñ arö gun, ñig go+ gam+ arno. Amun n+ñ, n+bi r+imnap ap m+deila. An+u au as+kun, kalip manö hag ñ+no.

¹⁴ N+bi n+ñ m+deila an+u gau, n+bi ap daun kub Daiadaira n+bö, hib n+pe u Lidia. N+pe wa+ mu gau gi lö, raum+dal. N+pe God n+p sabe g+im+döp. Bi Kub n+pe n+bi an+bu n+p gas+ aij ñö, Pol manö aij haga u, n+ñö hagab, a göm, n+ñ uda.

¹⁵ Pen Lidia abe, n+bi bi ram n+pe aip hanla gau abe, kalip ñig pak ñ+no, Lidia haga, “Yad Bi Kub kabö göl n+ñ udpin, a g+mim n+ñbim u, kale ap

ram yad han mɪdaimim,” a ga. Hanɪp anɪg hagö, manö nɪpe udun, am ram nɪpe u hanna.

Pol Sailas kalɪp mɪhönj nagɪ lɪla

¹⁶ Hon mañ ap God nɪp sabe gep ka u amun, pai nagɪ wög gep ap nɪp nable pakno. Pai anɪbu nɪp kɪjaki aban alö, nan nɪhön nɪhön hainö gɪnab u, nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñö, nɪp mani ñɪmɪdal. Nɪpe anɪg gö, bɪ nɪp rau daulö, nagɪ wög kalɪp gɪmɪdöp gau, mani kub udmɪdal.

¹⁷ Hon araino nɪñöl gɪ, pai anɪbu hanɪp hain göl gɪ haga, “Bɪ gai i, God adö i gɪlanj mɪdöp u nɪp wög gɪpal. Kale nan nɪhön nɪhön geinabim, God kalöp ud kamɪñ yunab, manö u nöp hagaböl,” a ga. *

¹⁸ Pen pai u manö anɪbu rö pör pör hag hag hag, ñɪn ap Pol iru yabɪ gö, ado göm kɪjaki pai aban ala u nɪp haga, “Jisas Kraiss hib nɪpe u nɪñmön, pai anɪbi nɪp arö gɪmön aru!” a ga. Adɪ? kɪjaki nɪp aban ala u hönj ara.

¹⁹ Pen pai anɪbu nɪp mani raulö, kalɪp nagɪ wög gɪmɪdöp bɪ gau, Pol kɪjaki hag yua manö u nɪñöm, mani kub udpun u hainö udagnabun, a göm, Pol Sailas kalɪp mɪhönj ud sɪsɪ udöm Rom bɪ kub mɪdeila gau manö kub hagnɪg, tɪp gɪ dam manö hagep kuö u arla.

²⁰ Rom bɪ manö ud asɪkep bɪ kub gau manö kub hagöm hagla, “Bɪ mɪhönj i bɪ Juda nɪbö. Daun kub hon i apil gɪlö, hon nɪbi bɪ ram mɪnönj hon nuö nɪbö i gɪlö yuö kal lugöp. *

²¹ Hon Rom nɪbi bɪ manö nöd nɪbö adö u ke mɪdöp pen kale manö gɪsön nɪbö manö hon

* **16:17:** Mak 1:24 * **16:20:** Mak 13:9

nin̄agep u, nin̄mim gimim, a gimil, hag ajabil,” a gila.

²² Nibi bi nin̄ mideila gau u rö nöp, manö adö anibu nöp hagöm, Pol Sailas kalip mihön manö kub haglö, bi manö ud asikep bi kub gau hagla, “Walij kalip mihön gau ud jumim, ur ud pakim,” a gila. *

²³ Haglö, ur ud pak ado malo göm, dam nagı lep ram raul migan u yuöm, bi nagı lep ram abad mideia u nip hagla, “Kalip mihön nin̄ aij gi midaimön,” a gila.

²⁴ Haglö, bi nagı lep ram abad midmidöp u, kalip mihön uı gi dam ram raul migan yabiı au yaı löm, ma kid kalip mihau ud mab kub migan u yulö arö, pa ribik pidöı ga.

²⁵ Pen sibön an̄ kub yaı, Pol Sailas kalpe mihön God nip sabe göl gi, kimap rimnap hag midlö nin̄öl gi, bi nagıman rimnap kale apdi nin̄ mideila.

²⁶ Anig gailö nin̄öl gi, nabön munmon kub yabiı u udöm, nagı lep ram u halö ud daı i göm, ajön gau ke hiiköm, bi nagıman gau kalip sen adıkla gau magöıhalö hubıka.

²⁷ Anig gö, bi nagıman gau kalip abad mideia bi u uraköm nin̄a, ajön gau magöıhalö hiiköl mideia. Nipe nin̄öm, “Bi nagıman gau, ajön hiikö, piñin̄ gi amhakpal rö, bi kub yad u yip al pak linab,” a göm, ru mlö kid nipe ke u ud tip gi udöm, nipe ke big linig geia. *

²⁸ Pol pen nip wiñ kub al hagöm haga, “Nihön ginig ne ke big linig gabön? Hon piñin̄ gi

* **16:22:** 2Ko 11:25; 1De 2:2 * **16:27:** Ap 12:18-19

aragpun. Magöñhalö m+dpun i,” a ga.

²⁹ Pol anig hagö, nagiman abad m+deia bi u wiñ alöm haga, “Hapö y+ñ+d dauim,” a ga. Hagö, hapö daulö, nipe dam gi dö gi ram raul m+gan yan amöm, an+n+n gö, gil gil göl gi, am Pol Sailas m+dailö il au kugom y+ma.

³⁰ Pen anig göl kugom y+möm, uraköm, kalip m+hön u† gi hön yan amöm haga, “B+ kub aij yad m+hai, yad n+hön geinam, God y+p ud kam+ñ yunab?” ö ga. *

³¹ Hageia, nip haglö, “B+ Kub Jisas nip n+ñ udeinabön u, ne ke abe, n+bi bi ne aip hanban gau abe, kalöp ud kam+ñ yunab,” a g+lö.

³² Anig hagnil, bi an+bu nip abe, n+bi bi nipe aip hana gau magöñhalö abe, kalip B+ Kub manö aij u hag ñ+lö.

³³ Anig hag ñ+lö, kalip m+hön s+bon an kub yan nöp damöm, hañ roman pakla gau ñ+g li yua. Anig gö, magö an+bu nöp nip abe, n+bi bi nipe gau abe, kalip magöñhalö ñ+g pak ñ+lö.

³⁴ Kalip magöñhalö ñ+g pak ñ+lö, bi nagiman gau kalip abad m+deia bi u, kalip m+hön u† gi dam ram nipe damöm, nan magö ñö, ñ+ñlö. B+ an+bu nipe ke abe, n+bin ñ+ pai nipe gau abe, m+ñ hon God nip n+ñ udpun, a göm, m+ñ m+ñ yab+† göl gi m+deila.

³⁵ Ruö pen, Rom bi kub gau polisman gau kalip hagla, “B+ nag+ m+dpil m+hau kalip hub+ik yube, ar+il,” a g+la.

³⁶ Haglö, bi nagiman gau kalip abad m+deia bi an+bu, manö an+bu dam Pol Sailas m+dailö u

* **16:30:** Ap 2:37

amöm haga, “Manö ud asikep bi kub gau kalöp hagpal, ‘Hubik yube aril,’ a gipal. Anib u, kale mihön aril. Bi Kub kalpe abad mid aij gö, agamij mid aij gi midaimim!” a ga.

³⁷ Hageia, Pol haga, “Hol mihön u rö nöp bi Rom nibö mihau pen manö kub niñöm wasö, nibi bi an au halip mihön ur ud pak ado malo göm, dam nagit libal u, aij gagöp. Anib u, halip mihön agamij pi göl hag yuun, a göm, hagaböl ar? Bi kub gau kale ke nagit lep ram i apöm, halip bi mihön ut git damöm, seg hön yan arun,” a ga.

³⁸ Pol anig hagö, polisman gau manö anibu niñöm, ado git am manö ud asikep bi kub gau kalip hag nilö, Pol Sailas kale Rom nibö bi mihau manö u niñöm, piñin gila.

³⁹ Piñin göm, kale am Pol Sailas kalip bi mihön ut git damöm, seg hön yan amöm, manö hain hain göm hagla, “Kalip mihön aij geinab u, daun kub anibi arö gimil armil,” a gila.

⁴⁰ Pol Sailas nagit lep ram u arö gimil, nibi Lidia ram u am midmil, nibi bi Jisas nip niñ udla gau aip magum göm, Bi Kub manö aij kalip hag nilö kale niñöm, manö aij anibu udöm gasit halö midöm miñ miñ gila.

17

Desalonaika nibi bi Pol Sailas kalip mihön al pak linig gila

¹ Pen Pol Sailas kalpe mihön daun kub Pilipai arö gimil, ammil daun kub Ampipolis amjaklö. Ampipolis arö gimil, am daun kub Apolonia amjaklö. Pen Apolonia arö gimil, am daun kub

Desalonaika amjakmil n+ηlö, Juda magum gep ram ap m+deia.

² N+ηmil, Pol pör g+m+döp rö, Juda God n+p sabe gep ñ+n m+ihau n+gan, n+bi b+ gau aip Juda magum gep ram raul m+gan u amöm, kal+p aip manö hag am+il ap+il ga.

³ God Manö i+ u kal+p hag ñ+ aij göm, God manö hagep b+ gau hadame gau, Mesaia u ilön kub udöm umöm kauyaη uraknab a g+la manö an+bu hag ñ+ aij göm, “Mesaia u Jisas, b+ kalöp hagabin i,” a ga.

⁴ Pol an+g hagö, n+bi b+ r+mnap n+ηö hagöp, a göm, manö haga rö nöp n+η udöm, Pol Sailas k+id u arla. N+bi hib halö iru nöp abe, Grik n+bi b+ God n+p n+η udla iru nöp abe, Pol haga manö an+bu n+η udla.

⁵ Pol Sailas manö haglö n+bi b+ iru nöp n+η udeila u, Juda b+ gau r+mnap n+ηlö, mulu lugö, b+ naj y+har+η daun adan aη au m+deila gau r+mnap udlö, kale pen am n+bi b+ iru nöp dap löm, manö pi pug kub yab+ı g+la. “Pol Sailas kal+p m+höη u+hai n+ηun, n+bi b+ gai i kal+p ñ+no, b+ m+ihau al pak l+laη,” a göm, am Jeson ram u urön g+gabö göm u+hai wasö n+ηla.

⁶ U+hai wasö n+ηöm, Jeson n+p udöm, n+bi b+ Jisas n+p n+η udla r+mnap halö udöm, dam gapman b+ kub m+deila au amöm, manö kub hagla. Manö kub hagöm hagla, “Pol Sailas b+ m+ihau ram m+nöη ke gau gau magöηhalö ajmil haglö, n+bi b+ gau magöηhalö manö pen pen manö hau+ g+pal. Pen m+ñi ap m+dpil ram m+nöη hon i.

⁷ Kale gapman b+ kub hon Sisa manö n+pe r+ib

juöm, kiŋ hon ke ap miðöp, a göm, bi Kiŋ anibu Jisas a giþal. Pen bi Jeson i, bi anib miþau kalip dam ram niþe u lö han miðajil,” a giþa. *

⁸ Anig hageila, niþi bi iru nöþ ap miðeila gau abe, daun gapman bi kub gau abe niþöm, manö hauþ kub yabiþ giþa.

⁹ Manö hauþ kub yabiþ göm, Jeson niþ mani riþnap udöm, niþi bi niþ aip daula gau mani riþnap udöm, hagla, “Hainö manö anibu kuöyaŋ giþabim u, mani kale anibi böŋ nöþ udnabun,” a giþa. Anig hagöm, kalip hag höŋ yula.

Daun kub Beria niþi bi iru nöþ Jisas manö aij u niþ udla

¹⁰ Siþön ga magö u nöþ, niþi bi Kraiþ niþ niþ udla gau Pol Sailas kalip miþhöŋ dam yulö, daun kub Beria arlö. Beria amjakmil, Juda magum gep ram u arlö.

¹¹ Ammil, Jisas manö aij u hag niþlö, Juda niþi bi Beria miðeila gau, niþi bi Desalonaika miðeila gau rö wasö; manö kalip miþhöŋ u niþlö, aij gö niþöl gi, “Pol niþö hagab aka?” göm, God Manö u niþn añi añi þör þör amgö li niþ aij giþiþdal.

¹² Pen Juda magum gep ram anibu niþi bi aula gau iru nöþ Jisas niþ niþ udla. Grik niþi hib miðeila gau u rö nöþ, iru nöþ Jisas niþ niþ udla. Grik bi u rö nöþ, iru nöþ Jisas niþ niþ udla.

¹³ Pen Pol am Beria niþi bi kalip God Manö hag niþ, a giþlö, Juda niþi bi Desalonaika miþmiþdal gau manö anibu niþlö, mulu lugö, apöm, Beria niþi bi kalip manö neb neb giþlö, kal junig geila.

* **17:7:** Luk 23:2; Jon 19:12

14 Anig gö niñöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Pol nip dam yulö, ñig solwara goł gau ara. Pen Sailas Dimodi bi mihau Beria au midailö.

15 Pen bi rımnap Pol nip dam daun kub Adens yuöm, ado gi arnig geila niñöm Pol kalip haga, “Sailas Dimodi kalip mihön hagpe, yıñıd auıl,” a ga.

Pol daun kub Adens mideia

16 Pol nıpe Sailas Dimodi kalip mihön daun kub Adens au abad midöl gi niña, nibi bi anıb gau god pıral kale sabe gimıdal nan gau, iru yabıl nöp mideia. Nıpe niñö, hibur nip u naij yabıl ga.

17 Anig gö, Juda magum gep ram u amöm, Juda nibi bi gau rımnap abe, Grik nibi bi God nip niñ udla rımnap abe, kalip aip manö hag amıl apıl gimıdöp. Pen ñın añı añı pör pör manö hagep kuö au amöm, nibi bi ap mideila gau, kalip aip u rö nöp manö hag amıl apıl gimıdöp. *

18 Daun kub Adens anıbu, nibi bi gası adö ke ke niñla gau, hib ke ke hagöm, rımnap Epikorian nibi bi a gıla, rımnap Sidowık nibi bi a gıla. Ñın ap, Pol nibi bi anıb gau kalip Jisas umöm uraka manö aij u hagö, Epikorian bi gası aij niñeb rımnap, Sidowık bi gası aij niñeb rımnap, Pol manö haga u niñöm, nip aip hag amıl apıl göm, rımnap hagla, “Bi manö hib ñig löp manö u niñön manö hagnig gab?” ö gıla. Pen rımnap hagla, “Nibi bi mılö gau sabe gıpal god kale gau rö nöp hagab,” a gıla.

19-20 Pen Pol nip dam kansol kai mideila u amöm hagla, “Ne manö gısön ke nıbö nibi bi gau

* 17:17: Ap 18:19

kalip hagabön u, miñi hanip u rö nöp hag ñi aij gö, hon abe manö if anibu niñ aij gun,” a gila.

21 Pen nibi bi Adens nibö gau abe, nibi bi ke gau nibö apöm Adens mideila gau abe, manö gisön nibö rimnap niñun hag midaiun, a göm, gasi u nöp niñmidal.

22 Pol pen nipe kansol kai mideila añ au uraköm haga, “Kale Adens nibi bi. Yad niñbin kale klö yabiñ gimim, nan rimnap sabe gun, a gimim, gasi u niñbim.

23 Yad gai i ajem niñbin, kale kabö ana ke ke gi limim, nan ke ke sabe gipim rö, hib u adö anibu kalif kline rikpe. Pen kabö bid nan sabe gi ñeb ap gi libe u, hib u kalif kline rikpe, ‘Bi sabe gipal niñagpun u, kabö ana nipe me i,’ a gipe. Manö niñagpun, a gimim, kalif kline rikpe anibu, miñi kalöp manö if u hagnig gabin.

24 “God minöñ naböñ if i gi löm, nan minöñ naböñ if i midöp gau magöñhalö gi löm ga u, nipe Bi Kub yabiñ. Kumi kabö adö lan abe, minöñ naböñ if i abe, Bi Kub midöm abad midöp. Nibi bi gau God sabe gep ram ñimagö kale gi lilö, nipe ap ram añ anib gau midagnab, wasö. *

25 Nipe hanip gi löm, ake bad u yuö, ake löl gi midpun. Nan hon gau magöñhalö nipe nöp ñöb. Nipe Bi klö naj anibu, hon ñimagö hon nan aij ap gun nip ñun rö lagöp. *

26 Nipe bi añi ap nöp, Adam nip gi lö, Adam nipe pen rik damöm, rik dam dapil gilö, miñi nibi bi ke ke gau minöñ naböñ if i rigon rigon magöñhalö gau midpun. Pen God nipe nöp nöd

* 17:24: 1Ki 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sam 50:12

gasi niñöm gaia me, niñi bi rimmnap ram minöñ ap ap midöm, mid damöm, hainö nipe ke haga ñin u, niñi bi gau niñbö rimmnap ap ka kale anibu udpal.

²⁷ God nipe ke gasi niñöm gab u, ñin rimmnap uñham midöm, yip uñhai niñöm, ud ririkot göl gi gi, yip uñhai niñ udöl, a göm, gab. Pen nip niñ udnig geinabol u, nipe hon magöñhalö mlö gau midagöp. Hon aip midöp i. *

²⁸ Ñimagö adö nipe u me, hon midpun. Pen bi manö kalikliñ rikap kale ke rimmnap, 'Hon abe ñi pai nipe midpun,' a gipal u, niñö hagnal.

²⁹ "Pen hon God ñi pai nipe midpun rö, gol, silpa, kabö gau udun, gasi hon ke niñun, ñimagö hon ke nan rimmnap ana gi lun, sabe gagun. *

³⁰ Nöd God manö aij nipe niñagmidal rö, kalip manö kub hagaga. Pen uri niñi bi ram minöñ ke gau gau magöñhalö kalip hagnab, 'Nan si nan naij gipim u, niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gim,' a gab.

³¹ Hainö nipe ke nöp niñöb ñin u, Bi nipe hag la u nip yuö apöm, niñi bi minöñ naböñ il i midpal magöñhalö manö kub hagnab, nime linab. Hon niñbun, Bi manö kub hagnab anibu, nip al pak lilö umö, God gö kauyan uraka. Anig ga u, niñi bi gau magöñhalö niñöm, manö kub hagnab haga u, waiö nöp haga u niñlan a göm ga," a ga. *

³² Pol, bi ap umöm uraköp manö hagnajip u niñöm, niñi bi mideila gau rimmnap hag mithol

* **17:27:** Sam 145:18; Jer 23:23
Ap 19:26 * **17:31:** Sam 96:13

* **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17;

gila; pen rımnap hagla, “Ñin rımnap halö manö anıbu kauyan hagaimön nıñun,” a gila.

³³ Anıg haglö nıñöl gı, Pol kansol kai mıdeila gau kalıp arık ara.

³⁴ Pen daun kub Adens anıbu, nıbi bı rımnap Pol manö nıp u udöm, Jisas nıp nıñ udla. Nıbi bı anıb gau me, bı ap hib nıpe u Dionisias. Nıpe bı kub kansol kub kale ram mınöñ anıbu nıbö bı ap. Nıbi ap hib nıpe u Damaris. Pen nıbi bı rımnap halö abe Jisas nıp nıñ udla.

18

Pol am daun kub Korid gau mıdeia

¹ Pol daun kub Adens arö göm, daun kub Korid gau ara.

² Pol Korid amöm nıña, bı Juda ber mıhau mıdailö. Nugmul hib u Akwila; nıp ram mınöñ Podas yag daulö, kub göm nıpe ju dam ram mınöñ Idali, daun kub Rom söl au, mıdmıdöp. Pen hainö gapman bı kub Klodias, Juda nıbi bı rımnap Rom mıdagaiöl, a gö, Akwila aip nıbin nıpe Prisıla aip, Idali arö gımil, am Korid au mıdailö. Pen Pol, ber anıb mıhau am nıñnıg göm, ram kalpe ara. *

³ Bı ber anıbu, kale sel ram gımidil. Pen Pol u rö nöp wög anıbu rö gımidöp u me, am kalıp aip han mıdöm, sel gau gımidal. *

⁴ Pol nıpe pen, Juda nıbi bı gau abe, Grik nıbi bı gau abe, kale magöñhalö Jisas manö aij u nıñ udlañ, a göm, Juda God nıp sabe gep ñin u, nıpe pör pör Juda magum gep ram u amöm, klö göm kalıp aip manö hag amıl apıl gımidöp.

* 18:2: Ro 16:3 * 18:3: Ap 20:34

5 Pen hainö Sailas aip Dimodi aip Masedonia Propins arö g+mil, Pol Korid m+deia au aulö, Pol n+pe pör pör Jisas manö aij u hag ñ+ dam dam, Juda n+bi b+ gau kalip manö hag ñöm, Mesaia pör abad m+dm+dun u me Jisas nöp, a g+m+döp. *

6 Pol an+g hageia, Juda n+bi b+ gau manö n+pe u n+ñagöm, n+p hag juöm, manö najj haglö n+ñöl g+, Pol n+pe, Jisas manö aij u n+hön g+n+g arö g+p+al, a göm, wal+j n+pe u p+p+al paköl g+ haga, “Yad kalöp Jisas manö aij u hag ñ+nö n+ñagpim rö, God kalöp ud kam+ñ yuagnab u, nan kale ke. M+ñi kalöp Juda n+bi b+ arö gem, Juda n+bi b+ wasö gau kalip am hag ñ+nabin,” a ga. *

7 Pol an+g hagöm, kalip arö göm, b+ Juda wasö ap ram u ara. B+ an+bu hib n+pe Didias Jasdas. N+pe God n+p sabe g+m+döp. Ram n+pe u Juda magum gep ram goł söl au.

8 Pen Krispas, b+ Juda magum gep ram abad m+dm+döp b+ u, n+bi b+ n+pe aip han m+deila gau aip Jisas n+p n+ñ udla. Daun kub Korid gau, n+bi b+ r+mn+ap iru nöp, Pol Jisas manö aij haga u n+ñöm, n+ñö hagöp, a göm, manö an+bu n+ñ udöm, ñ+g pakla.

9 Ñ+n ap s+bon yan Pol naböñ n+ña, B+ Kub n+p haga, “Ne p+ñ+ñ gagmön. Ne gas+ halö m+dmön, kłö g+mön, manö aij yad u n+bi b+ gau kalip halöwölö hag ñö aran.

10 Yad nöp aip m+dpin. Daun kub i n+bi b+ yad iru yab+ł nöp m+dp+al; n+bi b+ r+mn+ap nöp g+ najj göl rö lagöp,” a ga. *

* 18:5: Ap 17:14-15

* 18:6: Ap 13:46,51; 20:26

* 18:10: Jos

1:9; Ais 41:10

11 Bî Kub anig hagö, Pol Korid nöp midöm, mî añî ap rakîn unbö kagoî jîŋ u, nîbi bî gau kalîp God Manö u hag ñî midmidöp.

12 Pen Rom bî kub gau Galio nîp hag lîlö, nîpe amöm Akaia Propins abad mideia ñîn u, Juda nîbi bî gau, Pol nîp nîŋlö mulu lugö, manö hag adö añî löm, nîp ud sîsî lî dam manö kub hagnig arla.

13 Pol nîp manö kub hagöm hagla, “Bî i nîbi bî gai i kalîp hagöm, ‘Kale God nîp sabe gînig gîmim, anig anig gîpe,’ a göp. Pen manö hagab u udöm geinaböl u, kale lo hon rîb junaböl,” a gîla.

14 Anig hageila, Pol pen hagnig gabin a gî nîŋa u pen, Galio pen uraköm, Juda nîbi bî gau kalîp haga, “Kale Juda nîbi bî. Bî i nan naij ap gaiböp, manö kub hagnig gabim u nîŋbnep.

15 Pen kale yîharîŋ manö magö gau nîbö gau nîbö udmim pen pen hagnim, bî hib kale ñîla gau u rö nöp udmim, manö pen pen hagnim, u manö kub wasö; manö yîharîŋ anîbu yad nîŋagnabin. U manö yad wasö. Manö anîbu kale ke hagnim!” a ga.

16 Anig hagöm, bî polisman nîpe gau hagö, manö kub hagep mîgan u kalîp ju dam höŋ yan yula.

17 Kale höŋ amöl gî, bî Juda magum gep ram abad midmidöp u, Sosdenes, polisman gau nîp ur udöm pak gus gîla. Gapman bî kub Galio nîŋöm, manö ap hagaga.

Pol kauyan daun kub Adiok, Siria Propins au ara

18 Pen Pol Korid rapîn midöm, nîbi bî Jisas manö nîŋ udla gau kalîp, “Kölarö au midaiim,”

a göm, Akwila Prisila ber mihau aip ram m+nöñ Siria arun, a göm, Senkria daun, ñig solwara goi au arla. Senkria gau am midöm, Pol manö klö niñö niñö nöp God nip hagabin a göm, umagö nipe rika. *

19-21 Ñig magib udöm, Senkria arö göm, am am daun kub Epesas amjakla. Pol nipe Juda magum gep ram raul migan u amöm, Juda nibi bi gau aip manö hag amil apil geia. Anig gö, nibi bi gau nip hagla, “Ñin rimnap halö hon aip aui midaimön,” a gila. Pen manö kalip u udagöm haga, “Kale au midaim. God yip, yau, a geinab u, hainö ado gi kalöp aunabin,” a ga. Anig hagöm, Akwila Prisila ber mihau kalip nibi bi anib gau aip Epesas gau hag löm, nipe ñig magib udöm hada.

22 Ñig magib anibu am am Sisaria amjakö, Pol ñig magib anibu arö göm, il aramöm Jerusalem ara. Jerusalem amjaköm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, “Kale midpim?” a göm, kalip aip manö rimnap haga. Pol anig göm, Jerusalem arö göm, ñig magib kauyan udöm, daun kub Adiok, Siria Propins au ara.

23 Pol Adiok amöm, yöp rapin ñin bad ap mid arö göm, am Galesia Propins gau abe, ram m+nöñ Prijia gau abe gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip nöd niñ udla gau, kale Jisas manö aij u niñ ud pidön göl, a göm, kalip magöñhalö hag ñi aij ga.

Bine Apolos manö u

24 Pen bi Juda daun kub Aleksadria nibö ap, apöm Epesas mideia. Hib nipe u Apolos. Nipe

* **18:18:** Nab 6:18; Ap 21:24

bî gasî aij niŋöm manö hag aij gep bî. Nîpe God Manö adîŋ nöd kalî kliñ rikla u niŋ aij ga.

25 Bî rîmnap nîp Bî Kub Adan Arep manö rîmnap nöp hag ñîla. Anîb u me, nîpe klö yabił göm, Jîsas nîpe gai nibö apöm bî aigale bî rö mîdeia u niŋi bî gau kalîp kabö göl nöp hag ñîmîdöp. Pen manö hag ñîmîdöp anîbu, Jon bî ñîg pak ñeb hag ñîmîdöp rö nöp niŋöm hag ñîmîdöp. Manö rîmnap halö niŋaga.

26 Pen Apolos piñîŋ gagöm, Juda magum gep ram u amöm, manö anîbu hałöwałö yabił hag ñîmîdöp. Pen ñîn ap manö hag ñî mîdeia niŋöm Prisila Akwila ber mîhau niŋmil, nîp uł gî dam ram kale u amöm, God Adan Arep manö niŋaga magö rîmnap hag ñî aij yabił gîlö.

27-28 Hainö Apolos nîpe Akaia Propins arniŋ gö, Epesas niŋi bî Jîsas nîp niŋ udla gau, Apolos nîpe am kalîp manö aij u hag ñînab u aij, a göm, Akaia niŋi bî Jîsas nîp niŋ udla gau kalîp köp ap kalî kliñ riköm hagla, “Bî God wög gep Apolos amjakö, nîp udmim,” a gîla. Anîg gîlö me, Apolos Akaia Propins amjaköm, köp anîbu yamö, Akaia niŋi bî God kalîp mög niŋöm gasî aij ñö, Jîsas nîp niŋ udla gau Apolos nîp udla. Nîp udlö, nîpe pen ka kalîp udöm, manö hagep kuö au Juda niŋi bî gau aip manö hag amîl apîl göm, God Manö adö u hag ñî aij göl gî, “Mesaia, a gîmim, abad mîdpim u Jîsas nöp,” a ga. Anîg göm, hag ñî aij gö, nîp manö ap pen hagöl rö laga. Anîg gö, niŋi bî Jîsas nîp niŋ udla gau kalîp gî ñî aij gö, mîd aij gîla. *

* 18:27-28: Ap 9:22

19

Pol Epesas am midöm Kraiss manö aij u hag ña

¹ Apolos Korid mideia ñin an anib au, Pol nipe am Galesia Propins gau abe, ram minöñ Priija gau abe, an au gi ajöl göm, daun kub Epesas amjaka. Amjaköm nija, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap mideila. *

² Pol kalip hag nija, “Kale Jisas nip niñ udpe ñin u, Ana U† halö udpe aka wasö?” ga.

Hageia, hagla, “Wasö. Ana U† ap midöp, a gun, hon niñagpun,” a gila. *

³ Anig hageila, Pol kalip haga, “Pen kale ñig pakpe u, it u nihön, a gi gasi niñbim?” ö ga.

Hageia, hagla, “Hon Jon hagnidöp manö u udun me, ñig pakno,” a gila.

⁴ Anig hageila, Pol haga, “Jon Isrel nibi bi gau hagö, ñig pakmidal u, nan si nan naij gipun u, nihön ginig anig gipun, a göm, niñlö me, kalip ñig pak ñimidöp. Pen Jon kalip hagnidöp, ‘Bi Kub hainö aunab u auö, nip niñ udmim,’ a gimidöp. Bi hainö aunab a ga anibu, Jisas nöp,” a ga. *

⁵ Pol anig hageia, Bi Kub Jisas nip niñ udun, nibi bi nipe yabit midaiun, a göm, ñig pakla.

⁶ Kale ñig paklö niñöl gi, Pol ñimagö nipe kalip adö au lö, Ana U† kalip auö, adin manö yabit unbö ke ke hagöm, God manö aij u hag ñila. *

⁷ Bi unbö miggan lan rö anig gila.

⁸ Pol rakin mihau nigan, Juda nibi bi magum gep ram aula gau aip, God nibi bi udöm abad

* **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Ap 8:16 * **19:4:** Mad 3:11 * **19:6:** Ap 8:17; 10:44,46

mideinab manö u niŋ udöl, a göm, klö göm, waiö nöp manö hag amil apil gi midmidöp.

⁹ Pen nibi bi rimnap gasi midmagö kale u gasi midmagö kale aŋ gau nöp mideia niŋöm Pol manö haga u udagnabun, a göm, nibi bi magöŋhalö mideila aŋ au amöm, Bi Kub Adan Arep u manö naj hagla. Anig haglö, Pol nibi bi Jisas niŋ niŋ udla gau kalip nöp uŋ gi dam, Diranas skul ram kub u amöm, kalip manö hag ni midmidöp.

¹⁰ Pol anig göl hag ni midö, mi mihöp inö me, Juda nibi bi gau löm, Grik nibi bi gau löm, Esia Propins mideila gau magöŋhalö Jisas manö aij u niŋla.

Sipa ni nipe gau

¹¹ God nipe Pol aip mideia niŋöm nipe nan gagep rö ke yabiŋ rimnap gimidöp. *

¹² Nibi bi rimnap kale Pol agsi waŋj bad nipe gau dam, nibi bi miña ga gau hañ romanŋ kalip lilö, urak armidal; kijaki aiön pi nibi bi abanŋ almidöp gau kale u rö nöp höŋ armidal. *

¹³ Juda nibi bi rimnap kuj nan gau göm, kijaki aiön pi nan gau hag höŋ yu ajmidal. Pen hainö, Pol gaia rö niŋöm, hon u rö nöp Bi Kub Jisas hib hagno, kijaki aiön pi höŋ arlaŋ, a göm, kijaki aiön pi nibi bi abanŋ alla gau kalip hagla, “Jisas, Pol manö nipe hagdöp bi u, hib nipe hagabun u niŋmön, höŋ aru!” a gila.

¹⁴ Pen bi God niŋ nan sabe gep bi kub yabiŋ ap Sipa, ni nipe unbö mudun jiŋ anig gi mideila.

* [19:11: Ap 14:3](#) * [19:12: Ap 5:15](#)

15 Pen mañ ap kale, kijaki aiön pi hag yuun, a göm, anig haglö niñöl gi, kijaki bi abañ ala u manö kale u niñöm kalip pen haga, “Yad Jisas niñbin, Pol nip niñbin u pen kale bi an?” ö ga.

16 Anig hagöm, bi kijaki abañ ala u klö ke yabił kalip raia göm, miñu magö pak ado malo göm, waij kalip gau ud biłiłi gi yuö, kale magö nöp me ram anibu arö göm, hagape halö piñiñ gi arla.

17 Pen manö anibu, Juda niñbi bi abe, Grik niñbi bi abe, Epesas mideila gau magöñhalö niñöm, aninñin gö piñiñ göm, Bi Kub Jisas hib nipe u nöp haglö adö ara. *

18 Anig gö, niñbi bi Jisas nip niñ udla gau iru nöp ap magum göm, nan niñhön niñhön gi naij gila gau hag waiö lila.

19 Kuj nan gau göm, buk kalı kliñ rik limidal gau, niñbi bi rımnap daulö, niñbi bi rımnap gau niñ midlö niñöl gi, kale mab pak laulö ina. Buk nan anib gau, mani kabö magö silpa rauep wö ralö, pipdi dausan (50,000) rö ara.

20 Pen daun kub Epesas anibu anig geila me, Bi Kub manö aij u gau gau aramöm pidöñ yabił ga.

Epesas niñbi bi manö hauł gila

21 Pen hainö, God Ana nipe Pol nip gasi ñö, Pol haga, “Yad Masedonia amem, Akaia amem, Jerusalem arnabin. Pen hainö Rom u rö nöp arnam,” a ga. *

22 Anig hagöm, bi miñhau nipe aip wög gimidil, Dimodi aip Erasdas aip kalip hag yuö, Masedonia

* 19:17: Ap 5:11 * 19:21: Ap 23:11; Ro 1:13

Propins arlö. Nipe pen Esia Propins rapin ñin bad ap mideia.

²³ Pol Epesas mideia ñin an anib au, Epesas nibi bi rimnap uraköm, Bi Kub Adan Arep manö aij anibu niñ udla nibi bi gau kalip niñlö, mulu lugö, pen pen ginig rö geila. *

²⁴ Pen bi ap, hib nipe Demidrias u, bi nipe rimnap aip kabö silpa udöm, god piral sabe gimidal, hib Ademis, a gimidal u, ram pro kliñ aij rimnap gi lilö, nibi bi rimnap apöm, rau dam löm, nibi kub hon Ademis nip sabe gep ram u, a göm, sabe gimidal. Bi anib gau wög anibu göm, mani kub yabıl udmidal.

²⁵ Demidrias nipe, bi nip wög gimidal gau abe, bi wög kale gimidal anibu rö gimidal bi gau abe hagö, ap magum geila, haga, "Kale niñbim, hon wög añ anibu gun me, mani kub yabıl udpun.

²⁶ Pen uri bi anib Pol apöm, nibi bi gau kalip manö piral hagöm hagöp, 'Ñimagö udöm nan gipal gau nan sabe gep wasö,' göp. Anig hagajip, Epesas aui abe, Esia Propins gau abe, nibi bi iru yabıl nöp manö nipe udpal.

²⁷ Pol manö piral u hagö, niñ udöm, nan gi lino raumidal u, hainö rauagnaböl. Pen adö anibu nöp hagagabin. Hon ke abe, nibi bi Esia Propins gau magöñhalö abe, nibi bi ram m+nöñ ke gau gau magöñhalö abe, god kub Ademis u nip sabe gipun. Pen nip arö göm, ram kub nip sabe gipal u u rö nöp arö göl rö löp, a gem, hagabin," a ga.

²⁸ Demidrias anig hagö, bi anib gau niñlö, mulu kal yabıl lugö, meg migan dap ranöm hagra,

* 19:23: 2Ko 1:8

“Ademis Epesas n̄bō n̄pe kub yabi! Ademis Epesas n̄bō n̄pe kub yabi!” a ḡla.

²⁹ An̄g göl manō kub haglō arō n̄n̄jöl ḡi, n̄bi b̄i daun kub an̄bu magōn̄halō ap̄öm, Pol b̄i n̄pe m̄ihau ud s̄i:s̄i l̄i t̄ip ḡi dam manō hagep ka u ud arla. Pol b̄i n̄pe an̄b m̄ihau n̄pe aip Masedonia Propins n̄bō ap m̄idailō. Hib kalpe m̄ihōn̄j u, Gaias aip Arisdakas aip. *

³⁰ Pol pen, n̄bi b̄i ap magum göm, manō hageila an̄j au arnam, a ga u pen n̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n̄j udla gau n̄p wasō ḡla.

³¹ Pen Esia Propins gapman b̄i kub r̄imnap, Pol n̄p b̄i n̄n̄eb n̄pe u me, n̄p manō yuöm hagla, “N̄bi b̄i manō hagep ka au ap magum göm, manō hagaböl au aragmön wasō,” ḡla.

³² Pen n̄bi b̄i iru n̄öp ap magum göm, manō kub hagöm, manō ke ke yabi! n̄öp hagla. N̄bi b̄i iru n̄öp kale manō it̄ m̄idöp n̄n̄jun hagabun u, a göm, n̄n̄jagla; halōwatō n̄öp hagla.

³³ Pen b̄i Juda r̄imnap, b̄i hon Aleksada kal̄ip hag aij ḡnab, a göm, n̄p n̄bi b̄i amgö ilō au yuöm, n̄bi b̄i r̄imnap manō adō r̄imnap an̄g an̄g hagn̄m, a göm, w̄iñ al hagaila pen n̄pe manō hagn̄g göm, kale manō hagagmim a göm, n̄imago ud m̄iñc ḡi ña.

³⁴ Aleksada n̄imago ud m̄iñc ḡi ñō n̄n̄jöl ḡi, n̄bi b̄i gau n̄n̄la, n̄pe Juda n̄bō b̄i ap, n̄n̄jöm maj m̄igan dap ranöm, manō adō añi n̄öp w̄iñ kub al hagöm hagla, “Ademis Epesas n̄bō n̄pe kub yabi! Ademis Epesas n̄bō n̄pe kub yabi!” a

* 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

göm, manö adö añi anibu nöp seg wiñ milö padö yabił al hag mideila.

³⁵ Kale du aua nöp anig wiñ al hag midö midö, hainö bi daun gapman wög göm, kali kliñ rikep bi kub kale u uraköm, kalip haga, “Agamij midaiim!” a ga. Anig hagö hagö, agamij midlö niñöl gi, nipe haga, “Epesas niñi bi. Ram minöñ hon i, god kub Ademis kabö ana nipe kumi kabö lañ niñö ju aua u udun, ram gi li aij gun, sabe gipun u, bi an niñagöp, a gimim, manö hauł gabim?”

³⁶ Manö anibu, niñi bi gau magöñhalö hadö niñbal. Anib u, kale agamij midmim dui gagmim.

³⁷ Pen bi daubim miñhai i, god hon Ademis nip hag jumil, ram sabe gipun gau nan rimnap si udagpil u pen kalip aui daubim.

³⁸ Anib u, Demidrias aka bi nipe rimnap bi ap nip manö kub hagnig ginaböl u, bi kub manö ud asikep bi gau midpal gau amöm manö haglö, kale manö kub anibu niñaböl.

³⁹ Pen manö miñör rimnap midainim u, gapman bi manö ud asikep niñ mideinaböl amgö ilö kale au hagpe niñöl.

⁴⁰ Hon miñi aui ap magum gun, manö pig gabun u, manö il ap midö hagagabun. Gapman bi kub yabił ap, ‘Niñön ginig ap magum gimim anig gabim,’ a gö, pen manö ap hagnun rö lagöp,” a ga.

⁴¹ Nipe anig hagöm, niñi bi gau kalip hag yuö, ke ke arla.

Pol Masedonia Propins amöm, Akaia Propins ara

¹ Pen nıbi bı gau manö pi piğ hag mıd arö göm, am ram kale ke ke gau arla. Pol nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau kalıp wıñ alö, aueila, kale gası halö mıdöm Jisas nıp nıñ ud pıdönğ göl gi mıdeilan a göm, nıpe manö rımnap hag ñı aij göm, “Kale au mıdaiim,” a göm, kalıp arö göm Masedonia Propins ara.

² Amöm, anıb gau gi ajöl göm, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla anıb gau, kale gası halö mıdöm Jisas nıp nıñ ud pıdönğ göl gi mıdeilan a göm, nıpe manö rımnap hag ñı aij gi damöm, Akaia Propins amjaka.

³ Akaia amjaköm, rakın mıhau nıgan anıb gau mıdöm, ñıg magıb udem Siria Propins arnam a ga u pen nıpe manö ap nıña, Juda kai nıp al pak lınıg geila. Manö anıbu nıñöm me haga, “İ adö nöp ado gi Masedonia arın,” a ga.

⁴ Pen Pol nıpe aip ajeila bı gau me: Piras ñı nıpe Sopada daun kub Beria nıbö u; Arisdakas aip Sekadas aip daun kub Desalonaika nıbö mıhau u; Gaias daun kub Debi nıbö u; Dijikas aip Dıropimas aip Esia Propins nıbö mıhau u; Dimodi u.

⁵ Bı anıb gau kale nöd amöm, daun kub Droas amöm, hanıp abad mıdeila.

⁶ Pen ñın kub Bred Yıs Halö Ñıñagep ñın u mıdno, ap arö nıñöl gi, ñıg magıb udun, ñın unbö mamıd u añ hanun, Droas amun, bı nöd arla gau aip am seg mıdun ñın unbö mudun jıñ anıb gau mıdaino.

Pol ñı uma ap nıp gö, kauyan uraka

7-8 Wik añi ap Droas midaino anibu, wañignibö yañ ñin u, bred ud jö gi ñiñig gun, ram raul miñgan adö lañ am magum gun, Pol, rol arnabin a göm manö hagö niñöl gun, niñ midaino. Anig göl niñ midno midno, sibön gö, hapö miñtañ iru nöp lau ado au lañ lun, Pol manö hageia u niñ midaino.

9 Pen bi praj ap wido adö u asiköm, Pol manö hagaia u niñ mideia. Hib nipe u Yudikas. Nipe anig gi niñ mid midö, hon kal yabiñ auö me, amgö juju gi gi böñ nöp ram adö yabiñ lañ nibö gi dam miñnöñ au yañ paka. Anig gö, kale am au yañ ud niñla, böñ nöp hadö umöl mideia.

10 Pol nipe pen au yañ amöm, ñi anibu niñ nab nab li udöm, haga, “Gasñ iru niñagmim; nipe kamiñ midöp,” a ga.

11 Anig hagöm, kauyañ ram raul adö lañ amöm, bred riñnap ud jö göm, jim ñöl niñjöm, Pol kauyañ manö hag midö midö, ram ru mailö la u ara.

12 Pen bi praj ap lug paköm uma u niñ kamiñ ram damöm miñ miñ yabiñ giñla.

Pol Droas arö göm, Midilini ara

13 Pol hanip haga, “Kale ñig magib udmim, daun kub Asos am midaimim; pen yad it adö apem, daun kub anibu ñig magib seg udun ram miñnöñ Midilini arun,” a ga. Anig hagö, hon ñig magib udun, Asos arno.

14 Asos amun, Pol niñ udun, ram miñnöñ Midilini arno.

15-16 Ruö Midilini arö gun, ram miñnöñ ñig rib gus ga airan Kaios söl au amjakno. Ruö u, ram miñnöñ ñig rib gus ga airan Semos amjakun, Pol

nipe gasi ap niŋa, Epesas amun, hain nöp gi ajöl gun, Pedikos ñin u Jerusalem niŋagun rö löp, a gi gasi niŋa. Anib u me, hon Epesas lau hil gun, bön nöp daun kub Mailidas arno.

Pol Epesas niŋi bi kalip haga, “Yad böŋ nöp arabin,” a ga

17 Daun kub Mailidas amjakun, Pol manö yuö, Epesas arö, niŋi bi Jisas niŋ udla gau kalip abad midmidal bi gau kalip haga, “Yad midpin i auim,” a ga. *

18 Anig hagö, bi anib gau aueila, kalip haga, “Nöd Esia Propins kale au apem, kale aip midem, mid damem, niñön niñön gimidin u niñbim.

19 Hib yad udnö adö araga. Bi Kub niŋ wög u ginö niñöl gi, Juda niŋi bi yip gi naij gun a gilö niñöl gi, miñön göl gi manö hag ñinö ara.

20 Kale niñbim, yad Jisas manö aij nipe ap arö gagnö, pen magum gipim ka gau abe, ram kale gau abe amem, niñön manö kalöp gi ñinab u magöŋhalö hañöwañö hag ñinö ara.

21 Kale Juda niŋi bi gau löm, Grik niŋi bi gau löm, manö klö hagem, hag ñi aij gem, hagnö, ‘Nan si nan naij gipim u, niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God hagöp manö u udmim, Bi Kub hon Jisas niŋ niŋ udmim,’ a ginö.

22 “Pen miñi niñim! God Ana yip nagi rö löm, dam Jerusalem ud arab u, yip niñön rö ginab u niñagpin.

* 20:17: Ap 18:21

23 Pen yad niŋbin, daun kub gau gau amjaknö, Ana U† niŋpe yiŋ pör hagöp, ‘Ne Jerusalem arn-abön, nöŋ nag† l†lö, u†ham m†deinabön,’ a göp.
*

24 Pen u manö m†dagöp. Yad ke nöŋ m†d aij giŋnam, a gem, gas† u niŋagpin. Yiŋ paknaböl, a gem, piñ†ŋ gagpin, wasö. Bi Kub Jisas, wög yiŋ haga u nöŋ gas† niŋem, God han†p mög niŋöm udöp manö aij u, hag ñöl gi† nöŋ m†deinabin. Yad gas† añ† an†bu nöŋ niŋem, amem, adan an†bu böŋ nöŋ arnabin. *

25 “Pen yad niŋbin, kale ni†bi bi† gau gai magöŋhalö, God ni†bi bi† udöm abad m†deinab manö an†bu hagnö niŋbim gau, yiŋ kauyan niŋagnabim, wasö.

26 Miñ†ni arn†g gem me, kalöp waiö hagabin, ni†bi bi† an an God manö aij u niŋ udagöm, ilön kub udnaböl u, u nan kale ke; yad wasö.

27 Yad God nan ni†hön ni†hön gi†ni†g gab manö u ap arö gagpin, wasö; magöŋhalö yabi† kalöp hag ñ†bin.

28 Kale ke niŋ aij gi†mim, ni†bi bi† Ana U† niŋpe hagö abad m†dpim gau abe niŋ aij gi†mim m†daimim. Bi† kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale gau abad m†d aij gi†pal rö, kale u rö nöŋ, God ni†bi bi† niŋpe, hagape niŋpe ke rau adog uda ni†bi bi† an†b gau me, kal†p abad m†d aij gi†mim midaimim. *

29 Yad niŋbin, yad arnö, kain hau† gau apöm, kaj sipsip kale mukpim gau ri†mnap hau ñ†ŋnaböl.

* 20:23: Ap 9:16; 21:11 * 20:24: Ap 21:13; 2Di 4:7 * 20:28: 1Di 4:16; 1Pi 5:2-4

*

³⁰ Pen nibi bi an kale au midpal rimnap u rö nöp, nibi bi Jisas nip niñ udpal gau kalip tip gi ud arno, kale hon aip arun, a göm, kalip manö piral hagnaböl.

³¹ Pen yad mi mihau nigan, ram minöñ kale Epesas midem, sidö an, sibön yan, kalöp mög gö, mitöñ göl gem, kalöp magöñhalö añi añi hag ñi aij ginö. Manö hag ñinö anbu hauł gagemim; niñ aij gi midaimim. *

³² “Yad kalöp God ñimagö adö u lem, manö aij nipe u, nipe nibi bi mög niñöb manö aij anbu adö u lem, arabin. God kalöp aip mideinab. God manö aij nipe u niñ udeinabim u, nipe gö, kale Jisas nip niñ ud pidöñ gımim nibi bi nipe ke midmim, nan aij aij nibi bi nipe ñinig gab u udnabim.

³³ Yad kale aip midainö ñin u, nibi bi rimnap mani gol, mani silpa, wañj nan kale gau asib hagagnö. *

³⁴ Kale niñbim, ñimagö yad u ke nöp wög gem, bi yad aip ajmidun gau aip nan magö ñinun wañj rau yimun midmidun. *

³⁵ Pen yad gipin anbu rö, kale u rö nöp gımim, nibi bi mög gep rö gau kalip ud aij gımim gi ñimim. Bi Kub hon Jisas nipe ke manö haga u niñ midaimim. Nipe haga, ‘Bi rimnap kalöp nan ñinaböl u, kalöp aij ginab; pen kale nibi bi rimnap kalip nan ñinabim u, kalöp aij yabit ginab,’ a ga,” a ga.

* **20:29:** Mad 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1De 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Ap 18:3; 1De 2:9

³⁶ Pol manö anıbu hag pis göm, Epesas nıbi bı Jisas nıñ udla gau kalıp abad mıdmıdal bı gau aip kugom yımöm, God nıp sabe ga.

³⁷ Pol sabe gö nıñöl gı, kale mıtöñ göm, nıp am ud wabi göm, mulu rö ñıñöm bom halula.

³⁸ Hainö mulu adıñ yad u nıñagnabim, a ga, manö u nöp nıñöm, kale mög yabıl nıñöm, mıtöñ gıla. Anıg göl göm, Pol nıp an an lı dam ñıg magıb mıgan u yula.

21

Pol ñıg magıb udöm Jerusalem arnıg ara

¹ Pen hon Epesas nıbi bı gau kalıp, au mıdaiim, a gun, ñıg magıb udun, hadno. Yıgön u ap aij gö, yıjıg göl nöp am am, ram mıtöñ ñıg rıb gus ga airan Kos arno. Pen ruö u, Kos arö gun, ram mıtöñ ñıg rıb gus ga airan Rodos arno. Pen ruö u, Rodos arö gun, daun kub Padara arno.

² Daun kub Padara amun nıñno, ñıg magıb ap ram mıtöñ Pönisia arnıg geia. Anıb u, hon ñıg magıb anıbu udun hadno.

³ Am am, ram mıtöñ ñıg rıb gus ga airan Saıpras ñımagö sıdagö lau adö mıdö nıñöl gı, am am, ram mıtöñ Siria söl apun me, nan kago gau ud yunıg am daun kub Daia pıdöñ gıno.

⁴ Daia am pıdöñ gun, am nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau kalıp uñhai nıñun, kalıp aip wik añı ap mıdaino. Pen God Ana nıpe kalıp gası ñö, kale Pol nıp hagla, “Jerusalem arnıg gabön u, aragmön,” a gıla. *

* 21:4: Ap 20:23

⁵ Pen arnig gino magö u, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, nibi bi, ñi pai kale gau magöñhalö hanip dam daun kub anib höñ adö ñig goł au amun, kalip aip kugom yimun, God nip sabe gino.

⁶ Pen hon, “Kale au midaiim,” a gino, kale pen, “Kale gau arim,” a gilö, hon am ñig magib u raul migang u arno niñöl gi, kale ado gi ram kale arla.

Agabas, Pol nip anig anig ginaböl, a ga

⁷ Pen hon ñig magib udun, daun kub Daia arö gun, am daun kub Dolemais pidöñ gino. Pidöñ gun, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip, “Kale midpim?” a gun, ñin bad ap kalip aip an anib au midaino.

⁸ Ruö u kalip arö gun, am Sisaria amjakun, Pilip ram u am hanno. Nipe Jisas manö aij hag ñi ajep bi ap. Nipe me, nöd Jerusalem midöm, bi unbö kagoł jin u aip nan magö nime limidöp. *

⁹ Pen bi Pilip anibu, pai nipe mihau mihau, Jisas manö aij u hag ñimidäl. Pai anib gau kale bi udagla.

¹⁰ Hon Pilip aip midaino ñin an anib au, bi God manö hagep Agabas ram minöñ Judia nibö aua. *

¹¹ Agabas apöm, Pol dip nagı nipe u udöm, ñimagö ma nipe ke nagı löm haga, “Ana Uł hagöp, ‘Bi dip nagı nap nibö anibi, Juda kai Jerusalem au nip nagı löm, dam Juda nibi bi wasö gau kalip ñinaböl,’ a göp,” a ga. *

¹² Hon magöñhalö manö anibu niñun, Pol nip neb neb gun hagno, “Jerusalem aragmön,” a gino.

* 21:8: Ap 6:5; 8:40 * 21:10: Ap 11:28 * 21:11: Ap 20:23; 21:33

13 Hagaino, Pol pen pe haga, “Yip nihön ginig mög gö mitöñ gipe, midmagö yad ilön göp. Yad Jerusalem amem, ‘B+ Kub yad Jisas,’ a ginabin. Kale manö u niñlö, mulu lugö, yip nag+ linig geinaböl aka böñ nöp al pak linig geinaböl u, piñiñ gagnabin. Hañöwatö am hagnabin,” a ga.
*

14 Pen hon Pol nip anig gi hag wasö niñun, arö gun, hagno, “B+ Kub nipe ke niñöb rö ginab,” a ginö.

Jerusalem niñi bi Pol nip hag jula

15 Pen hon anig göl Sisaria midun, Jerusalem arnabun, a gun, nan hon gau gi j+n gi lun, hadno.

16 Niñi bi Jisas nip niñ udla Sisaria niñbö r+mnap aip Jerusalem arno. Kale hanip dam Neson ram u lölö, aip hanno. Bi Neson anibu Saipras niñbö. Nipe Jisas nip nöd nöp niñ uda.

17 Jerusalem amjakno, niñi bi Jisas nip niñ udla gau magöñhalö hanip niñlö aij ga.

18 Rol Pol hon aip Jems nip manö hagnig arno. Jerusalem niñi bi Jisas nip niñ udla gau kalip abad midmidal bi gau magöñhalö ap magum göm mideila.

19 Pen hon amjakun, Pol kalip, “Kale midpim?” a göm, God nip abad midö niñöl gi, ram minöñ gau gau ajöm, Juda niñi bi wasö gau nan nihön nihön ga u magöñhalö, bi anib gau kalip aiud anibu haga. *

20 Pol anig göl aiud anibu hageia niñöm, God nip aij a göm, Pol nip hagla, “Mam. Ne niñban, Juda niñi bi iru niñbanö Jisas nip niñ udpal u pen

* 21:13: Ap 20:24 * 21:19: Ap 15:12

klö yabił göm haggal, ‘Hon Juda nıbi bı mıdpun. Anıb u, Juda lo adö u nöp gun,’ a gıpal. *

²¹ Pen Juda nıbi bı gau rımnap Jerusalem i apöm haggal, ‘Pol nıpe, Mosıs hadame nöp lo manö kalı kliñ rıka u arö göm, hon Juda kai gıpun adö u arö göm, Juda nıbi bı ju am Juda nıbi bı wasö ram mınöñ añ gau mıdpal kalıp hagöp, “Ñı kale gau hañ rıb gı dö gagmim, Juda kai gıpal rö gagmim,” a göp,’ a gıpal.

²² Ne uri Jerusalem i auban, manö anıbu gau gau arö nıñnaböl. Anıb u, hon aige gun a gun, manö anıbu hag amıl apıl gıno.

²³ Manö hag amıl apıl gun, manö adö añı hag lıno u uri nöp hageınabun, ne nıñmön, hain gımön. Bı hon i bı mıhau mıhau, manö klö nıñö nıñö God nıp hagabun, a gıpal.

²⁴ Anıg gıpal rö, God nıp nan pak sabe gı ñınıg gaböl. Anıb u, ne am ñın rımnap kalıp aıp mıdmön, nan nıhön nıhön göm God amgö ilö uł mıdeınaböl u, gı aij gımön, nan God nıp sabe gı ñınaböl gau ne rau ñımön, kalıp gı ñımön me, hainö nabıc umagö kale u rıknaböl. Anıg geınabön u me, nıbi bı gau magöñhalö nıñnaböl, nöp manö hagla anıbu pıral nöp hagla. Kale nıñnaböl, ne Juda nıbö u me, hon Juda kai gımdun rö nöp gımidan. *

²⁵ Pen Juda nıbi bı wasö Jisas nıp nıñ udla gau kalıp köp kalı kliñ rık ñun hagno, ‘Nıbi bı rımnap nan yıharıñ pıral gau sabe göm, wal kaj pakaiöl, kale ñıñagmim. Wal kaj nan gau hagape ñıñagmim. Wal kaj nan gau rugu bu gılö

* 21:20: Ap 15:1,5 * 21:24: Nab 6:1-20; Ap 18:18

umainim u, ñiηagmim. Nibi si bi si gagmim, a gun, köp kalı kliš rıkpun,” a gıla. *

²⁶ Anıg hageila, Pol manö kalıp u udöm, ruö bi mihau mihau nan sabe gi ñinıg gıla bi anıb gau aip, kale nan nihön nihön göm God amgö ilö uı mıdeinaböl u, gi aij göm, God sabe gep ram u arla. Amöm, Pol bi abad mıdeila gau kalıp haga, “Hon ñin unbö kagoı jıη u mıdun, ñin mudun jıη u God nıp nan rımnap ke ke dapun, nıp sabe gi ñinabun,” a ga. *

Juda nıbi bi Pol nıp ud sısi lıla

²⁷ Pol anıg hagöm, kale nan nihön nihön göm, God amgö ilö uı mıdeinaböl u, gi damöm, mudun jıη ñin u söl gö nıηöl gi, Juda nıbi bi Esia Propins mıdöm aula rımnap nıηla, Pol God sabe gep ram raul u mıdeia. Nıpe mıdeia au nıηöm, nıbi bi mıdeila gau manö haglö, kale kal juöm Pol nıp ud sısi lıla.

²⁸ Pol nıp ud sısi löm, wıñ kub alöm hagla, “Nıbi bi Isrel gai. Bi anıbi nıpe ram mınöη ke gau gau magöηhalö ajöm, nıbi bi gau kalıp manö pıral hagöm, hon Isrel nıbi bi abe, lo hon abe, God sabe gep ram i abe manö naj hagab. Pen adö anıbu nöp, uri nıpe Juda nıbi bi wasö gau God sabe gep ram raul mıgan au aragep gau, kalıp haıöwalö uı gi dauub. Anıb u, nıpe ram uı anıbi gi naj göp,” a gıla.

²⁹ Kale manö hagla anıbu, gası kale ke nöp nıηöm pıral hagla. Pol yıharıη Dıropimas aip God sabe gep ram söl gau ajailö nıηöl göm, gası kale ke

* 21:25: Ap 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20

ninjom hagla, “Pol bi ne Diropimas Epesas nibo u aip God sabe gep ram raul migan u arbil,” a gila.
*

³⁰ Pen kale anig haglo, manö anibu nibi bi gau magonhalö ninjom, ke nibo ke nibo apöm Pol nip ud tip gi dam God sabe gep ram hon yan yulo ninjol gi, adin ajon gi nila.

³¹⁻³² Nibi bi iru yabil manö hau kub hagol göm, kal ju Pol nip bon nöp al pak linig geila. Pen geila manö anibu Rom ami bi kub yabil mideia au arö, nipe ami bi abad midmidal bi kub nipe rimnap udöm, ami bi rimnap udöm, lel am nibi bi magum gi mideila au amjakla ninjom Pol nip pak ado malo geila u arö gila.

³³ Ami bi kub anibu apöm, Pol nip ud sisi löm, bi nipe gau kalip haga, “Kale nip sen mihöp limim,” a ga. Hagö, haga rö gila. Pen nipe bi nöd mideila gau kalip hag nina, “Nipe nan nihon gajip nip anig gabim?” ö ga.

³⁴ Hageia, kale manö ke ke hagom, manö pig kub yabil gila. Anig gilö, ami bi kub u manö il ap ninagom, bi nipe gau kalip haga, “Nip dam ram kub pidon kale ud arim,” a ga.

³⁵ Hagö, ami bi kale Pol nip dam ajon il got au amjaklo ninjol göm, nibi bi iru yabil nöp se göl amol göm Pol nip sitikom, ud pakun, a göm, pen pen gi yueila ninjom bi ami bi rimnap Pol nip ud ka göm, ram raul kale ud arla.

³⁶ Pen nibi bi gau kale kal hagom hagom, hagla, “Nip bon nöp al pak lim!” a gila. *

* 21:29: Ap 20:4 * 21:36: Luk 23:18

³⁷ Pen ami bi gau Pol niþ dam ram raul miþan yaþ arniþ giþlö niþjöl gi, Pol ami bi kub yabiþ u niþ haga, “Manö yad nöþ ap hagnam aka?” ga.

Hageia, ami bi kub yabiþ u haga, “Yad niþbin ne Grik manö niþban.

³⁸ Yad gasi niþbin e, ne me, bi au Ijip niþbö bi pen pen giþal po dausan (4,000) nöþ udöm, dam ram miþnöþ kabö nöþ miþdöp aþ gau pi göl miþdeila, bi u nöþ, a gi niþbin. Pen ne Grik manö niþban u me, ne bi aniþbu wasö,” ga. *

³⁹ Hageia, Pol haga, “Wasö, yad bi Juda ap. Yiþ yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Daun kub yad u hib miþdöp. Pen yiþ yau, a giþmön, yad niþbi bi gai i kalip manö ap hag niþnam,” a ga.

⁴⁰ Hageia, ami bi kub u yau, a gö, Pol kabö ubiþ ran arep adö u abö gi miþdöm, niþn miþic gö, niþbi bi gau manö arö giþlö niþjöl gi, Juda niþbi bi hagmiþdal manö u löm, kalip manö haga.

22

¹ Pol niþe Juda niþbi bi hagmiþdal manö u löm, haga, “Bapi mam bi. Manö kalöp hagniþ gabin u niþ miþdaiim,” a ga.

² Aniþ hageia, niþe Juda niþbi bi hagmiþdal manö yöþ haga rö niþjöm, manö manö gagöm, agamiþ yabiþ nöþ miþdeila.

³ Kale agamiþ miþdlö niþjöl gi, Pol kalip haga, “Yad Juda niþbö u pen yiþ yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Pen yad ap Jerusalem i, manö hag niþeb bi Gameliel aip miþdem, kub giþnö u me, aþis bac bi lo manö niþhön niþhön hagla u

* **21:38:** Ap 5:36-37

magõhhalö yip hag ñö, niñbin. Anib u, kale God nip ud aij gun, a gimim, kliš aiñ nöp gipim rö, yad u rö nöp gimidin. *

⁴ Nibi bi Jisas Adan anibu arla gau kalip gi naj yabit gimidin. Kalip al pak lin, a gem, nibi abe bi abe kalip hatöwalö nagit lem, dam nagit limidin. Pen rimnap git naj git dam pak linö, böñ nöp ummidal. *

⁵ Gimidin anibu, God nip nan sabe gep bi kub yabit u abe, bi manö ud asikep Kansol midpal bi kub gau abe, kalip hag niñbe, piral hagöp, a göm, hagagnaböl; niñö hagöp, a ginaböl. Nin ap yad Damaskas arnit gainö, bi kub anib gau yip köp rimnap nimam bi kale Damaskas mideila gau kalit kliš rit ñila. Köp anibu kalit kliš ritöm hagla, 'Pol nip abad midaimim. Damaskas nibi bi Jisas nip niñ udpal gau kalip nagit löm, dam Jerusalem i daunim,' a gila. Yad köp anibu udem, kalip nagit lit Jerusalem daunö, ilön udnaböl, a gem, Damaskas arnö.

Pol nöd Jisas nip niñ uda, aiud u haga

⁶ "Pen yad köp anib gau udem, bi rimnap aip am am sidö an aulik magö u, Damaskas sösöl gino niñöl git, adit mailö kub unbö ke kumi kabö adö lan nitö ap lugöm yip niña.

⁷ Anit gö, yad ap lug minöñ yan paknö niñöl göm, manö ap yip haga, 'Sol, Sol, yip nihön ginit gimön por git naj gabön?' ö ga.

⁸ "Hageia, yad hagnö, 'Bi Kub! Ne ban?' ö gino.

* 22:3: Ap 5:34 * 22:4: Ap 8:3

“Hagainö, haga, ‘Yad bî Jisas Nasared nîbö; yîp pör gî naj gabön u nöp hagabin,’ a ga.

⁹ Bî yad aip araino gau, mailö kub u nîηla u pen manö magö yîp haga u apdi nîηagla.

¹⁰ “Yad pen hagnö, ‘Bî Kub. Nîhön gînam?’ ö gînö.

“Hagainö, yîp haga, ‘Ne urakmön, Damaskas ammön, bî ap apöm, nîhön nîhön gînabön u nöp hagnab,’ a ga.

¹¹ Mailö anîbu mailö kub yabîl göm, amgö yîp u böη nöp we ga. Anîg gö, bî yad aip araino gau, yîp nîmagö kîd u udöm, u† gî Damaskas arno.

¹² “Pen daun kub anîbu bî ap mîdeia. Hib nîpe u Ananaias. Nîpe lo hon u nîη aij göm, hagöp hagöp rö nöp gîmîdöp. Bî anîbu nöp, Juda nîbi bî Damaskas mîdeila gau magöηhalö hagla, ‘U bî aij yabîl,’ a gîla.

¹³ Pen nîpe yad mîdainö söl au apöm yîp haga, ‘Mam Sol. Amgö magö ne kauyan ηîl nöh,’ a ga. Anîg hagö nîηöl gî, adîη amgö yad we ga u böη nöp kamîη lö, ηîl nîηem nîp nîηnö.

¹⁴ “Anîg gö, Ananaias yîp haga, ‘God apis bac bî hon sabe gîmîdal God u nöp, nöp uda. Udöm, nîpe nan nîhön nîhön gînîg gabin a gînab u nöp yamö nîηnabön. Nîpe gasî nîηöb, ne Bî Kamîη Aij nîpe u waiö nîηmön, manö maj mîgan nîpe ke hagainîm manö u ne ke waiö nîηnabön.

¹⁵ God wög gî ηeb bî mîdmön, nöp nîhön nîhön gajîp amgö nîηban u, manö nîhön nîhön hagajîp apdi nîηban u, nîbi bî gau magöηhalö kalîp hag nînabön.

16 Anib u, abad midagaimön. Urakmön, God nip sabe gimön, ñig pakeinabön, nipe nan si nan naj gipan gac u hik gi ke yunab,' a ga.

“Juda nibi bi wasö gau kalip manö aij yad u hag ñimön,” a ga

17 “Anig hagö, haga rö nöp ginö. Hainö Jerusalem i apem, God sabe gep ram u amem, God nip sabe gi midem, naböñ nññö.

18 Naböñ nññem, yad Bi Kub nññö nññöl göm, nipe yip haga, ‘Yinid Jerusalem arö gimön, ram mññöñ ke gau armön. Nibi bi gai i manö aij yad hageinabön u nññagnaböl,’ a ga. *

19 “Anig hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub. Kale ke yip nññbal, yad nöd Juda magum gep ram gau ajem, nibi bi nöp nññ udla gau kalip nagit lem, mññu magö nöp pakmidin. *

20 Pen ñin ap bi manö aij ne hagep Sidipen nip kabö ju pak lilö nññöl gem, yad bi nip pak leila gau walij kale ud ju lila gau abad midem, paj hagnö,’ a ginö. *

21 “Anig hagainö, Bi Kub yip haga, ‘Yad nöp hag yunö ammön Juda nibi bi wasö milö gau midpal gau arnabön,’ a ga,” a ga. *

Ami bi kub u Pol nip abad mideia

22 Juda nibi bi Pol manö hageia u nññ mid damöm, Juda nibi bi wasö manö u nöp hagajip u nññöm, kale meg magö dap ranöm manö kub yabit hagöm hagla, “Nip ud al pak lim! Bi unbö rö kamññ midagnim,” a gila.

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1

* 22:21: Ap 9:15

²³ Manö kub anig hagöl gi, walij kale rimnap ud ju löm, halpif gau ihu udlö, ihu udlö, halpif ap rana.

²⁴ Anig geila, ami bi kub yabif u, bi nipe rimnap kalip haga, “Nip dam ram raul migan dammim, pakaimim, nibi bi gai i nihön ginig nip manö kub hagaböl if u kalöp hag ñinim,” a ga.

²⁵ Anig hagö, nip paknig damöm, nagif adik lila. Pen Pol nipe ami bi kub sölanib au urak midia u nip haga, “Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Bi Rom nibö kabö göl gau yiharif pakagnaböl. Kale nöd manö kub hagöm, manö ud asiköm, ginaböl,” a ga. *

²⁶ Pol anig hagö, ami bi kub anibu am bi kub yabif u nip haga, “Ne nihön ginig gabön? Bi anibu nipe bi Rom nibö rö,” a ga.

²⁷ Anig hageia, ami bi kub yabif u apöm, Pol nip haga, “Ne niñö bi Rom nibö rö aka? Yip hagö, niñin,” a ga.

Hageia, Pol haga, “Yau. Niñö, yad bi Rom nibö rö,” a ga.

²⁸ Hageia, ami bi kub yabif u haga, “Yad mani kub yabif u yuem me, Rom bi midpin,” a ga.

Hageia, Pol pen haga, “Yip Rom nibö rö yag daula u me, yad bi Rom nibö rö midpin,” a ga.

²⁹ Pol anig hageia, bi nip nagif lila gau piñif gila. Ami bi kub yabif u, “Bi i Rom nibö rö u pen nip nagif libin,” a göm, u rö nöp piñif ga. *

³⁰ Ruö pen ami bi kub yabif u, Juda kai Pol nip manö nihön hagaböl u niñ aij gin, a göm, God nan sabe gep bi kub gau abe, Juda kansol bi gau

* 22:25: Ap 16:37 * 22:29: Ap 16:38

magõhhalö abe, auim a gö, ap magum gılö niñöl gi, Pol niþ am hubik gi dapöm, mideila an au la.

23

Pol Juda Kansol kub bi gau kalip manö haga

¹ Pol niþe Juda Kansol kub bi anib gau kalip niñ ij halö löm haga, “Mam bi. Yad God hagöp rö pör gipin u me, gasi mlö niñöl gem midagpin,” a ga.

² Pol anig hageia, Ananias, bi God niþ nan sabe gep bi kub yabit u, bi söl au mideila gau kalip haga, “Maj hañ niþ pakmim,” a ga. *

³ Anig hageia, Pol Ananias niþ haga, “Ne mulu sigi lauöl midpan. Nibi bi gau nöp niñlö, bi aij rö midpan u pen gasi magö ne niñban u naij yabit göp. Anig hagpan anibu, God nöp pen pe paknab. Hon Juda gipun rö niñmön, yip manö kub hagpan u pen Juda gipun adö u arö gimön, ‘Niþ hałowatö pakim,’ a gipan,” a ga. *

⁴ Pol anig hageia, bi söl au mideila anib gau hagla, “God niþ nan sabe gep bi kub yabit u niþ hag juabön aka?” gila.

⁵ Hageila, Pol pen pe haga, “Mam bi. Niþe God niþ nan sabe gep bi kub yabit hagöp a gem niñagpin. God Manö u kali kliš riköm hagla, ‘Bi kub kale gau kalip hag juagmim, wasö,’ gila,” a ga. *

⁶⁻⁸ Pen Pol niþe niña, bi Kansol kub mideila anib gau rimnap Sadyusi nibi bi niñla rö niñla, rimnap Perisi nibi bi niñla rö niñla. Bi Sadyusi gau gasi kale u niñöm hagmidal, “Ejol gau

* **23:2:** Jon 18:22-23 * **23:3:** Mad 23:27 * **23:5:** Eks 22:28

mɨdagpal. Ana mɨdagöp. Nɨbi bɨ gau umöm, böŋ nöp umöm, urakagnaböl,” a gɨmɨdal. Pen bɨ Perisi gau unbö gasɨ nɨŋagmɨdal. Gasɨ kale u nɨŋöm hagnɨdal, “Ejol gau mɨdpal. Ana mɨdöp. Nɨbi bɨ gau umöm, böŋ nöp umöm wasö, uraknaböl,” a gɨmɨdal. Pol nɨpe yam ke ke mɨdeila anɨbu nɨŋöm, manö kub hagöm, haga, “Mam bɨ. Bac bɨ yad gau magörhalö Perisi nɨbö; yad u rö nöp Perisi nɨbö nöp. Yad nɨbi bɨ umöm uraknaböl manö hagnö u me, yɨp pen manö kub hagaböl,” a ga. Anɨg hageia, bɨ Sadyusi Kansol kub gau asɨk ke ke löm, bɨ Perisi Kansol kub gau asɨk ke ke löm, manö pen pen hagla. *

⁹ Manö pen pen hagöm, manö blalö göm, manö hauɨ gɨla. Hageila, Perisi kai bɨ lo hag ñeb bɨ kale rɨmnap uraköm, manö pen pen hagöm, hagla, “Bɨ i nan naj ap göp, a gun, hagagabun. Nɨpe Damaskas areia ñɨn u, ana ap aka ejol ap nɨp hagö nɨŋa rö löp; hon nɨŋagpun,” a gɨla.

¹⁰ Anɨg hagöm, pen pen hag ud areila nɨŋöm, ami bɨ kub yabɨɨ u nɨŋöm, mɨdö mɨdö anɨg hag damöm Pol nɨp ud gɨ dö gɨ adɨŋ adɨŋ löl rö löp, a göm, ami bɨ nɨpe gau kalɨp hagö, Pol nɨp ut gɨ dam ram kub raul kale dap lɨla.

¹¹ Pen ñɨn anɨbu sɨb an ɨŋ yan Bɨ Kub apöm Pol mɨdeia söl au urak mɨdöm haga, “Gasɨ halö mɨdaimön. Manö aij yad u Jerusalem i hagpan rö, daun kub Rom ammön, u rö nöp hagnabön,” a ga. *

Pol nɨp al pak lɨnabun, a gɨla

* 23:6-8: Mad 22:23; Ap 26:5 * 23:11: Ap 27:24; 28:16,23

12-13 Ruö pen Juda bi ñinjuöl mihöp rö ap magum göm, manö hag adö añi löm hagla, “Hon Pol níp böñ nöp al pak línabun. Níp al pak lagpun magö i, nan ñinagun, ñig ñinagnabun!” a gila.

14 Anig hagöm, am God níp nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalíp hagla, “Hon manö klö manö niñö niñö God níp hagpun. Nan magö ñinagnabun; Pol níp böñ nöp al pak lun me, hainö nan ñinabun.

15 Anib u, kale abe Juda Kansol kub bi gau abe, Rom ami bi kub yabıl u níp manö yumim, piral hagemim, ‘Pol níp ut gi i daube, níp manö rimnap halö hag niñ aij gun!’ a gimim. Kale piral anig hageinabim, hon uñin li midun, i auö niñöl gun, níp böñ nöp al pak línabun,” a gila. *

16 Pen Pol pi yin nipe u, Pol níp paknig gila manö anibu niñöm, nibap Pol níp dam lila ram u amöm, níp hag ña.

17 Hag ñö, Pol niñöm, ami bi kalíp abad mideia bi ap wiñ alö, aueia, níp haga, “Bi praj i manö nipe ap midöp. Níp ut gi ami bi kub yabıl midöp u arö, manö anibu hagan,” a ga.

18 Pol hagö, ami bi anibu pi yin nipe anibu níp ut gi ami bi kub yabıl mideia u ammil, haga, “Bi nagiman Pol u hagöp, ‘Bi praj i manö ap midöp niñöm níp ut gi dam ami bi kub yabıl midöp u arö, manö anibu hagan,’ a gajip, níp ut gi dauabin i,” a ga.

19 Anig hagö, ami bi kub yabıl u, nibi bi rimnap niñaböl, a göm, ñi anibu níp ñimagö kid u

* 23:15: Ap 25:3

udöm, u† g† ke ke go† gau amöm, haga, “Y†p manö hagn†g gabön u hag,” a ga.

²⁰ Hageia, ñ† praj an†bu haga, “Juda b† gau rol nöp manö yuöm, piral hagnaböl, ‘Pol n†p dam Juda Kansol kub m†dpal u auaimön, manö r†mnap halö hag n†† a†j gun,’ a g†naböl.

²¹ An†b u, manö kale hagaiöl u n††agmön, wasö. B† kale ñ††njuöl m††höp rö Pol n†p al pak lun nöp me, kauya† nan magö ñ†††un ñ††g ñ†††un g†nabun, a göm, manö hag l†bal. Kale manö nöp u n†††un, an††g gun, a göm, abad m†dpal,” a ga.

²² Ñ† praj an††g hageia, ami b† kub yab†† u n†††öm, n†p hag yuöl g† haga, “N†bi b† r†mnap kal†p n†††mön, ‘Ami b† kub yab†† u n†p an††g an††g g† hagem auabin,’ a g†mön, hagagmön, wasö yab††,” a göm kabö la.

Pol gapman b† kub Piliks m†deia ara

²³ Ami b† kub yab†† u an††g hagöm, ami b† abad m†dep n†pe m††hau kal†p w†ñ alö, aulö, haga, “Ami b† gau ñ††njuöl unbö s†du† la† (200) udmil, ami b† kaj hos adö as†k göl pen pen g†pal gau ñ††njuöl m††hau n††ga† adö g† da unbö s†du† la† (70) udmil, ami b† wim gasa† pen pen g†pal gau ñ††njuöl unbö s†du† la† (200) udmil, m†ñ† s†b a† ya† nöp Sisaria armil.

²⁴ Pol n†p kaj hos r†mnap halö ñ††mön, n†p u† g† dam a†j g††mil, gapman b† kub Piliks m†döp u yumil, aumil,” a ga.

²⁵ An††g hagöm, n†pe b† kub Piliks n†p köp ap kal† k†††† r†ka:

²⁶ Yad Klodias Lisias. Nöp gapman b† kub Piliks köp i kal† k†††† r†kabin.

Ne midpan?

²⁷ Bi nöp yuabin i, Juda nibi bi n+p ud sisi löm, pak linig geila, pen yad niñnö nipe bi Rom niñbö rö u niñem me, ami bi yad r+imnap aip am n+p ut gi daunö. *

²⁸ Dapem, n+p al pak linig gila manö if an+bu niñnam, a gem, n+p dam Juda Kansol kub manö hagep kale au amem niñnö, *

²⁹ Juda nibi bi kale gipal rö lo manö adö r+imnap nöp mideia. Pen nipe nan r+imnap gö, n+p böñ nöp al pak lep aka nag+ lep manö if ap midageia.

³⁰ Pen manö ap hagla, 'Bi an+bu n+p uliñin lun, alnabun,' a gila niñem, ne midpan u yuabin. Bi n+p manö hagal an+bu gau r+imnap hag yunö, amöm, nöp manö if an+bu hagnaböl.

Manö hagpin me u. *

³¹ Ami bi kub yabi+ u an+ig hagöm, köp an+bu gi ñö, ami bi gau Pol n+p sibön yañ nöp ut gi damöm, daun kub Adipadris amjakla.

³² Ruö ami bi if ajmidal gau magöñhalö ado gi Jerusalem arla. Ami bi kaj hos adö asik göm pen pen gimidal gau nöp Pol n+p dam daun kub Sisaria arla.

³³ Sisaria amjaköm, am köp dauajal u, gapna ram m+ñöñ an+bu abad midm+idöp u n+p köp an+bu ñöm, Pol niñmagö adö nipe u lila.

³⁴ Gapna nipe köp an+bu amgö li niñöm, Pol n+p haga, "Ram m+ñöñ ne gai niñbö?" ö ga. Hageia, Pol haga, "Yad Silisia Propins niñbö," a ga.

* **23:27:** Ap 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Ap 22:30 * **23:30:** Ap 24:5-8

35 Pol Silisia Propins n̄ibö b̄i m̄ideia manö u n̄iñöm, b̄i kub n̄ip haga, “B̄i nöp manö hagnaböl gau aueinaböl, manö kub ne hagnabun,” a ga. An̄ig hagöm, b̄i n̄ipe r̄imnap kal̄ip haga, “N̄ip dam Herod ram kub ḡi la u l̄imim, abad m̄id aij ḡimim,” a ga.

24

Juda b̄i kub gau Pol n̄ip manö kub hagla

¹ Pol n̄ip dam Herod ram ḡi la u l̄ilö, ñ̄+n unbö ȳigwo m̄ilö u m̄ideia. Ruö mam̄id ñ̄+n u, God n̄ip nan sabe gep b̄i kub yab̄i Ananias, daun kub Sisaria u arn̄ig, b̄i manö ud as̄ikep r̄imnap uł ḡi, b̄i manö hagep kale Dedalas aip Sisaria arla. Manö kub hagep ram u amöm, kale gapman b̄i kub Gapna Piliks u n̄ip, Pol an̄ig göl an̄ig göl ga u manö kub hagn̄ig gabun, a ḡila.

² Pol ram raul u daulö n̄iñöl ḡi, b̄i manö hagep Dedalas Gapna Piliks n̄ip haga, “Ne me m̄ilö padö han̄ip abad m̄idajan, pen pen gun ḡi gagun, m̄id aij ḡipun. Ne gas̄i n̄iñ aij ḡimön gajan u me, ram m̄inöñ hon i nan aij nan hain n̄ibö waiö löp u, hon m̄id aij ḡipun.

³ Ram m̄inöñ hon i r̄igon̄ r̄igon̄ gau magöñhalö pör nöp ḡi aij gabön an̄ibu n̄iñun hon nöp aij yab̄i a gabun.

⁴ Pen nöp manö m̄ilö kub hagagnabin. Manö ułep magö ap hagn̄ig gabin u, r̄im̄id pak n̄iñmön.

⁵ “B̄i aui m̄idöp i, hon n̄iñbun n̄ipe pör nöp ḡi naj göp. N̄ibi b̄i gau kal̄ip manö piral hagö, kale manö piral an̄ibu n̄iñ udöm, n̄ipe ḡi naj göp rö an̄ig unbö rö nöp ḡi naj ḡipal. Ram m̄inöñ ke

gau gau magöñhalö ajom manö piral hagöm, Juda kai kalip ud asik ke ke lö niñöl göm, kale gapman manö hag juöm, pen pen gipal. Nibi bi Jisas bi Nasared nibö u nip niñ udpal gau, bi kub kale ap me anibu. *

⁶⁻⁷ Nipe God sabe gep ram gi naj giniñ geia, hon niñun nip ud sisi lun nan hanip gi naj ga anibu lo hon ke manö kub hagniñ gaino, ami bi kub yabih Lisias kal ju apöm, *

⁸ nip damöm haga, 'Bi u nip manö kub hagniñ gipal gau, bi kub Piliks midöp au amöm, manö kub hagöl,' a ga. Anig hagö me, hon miñi aubun. Manö anibu Pol nip hag niñaimön, nipe ke, nip manö kub hagnun manö ih u hagö, niñnabön," a ga.

⁹ Dedalas anig hagaiö, bi Juda ap mideila gau, manö nipe haga adö u nöp hagöm, hagla, "Niñö yabih hagöp," a gila.

Pol gapna Piliks nip manö haga

¹⁰ Gapna Piliks nipe niñmagö dap ranöl göm, Pol nip, manö hag, a gö, Pol haga, "Ne mi iru nöp ram miñon i abad midmön, niñ aij gimön, manö ud asik aij gipan rö, yijig göl nöp hagnabön. Anib u niñem yip aij gö niñöl gem nöp manö hagabin.

¹¹ Ne bi gau kalip hag niñaimön, hagnaböl niñ unbö miñgan lan araga nöp, yad Jerusalem aramem, God sabe gep ram u sabe ginabin, a gem, arnö.

¹² Yad nibi bi rimnap udem, God sabe gep ram u aka Juda magum gep ram gau aka Jerusalem an u, hibur naj gep rö manö rimnap hagagnö, wasö.

* 24:5: Ap 17:6 * 24:6-7: Ap 21:28-30

13 Yip miñi manö kub hagaböl u, ne niñabön manö il ap midageinab, wasö.

14 Pen nöp manö ap waiö hagnig gabin. Yip hagal, 'Pol hon Juda gipun u rö rimnap gagöp; nipe pir alöm, Adan gisön nibö u arab,' a gipal. Yip Adan gisön nibö ajab, a gipal u, niñö hagnal. Yad Adan gisön nibö ajem, bac bi sabe gimidal God añt anibu nöp sabe gimidin. Mosi Lo manö kalı kliñ rıka u abe, bi God manö hagep gau manö kalı kliñ rıkla u abe, magöñhalö niñ udöl gi midpin.

15 Bi Juda aui midpal, nıbi bi aij gau abe, nıbi bi naj gau abe, magöñhalö umöm uraknaböl, a göm niñbal rö u, yad u rö nöp niñbin. *

16 God aip am mideinabin, a gem, yad halöwalö gagın, wasö. God niñöm aka nıbi bi gau niñöm, Pol kabö rö gagöp, a gınaböl u niñem, pör niñ aij gem, mid aij gipin.

17 "Pen yad mi rimnap Jerusalem aragnö. Pen nıbi bi yad nan midagöp gau kalıp mani rimnap ñem, God nıp nan sabe gi ñın, a gem, Jerusalem arnö.

18 Jerusalem amem, hon Juda bi God amgö ilö mid aij gun, a gun, niñön niñön gimıdun u, ginö. Anıg gi pis gem, God nıp nan sabe gi ñın, a gem, God sabe gep ram u am midainö. Anıg göl gi midainö u, bi aui kale apöm yip niñla. Pen nıbi bi iru nöp yad aip ap midageila. Pen pen hagep manö rimnap hagagnö. *

19 Pen Juda nıbi bi Esia Propins nibö gau Jerusalem apöm, God sabe gep ram au mideila.

* 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:12-28

Manö kale mīdaiböp u, kale aui apöm, manö anību hagblap.

²⁰ Auagpal u, bī Juda Kansol kub gai i yīp Jerusalem manö kub hagöm, yad nan naij gīnō manö il nīηla u haglö, ne nōη!

²¹ Pen yīp manö kub hagla ñīn u, yad manö añī ap nöp hagnö. Meg mīgan dap ranem hagnö, ‘Yad nībi bī umöm uraknaböl, a gem, gasī u nöp nīηbin u me, yīp manö kub hagabim i, a gīnō,’ a ga. *

²² Pol anīg hagö nīηöl göm, Gapna Piliks, Adan u a gīmīdal manö u nīη aij ga u me, Juda bī gau manö hageila u udagöm, haga, ‘Hainö ami bī kub yabīl u Lisias auö, manö nīpe u nīηem, manö anību hagnabin,’ a ga. *

²³ Anīg hagöm, bī nagīman kai kalīp abad mīdeia u nīp haga, ‘Pol nīp abad mīd aij gīmön; nīp bōη nöp nagī pīdōη lagmön. Nīpe nan rīmnap mīdagainīm, nībi bī nīpe gau kalīp hag nīηö, nīp ñöl,’ a ga.

Pol mī mīhöp nagī mīdeia

²⁴ Ñīn pro bad ap arö, ñīn ap Piliks nībin nīpe Drusila aip aulö. Nībi Drusila anību nīpe Juda nībö nībi. Pen kale ber apil, nugmul nīpe Pol nīp wīñ alö, apöm, Krai Jisas nīp aigöl göm nīη udpal manö u hagö, Piliks nīη mīdeia.

²⁵ Pol nīpe manö hag damöl gī, hon aigöl gun gī aij gīnabun manö u abe, hon aigöl gun hibur gasī mīdmagö hon gasī göp rö nöp gagnabun manö u abe, God hainö hanīp manö kub hagnab manö u abe Piliks nīp haga. Pen Pol anīg hagö, Gapna

* 24:21: Ap 23:6 * 24:22: Ap 23:26

Piliks manö anibu niñöm, piñiñ göm, Pol níp haga, “Ne miñi am midaimön. Hainö yad ñin ap nöp wiñ alnö, aumön,” a ga.

²⁶ Pen gapman bi kub anibu, gasi nipe ke gau nöp niña, “Yad Pol níp pör pör wiñ alnabin u, nipe pen gasi niñnab, ‘Yad bi i níp agamij mani rímnab ñinö, hagö, arnam,’ a göm, yíp mani rímnab ñinab,” a gi gasi u niña. Pen gasi anibu nöp niñ midöm, Pol níp dugo ruö wiñ alö, apöm, manö hagniðil.

²⁷ Mi miñöp piñ ga niñöm bi ne Posias Pesdas, Piliks kuö níp udöm, ram minöñ anibu gapna mideia. Pen Piliks, Juda kai yíp bi aij a ginaböl u aij a göm, Pol nagi mideia u hubikaga.

25

Pesdas Pol níp manö kub niña

¹ Pen Pesdas daun kub Sisaria u am gapna wög anibu udöm, ñin miñhau niñgan nöp midöm, Jerusalem ara.

²⁻³ Pesdas Jerusalem arö niñöl göm, God níp nan sabe gep bi kub gau abe, Juda bi kub rímnab abe níp am niñöm, Pol anig göl anig göl gi naij ga manö anibu níp hagla. Juda bi gau kale ke agamij manö adö añi hagöm, Pol níp adan añ au uñiñin lun, al pak linabun, a göm, hagla, “Haníp mög niñmön, bi ne rímnab hagaimön, Pol níp yinid uñ gi Jerusalem dauöl,” a gila. *

⁴ Anig hageila, Pesdas haga, “Pol nagi midöp Sisaria. Anib u, yad Sisaria arniñ gabin rö,

* **25:2-3:** Ap 23:15; 24:1

⁵ nɪp manö rɪmnap mɪdainɪm, bɪ kub kale rɪmnap hagpe, yad aɪp Sisaria amöm, nɪp manö kub hagöl,” a ga.

⁶ Pesdas anɪg hagöm, ñɪn raleb jɪɲ aka sɪduɲ laɲ halö Jerusalem mɪdöm, ado gɪ Sisaria ara. Ruö, Pesdas nɪpe manö kub hagep ram raul mɪgan u amöm, Pol nɪp dauim, a ga.

⁷ Pol nɪp daueila, Juda bɪ Jerusalem nɪbö aula gau apöm nɪp bɪnɪg gɪgabö göm, manö adö ke ke iru nöp hagla. Pen manö hagla adö anɪb gau manö ɪl mɪdö, hagagla. *

⁸ Kale manö hageila, Pol uraköm pen haga, “Yad Juda nɪbi bɪ lo manö kale u rɪb rɪkagɪn; yad God sabe gep ram u nan naj ap gagɪn; yad Rom Empra Sisa nɪp manö naj ap hagagɪn,” a ga.

⁹ Hageia, bɪ kub Pesdas, Juda nɪbi bɪ gau yɪp bɪ aɪj a gɪnaböl u aɪj, a göm, Pol nɪp hag nɪɲöm, haga, “Manö kub hagabun anɪbi, Jerusalem amun hagin aka?” ga.

¹⁰ Hageia, Pol haga, “Mɪñi Sisa manö kub adö nɪpe u hadö mɪdpin. Yad Juda nɪbi bɪ kalɪp nan naj ap gagpin u, ne u rö nöp hadö nɪɲban.

¹¹ Pen nan naj ap gɪnö, yɪp manö kub hagöm, al pak lun, a gɪblap u, pɪñɪɲ gagbnep; anɪb u yɪp al pakblap. Pen manö kub hagöm, manö ɪl ap mɪdagöp u, bɪ ap yɪp Juda nɪbi bɪ kalɪp ñɪnɪm rö lagöp. Anɪb u, ne yɪp Sisa mɪdöp u yuö, nɪpe ke manö anɪbi nɪɲnab,” a ga.

¹² Pol anɪg hagö, bɪ kub Pesdas am bɪ nɪpe gau aɪp manö anɪbu hag amɪl apɪl göm, ado gɪ apöm,

* 25:7: Ap 24:5-6

haga, “ ‘Sisa manö kub yad u niñnab,’ a gan u me, nöp Sisa midöp u hag yunabin,” a ga.

Kiñ Agripa aip niñin nipe Benis aip

¹³ Pen yöp ñin mihöp lugö niñöl gi, Kiñ Agripa aip niñin nipe Benis aip, Pesdas gisön nöp gapna aua rö nip am niñul a gimil, Sisaria ammil, Pesdas aip ñin bad rapin ap midailö.

¹⁴ Kale ñin iru rö au midnig gilö niñöl gi, Pesdas nipe Kiñ Agripa nip haga, “Nöd Piliks gapna mideia ñin u, nipe bi ap nagila. Pen gapna wög nipe u arö göm, bi anibu nagilep ka u arik ara. *

¹⁵ Yad Jerusalem arainö, bi Juda God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda nibi bi manö ud asikep bi kub gau abe, bi anibu nip yip manö kub hagam, hagla, ‘Ne hagamön, Pol nip al pak lilañ,’ a gila.

¹⁶ Pen manö il ap hagageila niñöm yad kalip hagnö, ‘Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Nibi bi yiharin al pakagun. Manö kub hagin niñöm bi manö midainim gau amöm, bi kalip ginaij ga amgö ilö nipe au manö waiö hageinaböl; nipe manö pen hageinab; manö il ap mideinab u, nip al pak löl a ginabun,’ a ginö.

¹⁷ Anig hagem, Juda bi gau yad aip Sisaria i apem, ruö me, am manö kub hagep ram raul migang u asikem, Pol nip am dauim a ginö, daula.

¹⁸ Yad gasi niñnö e, manö kub yabilt midöp, a ginö u pen manö kub hagla gau manö haglö niñöl gem niñnö manö kub midageia, wasö.

* **25:14:** Ap 24:27

19 Kale yiharin hagla, ‘God manö u, hon hag aij gipun rö hagagöp. Pen bi Jisas u hadö uma u pen Pol hagöp nipe kamij midöp a göp,’ a gila.

20 Manö hageila u yad nin aij gagpin rö, Pol nip hag ninö, ‘Ne Jerusalem areinabön, nöp manö kub hagnaböl aka?’ ginö.

21 Hagainö, nipe wasö ga. Nipe haga, ‘Yad nagı mideinabin. Hainö Empra Sisa nipe ke manö anıbu hagnab,’ a ga. Anıg hagö, yad nip Sisa midöp gau yunabin, a gem, nagı lıbin rö midöp,” a ga.

22 Pesdas anıg hageia, Kın Agripa haga, “Pesda. Bi anıbu manö nipe ke hagö, yad ninabin,” a ga. Hageia haga, “Anıb u, rol ninabön,” a ga.

23 Anıg hagö, ruö, Agripa ninın Benis aip, waij aij aij nöp yımmil, ami bi kub rımnabı abe, bi kub yabıl rımnabı abe uı göm, nıbi bi kub auabun, a göm, nını löl gı manö kub ninıeb ram raul mıgan u arla. Ap midlö ninöl göm, Pesdas bi nipe rımnabı kalıp haga, “Pol nip am dauim,” a ga.

24 Hagö, daueila, Pesdas haga, “Kın Agripa abe, nıbi bi ap midpım gai i abe, bi i nip ninım. Juda nıbi bi nip manö kub hagöm, bi anıbi böj nöp al pak lep, a gıpal. Yad Jerusalem midainö, yıp anıg unbö nöp hagla. Aui auajın, unbö nöp hagla.

25 Yad ninbin, nıbi bi gau nan naij yabıl gılo, nın rımnabı al pak lıbal u pen bi i nip manö kub hagem ninö, nan anıbu rö ap gaga, wasö. Pen nipe ke haga, ‘Empra nipe ke manö yad hagnab,’ a ga. Anıb u me, yad nip Sisa nip yunıg gabin.

26 Bi anıbi Empra nip hag yunabin u pen nipe nan nıhön nıhön göp manö ıt u, köp halö kalı kılın rık nınam rö lagöp. Anıb u, ne Kın Agripa

abe, nîbi bî rîmnap gai i abe, bî anîbi nan nîhön nîhön göp manö if u nîñnabim. Kale manö nîpe u nîñmim, manö if magö u yîp hagnabim yad kalî kliñ rîkem, Sisa mîdöp au yunam.

²⁷ Pen gasî yad nîñbin u, bî nagîman Sisa mîdöp au yîharîñ yuem, lo nîhön nîhön rîb rîka u hagagnabin u, aij gagöp, wasö,” ga.

26

Pol Kiñ Agripa nîp manö haga

¹ Pen Kiñ Agripa Pol nîp haga, “Yad nöp apdi nîñöl mîdpin, manö hag!” a ga.

Anîg hagö, Pol ñîmagö dap ranöl göm haga,

² “Kiñ Agripa. Ne nöp apön yîp manö hag, a gajan, Juda nîbi bî manö yîp hagaböl u, nöp hagnîg gabin u, yîp aij göp.

³ Hon Juda nîbi bî gîpun gîpun adö u abe, manö pen pen hagpun hagpun adö u abe, ne magöñhalö hadö nîñban u me, nöp hagnîg gabin i, yîp aij göp. Anîb u, yad manö hagnö, yîp iru nîñagmön.

⁴ “Yad ñî pro ram mîñnöñ yad ke gau mîdainö ñîñ u abe, hainö am Jerusalem mîdainö ñîñ u abe, yad bî aigale bî rö mîdpin u, Juda nîbi bî gau magöñhalö hadö nîñbal.

⁵ Kale yîp mîlö padö nîñmîdal. Yad bî Perisi, Juda lo manö nîñem, klö gem, asî masî gî aij yabî gîpin. Kale nöp manö anîbu waiö hageinaböl u, yad manö nîñö hagabin u a gîmön nîñnabön. *

⁶ Pen God hadame nöp apîs bac bî kalîp manö aij hagö, gasî halö abad mîdmîdal manö anîbu nöp nîñ udpin u me, kale yîp manö kub hagaböl.

* 26:5: Plp 3:5-6

⁷ Hon Juda it ke ke unbö migan laŋ magöŋhalö, God apis bac bi kalip haga manö aij u abad midpun. God nipe nan aij ñinabin a ga nan aij anibu udun a gun, sidö aŋ sibön yaŋ nip sabe göl gi midpun. Pen Kiŋ Agripa, ne nö?! Manö haga anibu manö niŋö nöŋ hagöp a gem niŋ udöl gi midpin u me, yip manö kub hagaböl. *

⁸ Pen kale nihön ginig nibi bi umbal gau, God gö urakagnaböl, a gimim, niŋbim?

⁹ “Pen nöd yad ke, Jisas Nasared nibö manö hageila gau kalip gi naij ginam, a gem, gi niŋmidin. *

¹⁰ Pen Jerusalem midem, yad u rö nöŋ gainö. God nip nan sabe gep bi kub gau yip haglö, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau iru nöŋ am daunö, nagit limidal. Yad ke bi manö ud asikep gau aip yau a ginö, rimnap böŋ nöŋ al pak lilo umla, kalip paj hagmidin.

¹¹ Juda magum gep ram gau ajem, nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip mulu kal niŋem, kale Jisas manö nipe u arö gilaŋ, a gem, kalip gi naij gimidin. Yad gasi adö añt ap nöŋ niŋem, ñin rimnap nibi bi anib gau kalip ulhai niŋin, a gem, ram minöŋ milö kub gau ajmidin.

Jisas Kraiss Pol nip uda u, Pol aiud anibu haga

¹² “Pen ñin ap Damaskas nibi bi Jisas nip niŋ udla gau kalip nagit li daunam, a ginö, God nip nan sabe gep bi kub gau, yau, a göm, köp kalit kitiñ rik ñilö, udem hadnö.

* 26:7: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

13 Pen bi kub aij nöŋ! Yad siđö aŋ aulik aua magö u, adan aŋ au amöl gi niŋnö, mailö kub unbö ke kumi kabö adö laŋ niđö yad bi riŋnap aip araino gau pak ña. Mailö pak ña anibu, siđö mailö rö wasö; mailö anibu ke yabił ga.

14 Anig gö, hon magöŋhalö miŋnöŋ yaŋ ap lug pakun, yad niŋnö, manö ap, manö yabił hon Arameik manö hagöm, yiŋ haga, ‘Sol! Sol! Yiŋ niŋhön giŋig pör gi naij gabön? Nöp pör adan aij yamnam, a giŋin u pen ne yad aip pen pen gabön u, nöŋ ke ilön gab,’ a ga.

15 “Hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub, ne ban?’ ö giŋö. “Hagainö, Bi Kub haga, ‘Yad Jisas, yiŋ pör gi naij gabön u nöŋ hagabin,’ a ga.

16 Anig hagöm yiŋ haga, ‘Pen uri ne urak! Yad nöŋ manö hagnig aubin. Ne wög gi ñeb bi yad miđmön, yiŋ miŋni amgö niŋban u abe, yad nöŋ hainö yamnabin u abe, niđi bi riŋnap gau kalip hag ñinabön.

17 Yad nöŋ hag yunö, ne ammön Juda niđi bi gau abe, Juda niđi bi wasö gau abe hag ñö, nöŋ gi naij giłö niŋöl gem, nöŋ abad miđem ud asik yunabin.

18 Ne manö aij yad kalip hag ñö, amgö we miđpal u amgö ñil niŋnaböl. Ne manö aij yad kalip hag ñö, sib gau miđpal u arö göm mailö aunaböl. Ne manö aij yad kalip hag ñö, Seden piđdöŋ magö niŋpe mo gau miđpal u arö göm God niŋ aunaböl. Anig geinaböl, nan si nan naij giŋpal gau, Bapi niŋöm arö gö, niđi bi nöđ yiŋ niŋ udpal gau aip seg kamiŋ miđeinaböl,’ a ga. *

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13

Pol God nɪp wög gɪmɪdöp manö u haga

19 “Pen Kiŋ Agripa. Yad naböŋ ram mɪnöŋ kumi kabö adö laŋ au nɪbö apöm manö haga nɪŋnö anɪbu arö gagnö.

20 Damaskas amem, nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp manö aij anɪbu hag ñɪnö. Hainö am Jerusalem nɪbi bɪ kalɪp hag ñem, ram mɪnöŋ Juda nɪbi bɪ mɪdpal gau magöŋhalö kalɪp hag ñem, Juda nɪbi bɪ wasö gau hag ñem, gɪnö. Kalɪp hag ñem hagnö, ‘Nan si nan naj gɪpim u, nɪhön gɪnɪg anɪg gɪpun, a gɪmim, arö gɪmim, God nɪp añɪ nɪŋ udmim, nan naj gau hadö arö gɪpun u nɪŋöl a gɪmim, hagöp rö nöp gɪmim,’ a gɪnö.

21 Yad anɪg gɪnö u me, ñɪn ap God sabe gep ram au arainö, Juda bɪ aui kale yɪp ud sɪsɪ löm, al pak lɪnɪg gɪla.

22 Pen God yɪp pör nöp abad mɪdöp rö, yad uri magö i nöp aui urak mɪdem, manö aij nɪpe u, nɪbi bɪ hib mɪdöp gau abe, nɪbi bɪ hib mɪdagöp gau abe hag ñöl gɪ mɪdpin. Manö hag ñabin anɪbu, adö ap ke wasö; bɪ God manö hagep bɪ gau abe, bɪ ne Mosɪs abe, hainö gɪnab a göm kalɪ kliñ rɪkla manö u nöp hag ñabin.

23 God manö hagep bɪ Aisaia God Manö kalɪ kliñ rɪköm haga, ‘Krais apöm, ilön udöm umnab, pen nɪpe bɪ nöd nöp kauyaŋ uraknab u me, Juda nɪbi bɪ gau abe, Juda nɪbi bɪ wasö gau abe nɪŋnaböl, God kalɪp u rö nöp ud kamɪŋ yunɪm rö löp. Anɪg gɪnab u nɪpe kalɪp mailö rö pak ñɪnab,’ a ga,” a ga. *

24 Pol manö anɪbu hagö nɪŋöl gɪ, Gapna Pesdas

* 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

manö kub hagöm haga, “Pol, ne bî manö adö ke ke niñban rö, nabıc jîñ mo ne mîlep göp hauł almön hagabön,” a ga.

²⁵ Hageia, Pol pen haga, “Bî kub aij yad Pesdas. Yad hauł alö hagagabin. Gasî niñöl niñ aij gem, manö niñö yabîł u hagabin.

²⁶ Yad niñhön manö hagabin i, Kiñ Agripa niñpe ke hadö niñöb. Jisas niñ niñhön niñhön göm manö niñhön niñhön göm gîla u pi göm gagla. Waiö nöp gîla u me, yad niñbin, Kiñ Agripa niñpe magöñhalö hadö niñöb. Anîg gö niñem yad niñ pîñîñ gem hagagabin, wasö,” ga.

²⁷ Pol anîg hagöm Kiñ Agripa niñ niñöm haga, “Kiñ Agripa. Ne bî God manö hagep gau manö hagla u, niñö hagla, a gîmön, gasî niñban aka? Yad niñbin, manö anîbu niñö hagla, a gîmön, niñban,” a ga.

²⁸ Pol anîg hagö, Kiñ Agripa pen haga, “Pol. Ne yîp, manö pro ap hagnö, Jisas bî niñpe ap mîdeian, a gîmön, yîp manö anîbu hagabön aka?” ga.

²⁹ Hageia, Pol haga, “Manö ulep hagnam aka manö mîlö hagnam, yad gasî añî ap nöp niñem, God niñp sabe gem hagabin, ne abe, niñbi bî manö hagabin niñaböl gai i magöñhalö abe, yad mîdpin rö mîdaiim, a gem, sabe gabin. Pen yîp sen adîkpal rö kalöp löl, a gem, sabe gagabin,” a ga.

³⁰⁻³¹ Pol anîg hagö, Kiñ Agripa u, Gapna Pesdas u, Agripa niñîñ Benis u, niñbi bî mîdeila gau magöñhalö uraköm, höñ amöm, hagla, “Niñbi bî rîmnap gî naj gîlö me, manö kub hagöm, rîmnap nagî löm, rîmnap böñ nöp al pak lîñaböl. Pen bî i nan naj ap gagöp, wasö,” gîla.

³² Anig hagöm, Kiñ Agripa nipe Pesdas nip haga, “Miñi nagı lep ram arö göm höñ arböp u pen nıpe, ‘Sisa manö kub yad nıñnab,’ a göp u me, nagı mıdöm, bı kub Sisa mıdöp u arnab,” a ga.

27

Pol Rom arnig göm ñig magıb uda

¹ Gapna Pesdas Pol Rom uri arnım a göm hagö, ami bı gau abad mıdep bı kub Julius u, Pol abe nagıman bı rımnab halö abe udöm abad mıdeia. Ami bı anıb gau kalıp “Empra Ami Bı Nıpe” a gımıdal.

² Pen ñın anıbu, ñig magıb ram mınöñ Adramidiam nıbö u, Esia Propins arnig göm, Sisaria am pıdöñ ga. Anıb u, ñig magıb anıbu udun ñig añ yañ arno. Bı daun kub Desalonaika, Masedonia Propins au nıbö bı ap aip arno. Hib nıpe u Arisdakas. *

³ Ruö daun kub Saidon amjak am pıdöñ gıno. Julius Pol nip ud aij göm haga, “Am mıdeimam bı kalıp nıñmön, nöp nan nıñhön mıdagainım gau nöp ñöl,” a ga.

⁴ Pen hon Saidon arık arnig gun nıñno, yıgön kub yabıt u apöm, ñig solwara u abe ral auai. Anig gö, ram mınöñ ñig rıb gus ga airan Saıpras böñ lau arno.

⁵ Anig gun, am am Silisia Propins hil gun, am ram mınöñ Pampilia hil gun, am Lisia Propins amun, daun kub Maira amjak pıdöñ gıno.

⁶ Amjak pıdöñ gun, ami bı kub bı nagıman gau kalıp abad mıdeia u nıñı, ñig magıb Aleksadria

* 27:2: Ap 19:29

nibö ap ram m+nöŋ Idali arnig geia. Anib u, nipe hanip hagö, ñig magib anibu arno.

⁷ Ñig magib anibu amun, ñig aŋ kub yaŋ amun, hain hain nöp uþham am am daun kub Kinidos amjakno. Pen yigön kub auageia n+ŋöm y+jig göl arep rö laga. Anib u me, böŋ lau nöp am am ram m+nöŋ Salmoni hil gun, ram m+nöŋ ñig r+ib gus ga airan Krir ba lau nöp amun,

⁸ uþham am am ram m+nöŋ pro ñig goł au ap, “Ñig Magib Mid Aij Gep Kuö,” a g+m+idal, amjak p+döŋ g+no. Ram m+nöŋ anibu Lasia daun söl au.

⁹ Hon anig gun, hain hain nöp g+ ajno n+ŋöl göm me, Juda n+bi b+ nan ñ+ŋagla ñ+n u ap arö, ñig solwara kub ral auep ñ+n u hadö aua.

¹⁰ Pen Pol nipe kalip haga, “B+ gai i. Arep rö lagöp rö, areinabun u, nan wim wañ+ib nan gau magöŋhalö najig göm, ñig magib abe najig gö, hon magöŋhalö ñig ñ+ŋun rö löp,” a ga.

¹¹ Pol anig haga u pen, ñig magib b+ wög g+m+idal abad m+dm+döp b+ kub u abe, b+ ñig magib nap nibö u abe, manö ke hagailö n+ŋöm, ami b+ kub Julias, Pol manö arö göm, manö kalip u uda.

¹² B+ iru nöp hagla, “Ram m+nöŋ i ram m+nöŋ najig. Yigön kub udöp ñ+n i, ram m+nöŋ najig an+bi m+dagaiun; Piniks söl m+döp au am m+daiun. Yigön kub auab ñ+n u, ñig magib dam ram m+nöŋ anibu l+no, najig gagn+m,” a g+la. Piniks daun anibu, ram m+nöŋ ñig r+ib gus ga airan Krir m+döp. Ñig magib Piniks aum+döp u, yigön kub s+dö auab lau adö aueinab u, ñig magib agam+ij s+dö wad arab lau adö arnab; pen yigön kub s+dö

wad arab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö auab lau adö arnab.

Yigön kub apöm, ñig solwara rala

¹³ Pen kale anig haglö, au midaino niñöl gi, yigön pro pro auaiia u niñöm, “Miñi amun arnabun,” a göm, bi ñig magib wög gimidal gau, aga yula u tip gi udöm, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir ñig goł adö u arno.

¹⁴ Anig gun arno niñöl gi, adiñ hadal majö yabił, airan Krir böñ lap nibö, ñig magib arnig ginö lau adö apöm, ñig magib ud jinomno ga.

¹⁵ Anig gö, bi ñig magib wög gimidal gau niñöm, dam yijig göl arun, a göm, gi wasö niñöm, arö gilö, hanip halö dam ñig solwara añ kub gau ud ara.

¹⁶ Hadal anig göm ud arö, am am ram minöñ ñig rib gus ga airan pro Kauda a gimidal u, böñ lap araino niñöm hadal kub auaiia u hain ga. Anig gö niñöl gun, hagno, “Yigön pro auab rö, ñig magib pro bad u udun, ñig magib kub migän u ud lun,” a gun, ułham yabił ud lino.

¹⁷ Ñig magib pro bad u ud li aij göm, ñig magib kub u pa jö ginab rö löp, a göm, ñig magib gau nibö gau nibö nagi adiköm, tip gi li pidöñ gila. Pen, “Yigön kub auab i, ñig magib hon u dam kabö kułup Södis a gimidal gau amöm, kabö kułup naj u binin gö, naj ginab,” a göm, sel adikla u hubik yulö, anin gö pinin göl gi arno.

¹⁸ Yigön kub u apöl gi mideia u me, ruö ñig magib u pita gan, a göm, wim wañib nan gau ud ñig yula.

19 Ruö u, u rö nöp, yigön ud nöp mideia u me, nan nihön nihön ñig magib mid aij gan a göm raul migän lälö mideia u, magörhalö niñebir ud ñig yan yula.

20 Pen hon pör pör sidö gapı gau niñmidagun, wasö. Yigön u anig göl udöl nöp mideia u me, gası ap niñun, hagno, “Ram minöñ ap aragnabun; um haknabun,” a gun, gası niñno.

21 Pen milö padö kale nan magö niñmidagal. Hainö Pol mideila an au uraköm haga, “Bi gai i, manö yad hagnö u niñbep rö, hon airan Krir nöp midun, wim wañib nan gau ud ñig yan yuagbnop.

22 Pen yad kalöp hagabin, uri gası iru niñagmim; gası halö midaimim. Hon ap umagnabun. Ñig magib u nöp böñ nöp naij ginab.

23 Yad God niñ wög gi ñeb bi niñpe midpin u me, miñi sib yan God ejol niñpe ap yuö, apöm yad midajın söl au apöm yip hagöp,

24 ‘Pol, ne piñiñ gagmön! Midmön, bi kub Sisa midöp au ammön, manö kub niñnabön. Pen niñbi bi ñig magib raul migän midpal gau, God kalıp u rö nöp abad midö umagnaböl. God niñpe nöp mög niñöm, kamıñ middep magö kale u nape ñöb,’ a göp. *

25 Anib u, bi gai i, kale piñiñ gagmim; gası halö midaimim. Yad niñbin, God niñ niñ udpin u, niñpe hagöp rö nöp ginab.

26 Pen hon am am, ram minöñ ñig riñ gus ga airan ap arno, ñig magib kabö kulup biñiñ gi

* 27:24: Ap 23:11

pïdöŋ gï nab,“ a ga. *

Ñig magïb böŋ nöp naij ga

²⁷ Pen yigön u hanïp anig göl ud dam dam ñin unbö sidun böŋ dan ara niñöm sibön yan me, ñig solwara Edriadik, a gal u, an au amöl gun, bï ñig magïb wög gïmidal gau, gasi ap niñöm, söl ram mïnön ap apjaknabun rö löp, a gïla.

²⁸ Kale gasi anïbu niñöm, kabö kuŋup söl söl midöp aka göm, nan ñig li niñbal ap löm niñla mïlö kub kub 40 mida mideia. Yöp pro pro magö ap amöm, nan anïbu kuöyan löm niñla 30 mida mideia.

²⁹ Anig gö, hon kabö kub halai adö au arun rö löp, a göm, piñin göm, aga miñau miñau yula niñöm, ñig magïb pïdön ga. Pïdön gö niñöl gi, God nïp sabe göm hagla, “Ram yinid ruöm sidö lan,” a gïla.

³⁰ Pen bï ñig magïb wög gïmidal gau, ram mïnön ñig rib gus ga airan anïbu yöp söl anïb au arnig, niñbi bï gau niñ mideila rö, piral wai ñöm, hagla, “Ñig magïb pro u dam ñig magïb nabïc lau adö yuun, aga rïmnap halö yuun,” a gïla.

³¹ Kale piral anig gïlö niñöl gi, Pol niñöm, Julias ami bï nïpe gau aip kalïp haga, “Bï ñig magïb wög gaböl i, kale ñig magïb pro u udöm pinin gi areinaböl u, kale magöñhalö um haknabim,” a ga.

³² Pol anig hagö, ami bï gau, ñig magïb ñig yan yunig geila nagï u, böŋ nöp rib gi dö gi yulö, ñig an yan luga.

* 27:26: Ap 28:1

33 Pen ram runig ga magö u, Pol kalip haga, “Ñin unbö siduñ böñ dañ u gasi iru niñmim, nan magö ñiñagmim, yiñariñ nöp m+dpim.

34 Anib u, uri nan r+imnap ñiñmim. Wasö u, aige göl gimim m+deinabim. Nibi bi añi ap nab+c uñ añi ap lugagnab,” a ga.

35 Pol anig hagöm, bred r+imnap udöm, kale m+deila añ au God n+p aij a göm, ud jö göm, nan r+imnap ñiña.

36 Pol n+pe ñiñö niñöl göm, kale u rö nöp hibur aij gö, nan r+imnap ud ñiñla.

37 Hon söñ ñin juöl unbö siduñ böñ dañ (276) nibi bi ñig magib miñgan anibu m+daino.

38 Pen nan ñiñ p+s gun, ñig magib p+ta gañ, a gun, wid m+deia gau ud ñig yañ yuno.

39 Ram ruö niñöl gun, ram m+inöñ anibu niñno. Pen bi ñig magib wög g+m+idal gau ram m+inöñ anibu niñhön, a göm, niñagla. Pen kale niñla, ñig solwara lajiñ waj hak ara u, kabö kuñup aij nöp m+deia lau u me, hagla, “Ñig magib adö anibu kabö rö arnabun,” a g+la.

40 Anib u, ñig magib aga yula nag+ gau böñ nöp r+ib gi dö göm, ñig magib böñ böñ l+la s+dia m+hau hub+k paliöm, sel kub u hub+k l+la u, kauyañ dap ran ad+köm, hadla.

41 Am am me, ñig magib mulu ad+iñ u, kabö kuñup adö u b+niñ göm, paköl gi p+döñ ga. Anig göl paköl gi p+döñ gö, ñig solwara u ral apöm, ñig magib himgan ad+iñ böñ nöp pa jö ma jö gi ud ara.

42 Anig gö, ami bi r+imnap apöm, bi kub kale Julias n+p hagla, “Ñig magib i naij gab. Bi

nagiman gau piñin gi arlö, hanip hag ginaböl. Anib u, kalip al pak lun,” a gila.

⁴³ Anig hagla u pen Julias, Pol nip gasi ninjom, kalip wasö göm, haga, “Bi ñig uñan pirik ninbal gau nöd ñig uñan pirik aröl.

⁴⁴ Hainö bi ñig uñan pirik ninjagpal gau, mab po nabön nabön gau udöm, ud sisi löm aröl,” a ga. Hagö, haga rö nöp gino. Bi ap ñig ñinjagno; magöñhalö kamij arno.

28

Pol ram minöñ Molda am midea

¹ Pen hon ram minöñ ñig rib gus ga anibu arno, nibi bi anib gau midea gau hanip hagla, “Ram minöñ i Molda,” a gila.

² Anig hagöm, hanip udöm gi aij gila. Hanip möñ al kila ga rö, hanip ud aij göm, mab dap laulö, mali aij gino. *

³ Pol pen am mab lö lö rimnap lihu dapöm lauö ninjol gi, hauat ap mab lö lö daueia an anib au midea u me, pibön gö, ap ranöm Pol nip ñimagö kid u hau ij halö la.

⁴ Anig gö, nibi bi ram minöñ anibu midea gau ninjom, kale ke hagla, “Bi nagiman i gi naj göp rö kamij arnim rö lagöp. Ñig solwara an au midöm, ñig magib u naj gö umagöp u pen mñi umnab,” a gila.

⁵ Anig hagla u pen Pol ñimagö nipe u pipal pakö, hauat anibu lugöm, ñöl ina. Pen Pol nip nan ap gaga. *

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18

⁶ Anig gö, nibi bi anib gau kale ke hagla, “Bi i nip hauat hauöp u hu ginim aka hu gagö yinid umnim,” a göm, rapin nöp niñ mideila. Pen anig gi niñ midlö, nip nan ap gaga, wasö. Kale niñöm, hagla, “Bi anibu bi yabit ap wasö; nipe god ap,” a gila. *

⁷ Pen bi kub ram minöñ anibu abad mideia u hib nipe u Pablias. Ram minöñ nipe u sol anib au mideia u me, hanip dam ram nipe u amun, ñin mihau niñan abad mid aij yabit ga.

⁸ Bi kub anibu nap nipe u hañ roman nipe u mab rö inöm, hib yuö göm, um mideia. Pen Pol nipe Pablias nap nip niñöm, God nip sabe göm, nip ñimagö lö niñöl gi, nan ga anibu böñ nöp kamij la.

⁹ Anig gö me, nibi bi ram minöñ anibu nan ga gau aulö niñöl gi, Pol nipe God nip sabe gö, kalip kamij la.

¹⁰ Pol anig gö me, hanip abad mid aij yabit göm, ñig magib udun arnig gaino ñin u, nan niñön niñön midageia gau hanip halöwatö ñila.

Pol daun kub Rom amjaka

¹¹ Pen ram minöñ anibu, ñig magib Aleksadria nibö ap, u rö nöp ap mideia. Ñig magib anibu hib nipe u “Ñi Ramö” a gila. Ñin anibu yigön kub udep ñin u aua u me, arep rö lagö, anib au mideia. Hon abe ram minöñ anibu midno, rakin mihau niñan luga.

¹² Pen yigön kub auagep ñin u, ñig magib Ñi Ramö anibu amun, daun kub Sairakius amjak

* 28:6: Ap 14:11

pidöŋ gino. Amjak pidöŋ gun, ñin mihau nigan anib au midaino.

¹³ Ñig magib anibu nöp udun, Sairakius arö gun, daun kub Regium arno. Ruö yigön kub ap jöl adö apöm, ñig magib u udöm, yinid arö me, ñin mihöp nöp ñig an au midun, Pudiolai daun amjak pidöŋ gino.

¹⁴ Ram minöŋ anibu nibi bi Jisas nip nin udla rimnap mideila u me, hanip hagla, “Hon aip midmim, armim,” a gila. Hageila, kalip aip ñin unbö mudun jin midun, “Rom arun,” a gun, hadno.

¹⁵ Pen Rom nibi bi Jisas nip nin udla gau, “Pol bi gau aunaböl,” a gilö, ninöm, rimnap ap hanip Apias Maker an u nable pakla rö, rimnap ap hanip Ram Haneb Mihau Nigan mideia ram minöŋ u nable pakla. Pol kalip ninö, hibur nipe aij gö, God nip aij a ga.

¹⁶ Pen hon am Rom midaino, gapman bi kub u Pol nip haga, “Ram ne ap ke hanmön,” a ga. Anig hagö, Pol nipe ram ap ulhai ninöm han midö ninöl gi, ami bi ap nip abad mideia.

Pol Jisas manö aij u daun kub Rom au hag ña

¹⁷ Pol ñin mihau nigan midöm, Juda bi kub ram minöŋ anibu mideila gau kalip wiñ alö, ap magum geila, haga, “Mam bi. Yad nibi bi hon gau nan naij ap gagem, apis bac bi manö hagla u rib juagin u pen Juda bi kub Jerusalem nibö gau yip ud sis löm, dam Rom gapman bi kub anib gau kalip ñila.

¹⁸⁻¹⁹ Rom gapman bi gau yip manö kub hagöm ninla manö it ap midageia. Yip al pak löl rö laga.

Anib u, yip, hubik yuun, a göm, niñla u pen Juda kai mideila gau klö yabił göm, yip kauyan manö kub hagla. Anig gailö me, yad hagnö, ‘Sisa nipe ke manö yad u niñnab,’ a ginö. Pen yad niñbi bi yad Juda gau kalip manö ap hagnig auagin. *

20 Pen hon Juda kai Bi Kub nip gasi halö abad midpun manö aij nipe u nöp hag ñinö, yip nagı libal i. Manö anibu hagnig me kalöp wiñ alnö aubim,” a ga. *

21 Pol anig hageia, nip pen hagla, “Bi ram minöh Judia niñbö anib gau, i apöm aka köp ñilö auö, manö naij rimnap nöp haglö, niñagpun.

22 Pen hon niñbun, Juda niñbi bi gau gau magöñhalö hagal, ‘Niñbi bi gasi ne niñban rö niñbal gau, niñbi bi aij wasö,’ a gıpal. Anib u, ne manö ne ke hagö, hon ke niñun,” a gıla. *

23 Pen kale anig hagöm, ñin ap manö hagnabun, a göm, hag la. Ñin hag la anibu nöp, niñbi bi nöd aula rö wasö, niñbi bi iru yabił nöp Pol mideia ram u sib halö nöp ap magum gıla. Anig göm, ap magum gılo niñöl gi, Pol nipe, God niñbi bi udnig göm, Ñi nipe hag yuö, Kiñ rö aua manö u hag ñinig, Mosıs abe, bi God manö hagep bi gau abe, hadame nöp Jisas anig anig göm ginab, a göm, kalı ktiñ rikla manö u kalip hag ña. Jisas manö u hagnö niñlan, a göm, Pol manö anibu hag midö niñöl göm, sidö wad ara.

24 Pen manö haga anibu, rimnap haga rö niñ udla pen rimnap niñ udagla.

* 28:18-19: Ap 25:11; 26:31 * 28:20: Ap 26:6-7 * 28:22: Ap 24:14

25 Pol nıbi bı nıŋ udagla gau kalıp haga, “Hadame nöp Ana U† nıpe Aisaia nıp go? lö, apis bac kale gau kalıp manö nıŋö yabıtı haga.

26 Manö anıbu Aisaia nıpe God Manö adıŋ ap kalı kılın rıköm haga,

‘Juda nıbi bı gau kalıp ammön hagnön,

“Manö hagnaböl nıŋnabim u

pen manö hagöp u, a gımim, nıŋagnabim.

Amgö nıŋnabim u

pen nan ap nıŋagnabim.

27 Nıbi bı gai i manö yad hagpin u

kalıp iru gö nıŋagpal.

God Manö nıŋno, hanıp gö,

nıbi bı nıpe mıdaiun rö löp a göm,

rımıd pıtı göm, amgö ju göm nöp mıdpal,” a gımön,’ a ga.

28 “Anıb u, Juda nıbi bı gai i nıŋim! Kale Juda kai, God manö aij u arö gıpim rö, nıpe hagö, manö aij anıbu Juda nıbi bı wasö mıgan rımnap arnab nıŋöm kale manö anıbu udnaböl,” a ga.

29 Pol kalıp manö anıbu hag pıs gö nıŋöl göm, Juda nıbi bı gau kale ke amöl gı, pen hagö pen hagö göl gı arla.

30 Pen Pol daun kub Rom han mıdmıdöp ram u rauöl gı han mıdeia, mı mıhöp ina. Nıbi bı nıp nıŋnıg aueila gau kalıp magörhölö hag wıhai udöm, ud aij ga.

31 Nıbi bı nıp aula gau, God nıbi bı udnıg göm, Nı nıpe hag yuö, Kın rö aua manö u kalıp hag nıöm, Bı Kub Jıas Kraıs manö aij u hag nıöm, gımıdöp. Nıpe anıg geia, Rom gapman bı kub gau

nip hag gagla u me, nibi bi gau kalip manö klö gi
hagöm, kabö göl nöp hag ñim+döp.

Manö Kamɨŋ
The New Testament in the Kobon Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kobon long Niugini

Copyright © 2005 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kobon

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

3850151d-322e-5e07-a069-b89a616a091d